

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskerens Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

ÅRSSKRIFT

**Fuglebjergegnens Lokalhistoriske Forening –
Borupris' Venner
2011**

FUGLEBJERG 2011

ÅRSSKRIFT

Fuglebjergens Lokalhistoriske Forening – Borupris' Venner 2011

Redigeret af
Hans Jørgen Heegaard,
Preben V. Andersen
og
Bertel Hansen

FUGLEBJERG 2011

Dette årsskrift er udgivet med støtte fra Næstved Kommune, Den Lille Bikube og P.H. Sørensen.

Foreningen "Borupris' Venner" blev stiftet 17. maj 1990 og havde til formål med udgangspunkt i middelalderlandsbyen Borup i Borupris og tilgrænsende områder i Fuglebjerg kommune at bidrage til fortsat undersøgelse af og udbredelse af kendskabet til samvirket mellem mennesket og dets omgivende natur gennem tiderne. Foreningen afløste institutionen Borupris' Venner, der var oprettet i 1975 og begyndte at optage medlemmer og udgive et årsskrift i 1978.

Foreningens navn og formålsparagraf blev ændret på en ekstraordinær generalforsamling den 4. november 2006. Foreningens navn er nu "Fuglebjergegnens Lokalhistoriske Forening – Borupris' Venner".

Foreningens formål er at medvirke til at afdække og udbrede kendskabet til lokalhistorien på Fuglebjergegnen.

Foreningen har et særligt fokus på middelalderlandsbyen Borupris og tilgrænsende områder.

Foreningens formål nås i samarbejde med Lokalhistorisk Arkiv.

Der tilstræbes afholdt en række arrangementer i årets løb og udgivet et årsskrift med lokalhistoriske emner. Årsskriftet udleveres til foreningens medlemmer. Årsskriftet kan derudover sælges til interesserede.

Foreningen medvirker ved indsamlingen af arkivalier til Lokalhistorisk Arkiv.

Vignetten på titelbladet, der er tegnet af professor, dr. phil. Axel Steensberg, viser, hvordan man opvarmede stenene på bålet over en kogegrube, inden der blev lagt kød i.

Årsskriftet er trykt i 225 eksemplarer.

ISSN: 1903-5004.

Foto på forsiden: Sandved Station 22. maj 1971 – den sidste driftsdag. (foto: Henry Rasmussen)

Foto på bagsiden: Politibetjent Sven Johansen med alle sine medaljer - 1925. (foto: K. Knudsen, Næstved)

Trykt hos Nymedia, Stege.

Indhold

Forord.....	side 5
Sandved Station af Sv.H. Pedersen	side 6
Erindringer fra Rejnstrup af Ingrid Rasmussen v. Preben V. Andersen	side 15
Hammersvold af Susanne Outzen	side 26
Hans Henrik Bøgh, Erik Bøgh og Fuglebjerg 1819-1899 af Knud Danielsen	side 34
Hverving – Hvirving – Gilder – Lav – Kalenter af H.J. Heegaard	side 63
Sven Johansen – Danmarks stærkeste politibetjent af Preben V. Andersen	side 101
Minder fra byfester i Fuglebjerg 1986-2010 af Preben V. Andersen	side 111
Gartneriet Brunemosehus af Bertel Hansen	side 118
Bestyrelsens beretning	side 126
Regnskab 2010	side 130
Bestyrelsen og redaktionsudvalget	side 131

Forord

Årsskriftet er i år større end nogensinde og rummer megen interessant læsning.

Tidligere lokalredaktør på Næstved Tidende Svend H. Pedersen fortæller om Næstved-Slagelse banen og stationsbygningen i Sandved, hvor han og hans familie boede i en år-række efter banens nedlæggelse i 1971.

Vi får det sidste afsnit af lærerkonens erindringer fra Rejnstrup. Artiklen spænder vidt i tid, og beskrivelsen af 2. verdenskrig, befrielsen og gensynet med egnen i begyndelsen af 1970'erne gør indtryk. Teksten er nænsomt redigeret af Preben V. Andersen.

Museumsinspektør Susanne Outzen skriver om middelalderens borge og voldsteder, herunder om voldstedet Hammersvold.

Knud Danielsen fortsætter sin beretning om Erik Bøgh og hans slægt. Artiklen rummer nu meget andet, fordi den er krydret med en række spændende beretninger fra lokalområdet om folk og tildragelser på Erik Bøghs tid. Hvem vidste mon, at der engang har boet en smed i Fuglebjerg, som kunne sin Cyprianus og havde evner til på afstand at slå øjet ud på en tyv?

H.J. Heegaard har skrevet en dybdeborende artikel, som han kalder ”Hverving – hvirving

– gilder – lav – kalenter”, om sammenslutninger af forskellig slags i middelalderen, og som bringer os tæt på gildet ”Vor Frues Hverving i Gunderslev Sogn” og lavshusene i Næstved by.

Preben V. Andersen har skrevet to artikler. Dels om den stærke landbetjent i Fuglebjerg Sven Johansen (1925-44). Den ældre generation husker ham stadig. Dels den anden og sidste del af den beretning, som begyndte sidste år, om byfesterne i Fuglebjerg.

I Brunemose lå engang et stort handelsgartneri. Det blev i 1960'erne købt af Kongskilde Maskinfabrik - og arealet blev i øvrigt i 1970'erne overført til Sorø Kommune. Bertel Hansen har skrevet en lille artikel om gartneriet.

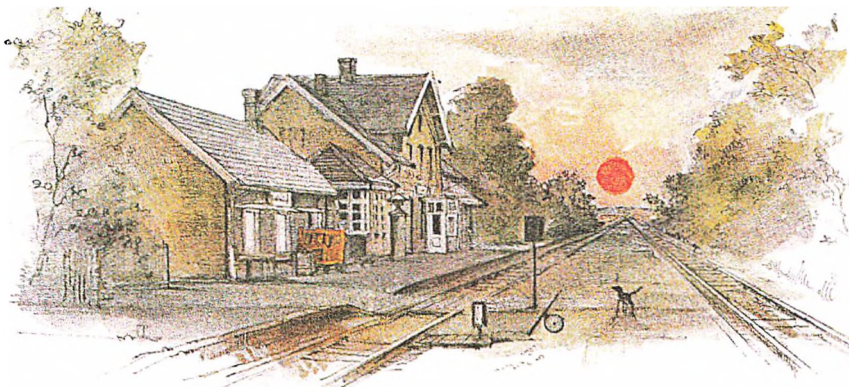
Vi kan ikke love, at fremtidige årsskrifter får samme omfang som dette – vores udgangspunkt er stadig et skrift på omkring 100 sider. Redaktionsudvalget er stadig interesseret, hvis nogen vil bidrage med stof til kommende årsskrifter – eller har ideer til artikler. Grib telefonen og ring til et af udvalgets medlemmer – telefonnumrene står bagerst i årsskriftet. Vi ønsker god læselyst!

Redaktionsudvalget

Sandved Station

Slagelse-Næstvedbanens kønneste – Historien om bygningen, der skabte og holdt liv i sin by

Af Sv. H. Pedersen

Mads Stage tegnede Sandved Station til Fuglebjergs julemærke i 1984.

Billedet bringes med velvillig tilladelse fra Agnete Stage.

Sandved Station, 1872, af Sv. H. Pedersen

En også set med nutidens øjne meget stor byggeaktivitet prægede det sydvestsjællandske område i slutningen af 1800-tallet og langt ind i 1900 tallet. Årsagen var anlæggelsen af jernbanen fra Slagelse til Næstved med tilhørende stikbane til Skælskør. Nivellerings- og graveopgaver, opførelse af 10 stationsbygninger med tilhørende udhuse, 28 ledvogter- og portørhuse, 14 broer og viadukter, etablering af 123 private og offentlige overkørsler, udgravning af brønde, placering af 52,6 km indhegnet spor på grusballast og et ikke specificeret km sidespor m.v. skabte en statslig aktivitet, som blev fulgt op af privatbyggeri til forretninger, værksteder og boliger til de

mange, der øjnede muligheder ved den stærkt imødesete jernbane. På forbavsende kort tid rejste sig i realiteten i området kernen af de stationsbyer, som vi kender i dag, idet senere byggeri ikke i væsentlig grad er blevet dominerende.

Skar gennem al kævl med lineal på landkortet

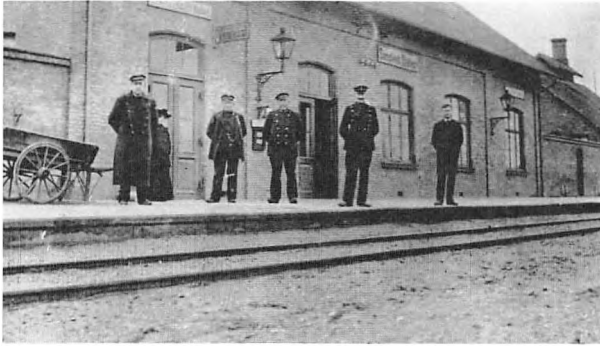
Det var en anlægsopgave, som der havde været debatteret og kværuleret over siden 1873, hvor den første lov om en jernbane mellem Slagelse og Næstved var oppe i Rigsdagen og strandede på datidens visnepolitik, men dukkede op i flere variationer i de følgende år,

indtil Chr. IX den 12. april 1889 underskrev loven om anlæggelsen af en jernbaneforbindelse mellem de to byer med tilhørende sidebane til Skælskør. Med denne lov havde rigsdagsfolk og embedsmænd skåret hårdt igennem en lang række af linjeføringsforslag fra politikere, kommuner, handelsstandsforeninger m.fl. – ja, på en del af strækningen blev simpelthen lagt en lineal på kortet og trukket en linje, som ekspropriationskommissionen gik frem efter. Derfor blev strækningen fra Haarslevvej vest for Sandved til Herlufsholmskoven umiddelbart øst for Næstved den længste lige banestrækning i Danmark. Også placeringen af standsningssteder havde til det sidste været stridsspørgsmål, hvilket resulterede i, at Fuglebjerg, som ellers havde været udset til midtvejsstation – i et par forslag endda tillige fordelingsstation for stikbaner til Sorø og Glumsø-Haslev - blev snydt, takket være bl.a. Næstved Handelsstandsforenings udtalte frygt for en for dominerende udvikling og tiltrækningskraft.

Placeringen af Sandved station nævnes i de første omtaler som Arløse eller Arløsetorp, hvilket ikke heller var helt misvisende, eftersom det eksproprierede areal gik tværs over kommuneskellet Førslev-Haarslev-Tingjellinge og herredsskellet Østre og Vestre Flakkebjerg Herred. Da stationsbygningen imidlertid placeredes i Haarslev sogn, blev de tre gårde og nogle enkelte huse, som Sandved dengang bestod af, ophøjet til stationsby på Slagelse-Næstvedbanen.

Jens Christensens dilemma

Hele det store anlægsarbejde blev sat i gang i Slagelse i juli 1889 (flytning af den gamle banegård) og i Næstved i maj 1890 (gennemgravning af Granbakken). Man påregnede at holde indvielse af banen pr. 1. oktober 1891. Det var dog for optimistisk, og da arbejdet også rantes af perioder med meget dårligt vejr, måtte slutdatoen flere gange udskydes. Den 24. maj 1890 var ekspropriationskommissionen nået til Sandved, og det er anført, at lodsejerne i det store og hele var tilfredse med afgørelserne, idet der efterfølgende også var indbyrdes overensstemmelse mellem de lodsejere, som fik deres arealer skåret igennem. Man fandt frem til ny fordeling, så der igen var sammenhæng i jordlodderne. Gård ejer Jens Christensen, hvis arealer i det væsentligste lå langs østsiden af Langgade, mageskiftede med slagterm. N. Petersen, som havde arealer vest for Langgade. Om Jens Christensens trængsler fortæller et barnebarn, Gerda Jensen, Appenæs, at han forud for sit bryllup nogle år forinden havde set på en gård ved Ellebæk, men sprang fra, da han hørte om jernbanens linjeføring til Fuglebjerg. Den ville uvægerligt gennemskære denne gårds marker, mente han. Han købte så i stedet gården ved gadekæret i Sandved og måtte opleve ekspropriationskommissionens besøg her. Jens Christensen var blandt de første togrejssende fra Sandved til Slagelse.

Sandved Station 1904. Fra venstre stationsforstander H.H. Pedersen, portør S. Juhl, portør L.P. Andersen, trafikass. Høyer og elev Anker Arely.

Egen identitet for Sandved station

Sandved station blev tegnet af den navnkundige DSB-arkitekt Heinrich Wenck og var i sin oprindelighed nogenlunde identisk med tre andre stationer i projektet (Hyllinge, Flakkebjerg og Sdr. Bjerge), men den skiftede udseende ved et udvidelses- og ombygningsarbejde i 1919, hvor – ligeledes efter streg af H. Wenck – de tre midterste fag fik en ekstra etage. Stationen fik nu sin egen identitet og som den kendes i nutiden betegnet som strækningens absolut smukkeste. Den nye førstesal blev helliget stationsforstanderens beboelse samt tjenestepige- og elevværelser, mens stueetagen i sin helhed blev til tjenstlig brug med stationskontorer, rejsegodsrum, ventesal samt en ret pompøs forhal med gulvbelægning af bornholmsk granit. Øvrige dele af komplekset var det østligt placerede varehus og det vestlige udhus med lygterum, vaskerum, retirader til gadesiden og pissoir til perronen.

Forsinkelse på forsinkelse

Arbejdet med opførelsen af Sandved Station var efter licitationen blevet overdraget tømrermester Waldberg, Randers, som tog det første spadestik umiddelbart efter påske 1891. Der var rejsegilde den 3. juli, så muremesteren og hans folk overholdt byggeplanen, der havde fordret stationsbygning og tilhørende vare- og udhuse under tag pr. 1. juli. Overholdt blev også resten af byggeriet, så stationskomplekset kunne afleveres færdigt 1. oktober.

Sandved Station 1909 (Postkort).

I brug til formålet kom den imidlertid ikke før 6-7 måneder senere. Nye forsinkelser i arbejdet Slagelse-Dalmose og især på Dalmose-Skælskørbanen udsatte gang på gang indvielsen, og der blev sat ny frist til 1. april 1892 med trussel om dagbøder. Lokalbefolkningens tålmodighed var også ved at være opbrugt, og der var mange røster fremme om at sætte driften Slagelse-Næstved i gang, uanset hvor lang tid der fortsat skulle bruges på stikbanen til

Skælskør. Sommerkøreplanen indeholdende Slagelse-Næstvedbanen og Skælskørbanen var imidlertid udarbejdet og gået i trykken med gyldighed fra søndag den 15.maj 1892.

Skuffende indvielsesdag

Sådan blev det så, men selve indvielsen blev en stor skuffelse for lokalbefolkningen. Noget egentlig festivitas med kongedeltagelse som ved tidligere baneindvielser i landet blev der nemlig ikke tale om. Hvorvidt DSB mistede lysten, fordi kong Chr. IX sendte afbud p. gr. af sit forestående guldbryllup, eller fordi de mange trakasserier fra bl.a. handelsstandsforeningerne i Slagelse og Næstved spillede ind, er ikke afklaret, men det kom frem, at en snæver kreds honoratiores om lørdagen 14. maj samledes til en frokost i Næstved og fik deres eget personlige tog til Slagelse, hvor der spistes til middag.

Hvad menigmand oplevede på indvielsesdagen var at ligne ved en ordinær driftsdag. Det beskrives af bl.a. en medarbejder fra "Næstved Tidende", som var med det første morgentog på strækningen, men hele hans reportage gennemsyres af dyb skuffelse over begivenheden. Hverken lokomotiv eller vogne var pyntet, tværtimod var materiellet noget godt brugt og uindbydende, og det materiel, der var bevilget til banen, så man intet til. Der var ingen musik og ingen modtagelseskomiteer nogetsteds på stationerne undervejs.

Hvad han så og oplevede, er nøje beskrevet station for station. I Hyllinge vinker han bl.a. til dyrlæge Johansen, og han noterer sig de

store reklameskilte, som Næstvedforretningerne Scheel Beck, købmand Satterup m.fl. har fået sat op. De er parate til at gøre forretninger, og det er de så sandelig også i Sandved, der summer af aktivitet. Han skriver:

- Her skal der åbenbart ske noget. Et nyt Haslev? En konkurrent til Fuglebjerg? Her er en kro under opførelse, hist endnu en bygning eller to; plads i mængde til både det ene og det andet; skiftespor på den store stationsplads og mange mennesker på færde, mennesker som har travlt, som vejrer en ny tid, en travl tid i Sandved, forretning, handel, omsætning, revolution i alle forhold – det kommer alt sammen med banen! Men på perronen med stationsklokkens snor i hånden, færdig til at slå det slag, der betyder "færdig til afgang", står fhv. assistent Petersen fra Næstved som stationsforstander.

Sandveds stationsforstandere gennem 79 år

Gennem de 79 år, hvor banen var i drift, har der været ni forstandere på stationen. Efter J. Jul. Petersen fulgte H.H. Pedersen i 1899, J.F. Qvordrup i 1909, E.S. Kofoed i 1918, H.N. Christiansen i 1933, H.H. Astrup i 1938, A.F. Arum i 1944, A.C. Nielsen i 1954 og A.G. Rasmussen i 1967. Bedst huskes nok J. F. Qvordrup både for den forholdsvis lange periode i Sandved og for sin meget myndige udstråling. Han fulgte meget med i byens udvikling og gjorde sit til, at den statslige institution integrerede sig, bl.a. figurerer hans navn blandt gratulanter ved bysborgernes

*Stationsforstander
J.F. Qvordrup*

runde fødselsdage og andre mærkedage, eksempelvis på en adresseliste i anledning af tømrermester P. Chr. Jeppesen og hustrus sølvbryllup 4. marts 1907. Malermester Hilmar Rasmussen, Hellerup, lærling fra vognmaler Carl Niensens virksomhed i Sandved, skriver i sin erindringsbog om sine svigerforældre, stifteren af bageriet "Dannebrog", bagermester H.V. Hansen og hustrus sølvbryllup i 1915, bl.a. . *"Sandved by var aldeles flag-smykket. Der var så godt som ikke et hus, uden de havde flag på stang eller ud af vinduet. Om det så var på stationen, så flagedes der med det store splitflag."*

A.C. Nielsen var som pensionist passager i det uigenkaldelige sidste persontog fra Slagelse.

A.F. Arum bar blandt DSB-personale kæle-navnet "Vimmerhale", og det fortælles, at han trods stor erfaring efter mange år i tjenesten også kunne "gå i sort" ved stationens signal- og sporsikringsanlæg, så der en dag forud for en togkrydsning holdt fløjtende damptog for stop ved hvert sit indkørselssignal. Denne fadæse var ellers kun noget, som trafikelever

kunne udsætte sig for – og aldrig siden glemte at sikre sig mod.

Dagens gang på en landstation

I en artikel i tidsskriftet "Banen" omtaler overtrafikassistent Tom Lauritsen en sådan tjenestebrøler i en artikel om sine elevår i 1963 på Sandved Station, der var blandt de landstationer, som af DSB var fundet velegnet som uddannelsessted. Udover stationsforstanderen bestod personalet af en trafikekspedient, en kontorfunktionær til postekspeditionen, to ekstraarbejdere og 5 postbude. Den første dag på stationen var eleverne (TL og to andre elever) med stationsforstanderen på rundtur i Sandved by, hvor de blev præsenteret for de fleste af dem, de mødte, men naturligvis ikke kunne huske en eneste af, da de kom hjem. Om dagligdagen på stationen skriver TL: - *Mødetid kl. 6.30 i god tid før første togs anmeldelse og sluttid kl. 19.00, hvor signalanlægget blev sat på "Ubetjent". Om formiddagen kom byens og omegnens virksomheder for at afhente ankommende gods, og om eftermiddagen kom de samme virksomheder og afsendte gods fra dagens produktion. Det gav en del arbejde med bl.a. fragtbreve, hvor hver enkelt sending skulle tarificeres efter vægt og rumfang, bogføres efter hvorvidt afsender eller modtager skulle betale, påføres frankeringsmærker og afstemples. Stationens sikkerhedstjeneste bestod bl.a. af at foretage de reglementerede af- og tilbagemeldinger af toggangen, signalgivning m.v. via stationens mekaniske Siemens-apparat med trådtræk til*

armsignaler og sporskifter. Proceduren ved togkrydsninger var den mest komplicerede, idet man her skulle anvende en særlig "krydsningsnøgle", og den kunne drille og være skyld i, at togene kom til at holde for stop foran stationens hovedsignal – en utilgivelig brøler (jvf. "Vimmerhale" ovenfor omtalt). De fleste af togene var ordinære persontog med påhæftet rejsegodsvogn og måske en godsvogn, der skulle hurtigt frem, men der kørte også "fine" tog på strækningen. Et par gange om dagen kunne man opleve den luksus at få lov til at stille gennemkørsel for de gennemgående iltog Nykøbing F.- Korsør.

"Slæberen" er ankommet.
(Foto Tom Lauritsen 1968).

Det mest spændende som trafikalev på landstationen i Sandved var "slæberen" – dagens damptog, som der var to af fra hver sin retning. Det betød rangering på stationsarealet til afsætning eller optagning af godsvogne, og alle på stationen var beskæftigede sammen med togpersonalet, som foruden lokomotivfø-

rer og -fyrbøder bestod af togfører og pakmester. To af damptogene kørte om aftenen, når stationen var lukket, og byen slumrede. De var i reglen gennemkørende, men dampfløjten og lokomotivets dampslag gennem stilheden kunne høres overalt i byen.

Postkontor og postnr.-kamp

I 1938 rykkede postvæsenet med fem landpostbude ind på Sandved station og bidrog til de mange daglige ekspeditioner over skranken. Det var stationsforstanderen, der nominelt var lokal postchef, men i det praktiske klarede arbejdet af en ansat kontorassistent, i flere år Emmy Petersen, derefter postuddannede Esther W. Jensen, der fik titlen postbestyrer, da først et lokale på Jernbanevej 2, siden nyopførte Nyvej 16 husede det i 1971 pludseligt hjemløse postkontor.

Sandveds postbude med de første biler -
1. maj 1968 (foto: Sv.H. Pedersen).

Senest er postnummer 4262 blevet en skranke i byens sidste købmandsforretning. Postalt hørte Sandved i mange år under Rude post-

kontor, men byttede status, da Sandved 1917 fik posthus og postmester på hjørnet af Nyvej og Korsvej – og dermed ”rødt bypostbud”. På jernbanestationen blev det til en postekspedition under Næstved postkontor. I det postale billede før og efter århundredskiftet hørte postdilignen Sandved Station-Rude (dagvognen også kaldet) med - i reglen med tre daglige ture og seneste afgang fra Sandved efter aftentoget fra Slagelse ved 23-tiden. Postalt blev Sandved landskendt i sin kamp for at få sit postnummer tilbage, da postekspeditionen 1971 blev filial af 4700 Næstved, hvilket skabte mange problemer. Det lykkedes i 1985 at få indenrigsministeriel godkendelse af et helt nyt postnummer 4747, men da Sandved ved omorganisering indenfor etaten få år efter blev sammenlagt med Fuglebjerg og begge underlagt Slagelse postkontor, vendte 4262 tilbage.

Banens bedste station

Meget hurtigt efter indvielsen havde Sandved Station markeret sig som strækningens driftigste. Øst for hovedbygningen var kommet et større varehus af træ, og stationens status som krydsningsstation havde nødvendiggjort anlæggelse af ekstra side- og læssespor. Allerede på første driftsdag var der en vognladning grise til Masnedsund svineslagteri, så ved læssesporene var anlagt en overdækket svinefold, der et par gange om ugen var i brug. Endvidere en kvægrampe og en anbindingsbom samt naturligvis en lille læssekran.

Egnens mejerier og brugsforeninger var fra starten gode kunder for Sandved Station, og siden dominerede Flemstoft Maskinfabrik og vaskemaskinfabrikken HAKA i Fuglebjerg ved godsvognsbestillingerne til deres varer til ind- og udland. En lang række godsvogne med kævler fra Holsteinborg skovdistrikt var også et velkendt syn, og blandt de gamle fragtbreve stødes hyppigt på Sandved Dairy og Mælkekondenseringsfabrik.

En togtur 1968 – og 1908

Jernbanehistorikeren P. Thomassen har i Dansk Jernbaneklubs medlemsblad ”Jernbanen” beskrevet en tur fra Næstved til Slagelse ad skinnevejen anno 1968 på et tidspunkt, hvor banens fremtid synes at hænge i en tynd tråd, men hvor Sandved er lyspunktet både med hensyn til rejsende og godstransport. Han foretager i beskrivelsen det tankeeksperiment at skrue tiden 60 år tilbage til 1908, hvor Sandved Station kan anføres som banens bedste med stor aktivitet forud for hver togafgang:

Der er rejsende i stort antal, der rangeres, og gods og post udveksles. Ved stationsbygningen holder postdilignen til Rude; da BS-maskinen kom til at hvæse lidt med sikkerhedsventilen, stppede den postale Rosinante lidt, mere for en ordens skyld end af skræk, for den skikkelige hest havde jo set tog hele sit liv. En skramlen og buldren med tomme returkommende mælkejunger røber tilstedeværelsen af et større mejeri. 1908 er også året, hvor det konstateres, at den før så ubetydelige

flække Sandved i befolkningstal har passeret sin sogneby Haarslev og nu fået både skole og missionshus.

Diligencen fra Rude med postkører Niels Larsen på bukken.

I sidebaneudvalgets søgelys

Midt i hverdagsidyllen kom der så sorte skyer på himlen til at true den rytme, som toggangen og stationens aktiviteter ellers havde betydet, og hvori en søndag eftermiddagstur eller lille sommeraftentur til perronen for at få et "sus udefra", bivåne trafiksceneriet og se, hvem der rejste ud, og hvem der kom hjem, hørte med til billedet. Med en privatbil i snart hvert eneste hjem brugte man ikke jernbanen så meget som forhen, men den var god at have i baghånden.

Det kom som et chok for Sandved, ja, hele det sydvestsjællandske område, da et forlydende ville vide, at DSB påtænkte at nedlægge Slagelse-Næstvedbanen. Den almindelige afmatning i den kollektive trafik i "de glade 60'ere" havde sendt en række banestrækninger i det

såkaldte sidebaneudvalgs søgelys. Det var især en stribe jyske banestrækninger, der belastede DSB's regnskaber, men således som loven om Slagelse-Næstvedbanens etablering i 1889 havde været betinget af sjællandske rigsdagsmænds ja til Hobro-Ålestrup-Løgstørbanen, måtte der nu findes et par sjællandske baner at nedlægge for at dele sol og vind lige i den massakre, som den sydvestsjællandske befolkning kaldte udvalgsbetænkningen. Slagelse-Næstvedbanen og den næsten lige så gamle Slagelse-Værlevbanen blev således et offer for et politisk kompromis og en afværgeforanstaltning overfor mulige jyske protester.

Det var umiddelbart efter konstateringen af en vendt nedgangskurve for strækningen og paradoksalt nok midt i et grundigt sporforstærkningsprojekt, der var nået fra Slagelse til øst for Hyllinge, at beslutningen blev offentliggjort. Det var helt uforståeligt for befolkningen, såmænd også DSB's eget personel, da folketinget en kold februardag 1971 "ryddede op" i et større lovkompleks, hvori befandt sig lukningen af Slagelse-Næstvedbanen fra næste køreplansskifte, og dermed afsagde dødsdommen uden egentlig selv at vide det. Flere lokale folketingsmænd måtte således kigge efter en ekstra gang, da de blev konfronteret med den skæbnesvangre beslutning. Sandved Håndværker- og Handelsforening sendte skriftlig protest til trafikministeren, og der kom ca. 4500 underskrifter på en iværksat protestnote til Folketinget, men etaten stod fast. – Vi skulle nok have lagt os på skinnerne

og nægtet at flytte os, før man havde lovet os togdriften tilbage, erklærede formanden, købmand Gunner Christensen i skuffelsen over ”skrivebordsgeneralerne i Sølvgade (DSB)” – med henvisning til, at tiden krævede ret grove midler fra menigmand for at blive hørt i bureaukratiet.

”Vi vil beholde vores tog...”

Lørdag den 22. maj 1971 kl. 19.25 kørte sidste plantog fra Næstved mod Slagelse, mens Peter Bellis ”Du kære gamle tog, måske er det sket med dig” lød over stationens højttalere. Kl. 22.47 returnerede det som iltog fra Slagelse, hvor der absolut ingen afskedsceremonier var, men der var rigtig mange rejsende, der taktfast proklamerede ”Vi vil beholde vores tog” både på perronen og i kupeerne under turen. Langs hele strækningen var der lys i husene, og beboerne stod vinkende ved banelinjen for at sige det sidste farvel til en epoke, der varede 79 år og 7 dage.

I næsten 40 år efter sidste ordinære driftsdag fik skinnerne ret bemærkelsesværdigt lov at ligge som udtryk for myndighedernes tvivl om en mulig renæssance og opretholdelse af befolkningens håb om en genoptagelse af togtrafikken, hvilket der var flere bestræbelser for, mens stationsbyerne sygnede hen under savnet af den livsnerve, som banen havde været. Sandved, der i sin bedste tid havde 70-75 aktive medlemmer af handels- og håndværkerforeningen, kan efterhånden tælle de-

ciderede forretninger og virksomheder på en hånd. Den dengang næsten 90-årige Hansigine Marie Larsen, Sandved Smedje, som havde gjort hele byens udvikling med, kunne 1980 fremvise en ajourført liste med 59 forretninger og erhvervsdrivende, som havde drejet nøglen.

Stationsbygningen 1974 (foto Sv.H. Pedersen).

I medierne omtales Sandved nu som landsby, men epoken som stationsby går næppe i glemmebogen med det første! Der er fortsat noget, der hedder Jernbanevej, og stationen (eller dele deraf) ligger der og pynter på byen, ikke mindst når vildvinen langs murene står med efterårets betagende løv. Byningens skæbne i privat regi og skinnelægemetets påtænkte forvandling til natursti efter Skov- og Naturstyrelsens dekret kan måske blive emnet i en senere artikel.

Erindringer fra Rejnstrup 4, ved lærerinde, fru Ingrid Rasmussen

redigeret af Preben V. Andersen

Vi slutter fru Ingrid Rasmussens erindringer med hendes fortællinger om tiden i Rejnstrup fra 1937-1949, hvor hun fortæller om Rejnstrup, ikke kun i de 12 år, hvor

hun og hendes mand boede i skolen, men helt tilbage fra de første menneskers færden i området for omkring 5.000 år siden. Om Rejnstrup siger hun. ”Dette lille, dejlige stykke Danmark”.

Vi hører om hverdagen under 2. verdenskrig, om de problemer, utryghed og uhyggelige oplevelser det skabte, og om glæden over befrielsen 4. maj 1945.

Sidst fortælles om en tur hun og hendes mand foretog til Rejnstrup en søndag i begyndelsen af 1970'erne, godt 20 år efter de var rejst fra skolen, for at gense alle de gamle kendte steder i deres ungdomsland. Turen sluttede med en vandring på Gunderslev ny og gamle kirkegårde, hvor de fandt de gamle kendte nav-

ne, og måtte konstatere, at mange var døde siden 1949.

Fra tiden i Rejnstrup 1937 – 1949

Det var for os som familie rige år, de år, vi var i Rejnstrup. Vi oplevede meget. Vi befandt os godt, og minderne over de år gør, at vi i vore tanker ofte vender tilbage – ikke alene til Rejnstrup, men til området i det hele taget.

Erik¹ har i det interview, hvor han gør rede for sin karriere som sanger, og hvorledes han kom i gang med sin uddannelse omtalt Rejnstrup som en lille flække. - Da vi boede der, fandt vi, at den var en levende by med en vågen befolkning og med en skøn omegn, som jeg i et senere afsnit vil vise frem, således som jeg så det fra 1937 til 1949, og som jeg i samme tidsrum og længere frem under besøg oplevede dette dejlige, lille stykke Danmark.

Nu er det, vi oplevede i de 12 år, langt fra hele Rejnstrups historie. Nej, den går langt tilbage i tiden, hvilket kan ses, om man går ud i skoven, der befinder sig vest for Rejnstrup by.

¹ Erik Stænger.

Drejer man, når man er kommet et lille stykke ind i skoven, til højre, vil man snart stå ved en langdysse – og hermed føle sig hensat til den fortid, der ligger endog meget langt tilbage i tiden, nemlig til den tid, vi kalder stenalderen. På grund af denne langdysse tør vi fastslå, at allerede dengang, den blev bygget for ca. 4000 år siden², har der levet mennesker i dette område. Og da har skoven sikkert strakt sig langt videre omkring – muligvis har skoven da dækket hele området.

Grundtvigsdysen.
Foto: Svend Illum
Hansen,
Nationalmuseet.

Disse stenaldermennesker, der havde slået sig ned - netop der, var på den tid kun få i tal, de kunne derfor nøjes med at leve af jagt i skoven og fisk fra søerne og åerne. Men efterhånden blev der flere mennesker, og på grund af jagten færre dyr i skoven. Det vender jeg senere tilbage til.

På en spadseretur til denne langdysse standede Grundtvig og hans ven, Molbech, en gang op. Grundtvig, der ikke alene var historisk grebet - men også digter - oplevede her – da han også var præst, at se fortidens menneskers søgen efter gud, ganske som Paulus så det, da han besøgte Athen og her fandt et alter, der var opstillet for en ukendt Gud, som en indskrift på alteret fortalte. Hvad Grundtvig oplevede ved synet af denne langdysse, lod han komme frem i følgende:

*Med faldende tåre
jeg stirre så såre
hvad løfter sig hist?
O, er det ej alterets mossede stene
som egenes grene
så tætte omhvelver?
Det er! O, jeg skælver,
jeg dirrer af lyst
og hellig andagt opfylder mit bryst,
Jeg iler, jeg iler med vingede fjed
for asernes alter at kaste mig ned
og prise de hensovne guder.*

Det er måske underligt for en fremtidig præst og folkevækker på kristen grund at udtale sig som her. Men jeg forstår hans betagelse; for også jeg har respekt for andre tiders og andres folkeslags forståelse og tro på en Gud. De søgte dog efter en Gud. Grundtvig så her for sig, hvorledes stenaldermennesker i sin tid fra hele området havde samlet sig om deres Helligsted.

² I dag anslås det, at dyssen er ca. 5.500 år gammel.

En anden dansk digter, Martin A. Hansen, har også besøgt dette sted, som han kalder "Frændernes alter". Om sit eget besøg fortæller Martin A. Hansen. Engang sad jeg ved rælingen af den store langdyse i Dyrehaven nær den Midtsjællandske sø. Og her i forsamlingen af skæggede sten måtte man tænke: Grundtvig har nok ret. Og længere fremme skriver Martin A. Hansen om Grundtvig: "han har fattet stedets religiøse natur. Her har det hellige været."

Jeg vil aldrig glemme min egen betagelse af stedet, da jeg første gang så det, ja for resten hver gang jeg stod der, oplevede jeg fortiden meget stærkt. Rundt om i området findes der også bronzealderhøje, Og nu sidst er der gennem Dyhre Rasmussens fornemmelse af fortid - for længst - og på hans tilskyndelse, foretaget arkæologiske undersøgelser, der har fundet frem til beboelse fra såvel jernalder som middelalder.

En middelalderlandsby, Borup Ris, som i sin tid blev forladt, har man fundet ved udgravningerne.

Disse udgravninger i områder har bevist, at historien er gået videre, samt at mennesker har måttet forandre levevis og levemåde her. Udviklingen er sket gennem dette, at man ikke mere kunne nøjes med at leve af skovens vildt og søers og åers fisk samt af den smule bær og rødder, man fandt i skoven. Man blev nødt til at begynde at dyrke jorden – at så og høste – at skaffe sig husdyr, som ved deres formering kunne sikre mennesker kød og mælk.

Men mens jægerfolket havde flakket rundt, blev man nu nødt til at bosætte sig. Havde man sået i den jord, som man havde opdyrket, hvor man først havde afbrændt skov, så måtte man nu blive på stedet for at afvente høsten samt sørge for, at ikke andre tog høsten. Man indrettede sig da på at blive. Man byggede en hytte til ly mod regn, sne og kulde. Man samlede forråd. Man var nu blevet boende, derfra navnet bonde.

Og her har vi nu stenaldermanden, der blev til oldtidsbonden, som med tiden blev til jernalderbonden, og gennem stadig udvikling er vi omsider nået frem til vor tids bonde, der driver intensivt landbrug på videnskabelig basis, samme sted, som hvor stenaldermanden – i sin tid – for 5.500 år siden, jagede og fiskede, men som efterhånden måtte indse, at han måtte forandre levevis og levevej.

Intet under, at man møder historiens sus på dette sted, men som man for øvrigt ville møde alle vegne i vort land, dersom man ellers har øre for det.

Rejnstrup under 2. verdenskrig

Ligesom vi havde oplevet krigsudbruddet i 1939, besættelsen den 9ende april 1940, kom vi også til at opleve den uforglemmelige 4. majaften og den 5te majdag 1945.

Dog må vi også mindes andre dage. Den 29ende august 1943 var en mørk dag, trods solskin og søndag. Den dag blev vor hær og flåde overfaldet og afvæbnet af tyskerne,

hvorefter mange af vore soldater kom til at leve som fredløse i vort eget land. Den 29. august 1943 kom vi som familie til at opleve i Næstved. Bente lå på den tid på Skt. Elisabeth hospital ude på Præstøvej. Det var efterhånden blevet småt med rutebilforbindelser. I 1943 var der kun en tur til Næstved og en tilbage om søndagen. Ved 8-tiden om morgenen tog vore to drenge og jeg med rutebilen mod Næstved. Min mand ville komme senere på cykel. Vi anede intet om det, der var sket i løbet af natten. Da vi kørte forbi Amtssygehuset på Ringstedvej i Næstved, så vi en del mennesker stå i kø foran den lukkede sygehusport, som ellers altid plejede at stå åben. Uvilkårligt spurgte nogen blandt passagererne: ”Hvad betyder dette?” Andre passagerer, der var stået på rutebilen, lige før vi nåede Næstved, og som vidste besked, svarede, at de mennesker, vi havde set foran sygehusporten, var pårørende til sårede og døde soldater fra Næstved kaserne. Videre fortalte de, at da tyskerne var brudt ind på kasernens område, var det kommet til kamp, og at der på begge sider var døde og sårede soldater.

Omsider nåede vi banegårdspladsen, hvor rutebilen gjorde holdt. Her steg alle ud. Drengene og jeg spadserede derpå op ad Jernbanegade. Her patruljerede tyske tanks med kanonmunderingerne pegende i alle retninger. Jeg følte mig rasende. Med hvilken ret var de her overhovedet? Man kan blive så vred over et så overgreb, at man ikke føler frygt.

Vi skulle foruden at besøge Bente også besøge nogle venner i de timer, hvor der ikke var besøgstid på hospitalet. Vi kunne jo først komme hjem, når rutebilen kørte tilbage. Det skete, så vi var hjemme ved 20 tiden. Fra kl. 20 var der erklæret udgangsforbud. Jeg husker, at vi stod i skolegården og stirrede i retning mod Næstved. Derinde lå vor lille pige, og her stod vi, end ikke ud på gaden måtte vi gå. Atter vældede vreden og bitterheden frem sammen med sorgen over vor afmagt.

Det havde været en sorgens og bitterhedens dag for mange og ikke mindst for vore soldater over hele landet samt deres familier. Fremover levede vi i skræk for, at vore soldater skulle blive indrulleret i den tyske hær. Senere kom den 19. september 1944. Den dag husker vi med rædsel. Tiden var efterhånden blevet ret kriminel, og nu fjernede tyskerne også vort politi. Mange blev ført i koncentrationslejr. Og ikke alle kom levende tilbage. De, der ikke var i tjeneste, da tyskernes razzia fandt sted, gik straks ”under jorden”. Det var strenge tider, først og fremmest for alle dem, der måtte leve det fredløse liv, og ikke mindst var det svært for de pårørende, Ja, det var svært for os alle.

Tiden var uhyggelig allerede før vi mistede vort politi. Der havde således 2 gange været indbrud i brugsen, vor nærmeste nabo. Om den ene gang ved jeg, at det var sket, mens der var udgangsforbud. Man kunne derfor ikke lade være med at spørge: ”Hvem er det,

der under udgangsforbud kan køre stjålne varer bort i en lastbil?” Ikke alt det, der skete, var lige gennemsigtigt. Nej, det var i høj grad uhyggeligt meget af det, vi efterhånden oplevede, og nu kunne vi ikke mere vente nogen hjælp fra politiets side. Deres sidste tid i tjenesten må for øvrigt ikke have været morsom efter de krav, tyskerne stillede til dem. Efter politiet var blevet fjernet, var der nogle unge mænd, der påtog sig at være det, man kaldte vagtværn. Disse vagtværn var ikke uniformerede og var ikke uddannede, som politiet var det. Men de tog rent praktisk affære. Selv om det ikke var det samme som politiet, så var de dog en slags ordenens håndhævere.

Vi synger i en af vore sange: ”Et flag er smukkest i modvind”. Vi opdagede, at en stiltingtagen er stærkest under undertrykkelse. Dette viste sig under besættelsen.

Omkring første oktober 1944 blev det jødernes tur. I Rejnstrup var flere unge jøder³ på en eller anden – for udenforstående – ubegribelig måde blevet anbragt enkeltvis på nogle gårde, hvor de deltog i det daglige arbejde. Men en dag kom der bud, at nu gjaldt det dem. Og pludselig var de borte. Forhåbentlig var det lykkedes for dem alle at nå over til Sverige, hvorfra de så senere kunne rejse til Israel, der var deres endelig mål.

³ Se ”Skelby og Gunderslev – træk af sognenes historie”, bind II, side 60.

Igen en af disse uhyggelige oplevelser, der bragte angst og utryghed med sig; for hvad ville det næste måske blive?

Mange gyselige historier om Gestapos og de tyske håndlangeres menneskejagter har øjenvidner berettet. Ikke mindst gik det råt til, da det gjaldt jøderne.

Denne sidste tid før befrielsen var en uhyggelig tid. Også den var en del af den tid, vi oplevede i Rejnstrup.

Så skred da tiden frem gennem vinteren 1944-1945. Det blev forår. Rygterne om krigens gang blev flere og flere og ofte modsigende. Skønt det var forbudt, hørte vi hver aften den danske udsendelse fra London gennem B.B.C. Endog ad den vej kunne udsendelsen ikke altid stå til troende, vel fordi de forskellige rapporter var forhastede. Vi var efterhånden nået frem til 4. maj. I løbet af dagen lød rygterne på, at englænderne havde kæmpet sig frem og nu stod i Sønderjylland. Grunden til dette forklaredes senere med, at flere bynavne syd for vor nuværende grænse i englændernes øren lød som danske, og at Montgomery derfor troede, at han allerede stod med sin hær på dansk grund. Dette, at bynavnene syd for grænsen lød som danske, har jo sin rigtighed i, at de har været danske fra vor tidligste fortid. Fra meget tidlig tid var Ejderen vor grænse mod syd, men i 1864 mistede vi Slesvig og Sønderjylland til Kongeåen. I 1920 efter første verdenskrig fik vi Sønderjylland fra Kongeåen til området ved Flensborg tilbage.

Tyskerne havde op til den 4. maj stadig ladet forstå, at de ville kæmpe til den bitre ende. Altså kunne vi nu vente krigen ført ind på dansk grund. Så vi ventede intet godt for de følgende dage. Ja, måske allerede natten mellem 4de og 5de maj ville vi få krigen helt ind på livet. I løbet af dagen havde vi hørt kanontorden sydfra. Senere fik vi at vide, at det, vi havde hørt, kom fra et mindre søslag i Østersøen; men vi havde troet, da vi hørte det, at denne kanontorden stammede fra kampene, som vi ifølge rygterne troede, var i gang i Sønderjylland.

Så blev klokken 20.30. Ved den tid sendte B.B.C. ved dansk speaker sine meddelelser på dansk. Min mand kom ind i spisestuen, hvor vor radio stod. Egentlig var det farligt at stille ind på London. Og af frygt for, at det kunne høres uden for huset, stillede vi altid lyden så lavt, så vi kun kunne høre, hvad der blev sagt, når vi sad ganske tæt ved radioen.

Og her sad vi nu og lyttede. Speakeren fortalte om, hvor langt Montgomery var nået med sine tropper, og at der nu kæmpedes i Sønderjylland. Pludselig standsede han, idet han sagde: "Et øjeblik". At dette øjeblik var spændende, kan jeg uden overdrivelse sige. Da øjeblikket var til ende, kom speakerens stemme atter i radioen, men denne gang næsten grådkvalt. Og nu meddelte han os fredsbudskabet. Og han meddelte os, at tyskerne havde indvilliget i at overgive sig. Det blev et af de mærkeligste øjeblikke, jeg har oplevet.

Min mand og jeg kunne næsten ikke tro, at vi havde hørt rigtigt. Det var en lykke så stor, at den måtte deles med andre.

Vor genbo, fru Henriksen, var død. Efter hendes død havde Gunderslevholms ejer købt hendes hus. Det skulle benyttes som arbejderbolig. Netop dagen før var Ernst Madsens flyttet ind i det hus. Endnu havde vi ikke fået hilst på dem. Min første tanke var; "Mon de har radio". Jeg løb over til dem, og jeg traf Ernst Madsen ude i deres have. Først bød jeg dem velkommen til byen, derefter spurgte jeg, om de havde radio. Nej, det havde de ikke. Så fortalte jeg, hvad min mand og jeg lige havde hørt fra London, og der blev glæde også hos dem.

Næste dag var lørdag. Børnene mødte som sædvanlig i skolen. Da klokken nærmede sig otte, samlede min mand dem inde i skolestuen, hvor han kort fortalte om den store glæde, vi alle havde oplevet. Derpå gik han sammen med dem op i haven, hvor han hejste Dannebrog, mens børnene stod rundt om ham. Efter at han sammen med dem havde sunget; "Der er et yndigt land", gav han børnene fri fra skole.

Jeg husker endnu tydeligt den lørdag morgen. Det havde småregnet, og græsset på plænen, hvor flagstangen stod, var vådt. Vi havde lukket op for radioen, gennem hvilken lyden fra de københavnske kirkeklokker nu lød ud over det ganske land, mens hvert sogns egne kirkeklokker rungede med. Hele denne højtid og den lykke, det var, kan ikke beskrives – for at forstå den må den opleves. Næste dag var det

søndag, og alle, som kunne det, var i kirke. Kirken var fyldt som på en juleaften. En af de salmer, vi sang, var:
*"Nu takker alle Gud
med hjerte, mund og hænder,
som overflødig godt
os uforskyldt tilsender,
som os fra moders liv
og første barndomsstund
i al vor levnedstid
velsigned mangelund!"*

Og den sang lød fuldtonende fra de mange mennesker, der den søndag havde følt trang til at komme i kirke. For mig var underet sket, som jeg havde ønsket, og mit identitetskort lå derhjemme. Nu skulle jeg ikke mere bruge det. Ja, dette her trænger til en forklaring. Det jeg her refererer til, skete på Mariæ bebudelsesdag 1943. I begyndelsen af 1941 var identitetskort blevet indført. Det betød, at sit identitetskort skulle alle voksne bære på sig, så snart man var uden for privat grund. Jeg var nævnte søndag cyklet til kirke. En af os måtte jo være hjemme hos børnene. Lidt efter, at jeg havde sat mig på kirkebænken, kom jeg i tanke om, at jeg havde glemt at få mit identitetskort med. Jeg så mig uvilkaarligt om i kirken, om nogen var til stede, der kunne godtgøre, hvem jeg var, i tilfælde af, at jeg skulle blive antastet af tyskerne på vejen hjem. Jeg opdagede blandt andre sognerådsformand, Edvard Hansen, og tænkte, at han i påkommende tilfælde ville kunne redde mig fra at blive taget med til Næstved i forhør.

Dagens tekst på Mariæ bebudelsesdag handlede jo som bekendt om englen Gabriel, der kom til Maria og bebudede Jesus fødsel. Jeg var bitter over min situation og vred på tyskerne over, at de kunne tillade sig at komme og behandle os, som sket var.

Da pastor Steen Petersen havde læst teksten op, tænkte jeg; "Hvad skal vi med den gamle historie i dag? Hvorfor skal der ikke hellere prædikes om, hvorledes Gud ved et under kunne redde os ud af det, vi står midt i?" Ja, så vred og trodsig var jeg midt i min bitterhed.

Med da glemmer jeg aldrig den prædiken, vi fik, hvor præsten begyndte med at fortælle os, at det, vi i øjeblikket oplevede, var for en krusning på en vandoverflade at regne i sammenligning med det budskab, englen kom til jomfru Maria med, og hvad det betød for hele menneskeheden.

Det vi i øjeblikket oplevede, havde utallige mennesker og folk oplevet før os. Men åbenbaringen om Jesus komme betød, at Gud gennem Jesus ville gøre mennesker fri. Ikke ved at rede os fra jordelivets trængsler, men for at gøre os fri i sind og vilje til overgivelse i tro og tillid til Gud.

Hvor jeg skammede mig. At forvente et under for den bagatel, der truede mig. Det budskab, præsten kom med til hele menigheden, var af evighedsværdi.

Jeg skammede mig også over, at jeg i min selvoptagethed havde glemt at tænke på alle dem, der i samme øjeblik var i en langt større nød, end jeg. Her tænkte jeg på fangne mod-

standsfolk og alle dem, der var gået ”under jorden”. Ligesom jeg kom til at tænke på soldater fra de okkuperede lande, der var tvunget ind i tysk krigstjeneste, og som enkeltvis var anbragt i geledderne og dermed gjort ensomme og ufarlige for den tyske værnemagt. Jeg kom imidlertid godt hjem fra kirken, endda uden Edvard Hansens indgriben. Men den oplevelse, tror jeg, aldrig jeg glemmer.

Vi vender tilbage til glæden og følelsen af frihed i de lykkelige majdage 1945. Om 5te majmorgenen kan jeg fortælle mere. Et godt stykke tid før befrielsen indtraf, havde en dansk digter – hans navn ukendt – udsendt ”Danmarks frihedssang”, der handlede om, som der står i den ”de fem forbandede år”. Også vi havde ad illegal vej fået den tilsendt sammen med noder til melodien og med anmodning om at indøve den, så den kunne synges, så snart befrielsen kom. Nu var imidlertid ikke alle lige begejstrede for denne sang. Jeg tror, at den mindede for meget om tyskernes taktfaste støvletramp, som vi ellers mente, vi havde hørt nok af. Jeg sidder her med tekst og noder ved siden af mig, og over noderne står denne appel: ”kækt og trodsigt” Således skulle den spilles og synges. Ja, sådan var stemningen iblandt os, mens der behøvedes modstand. Men nogle forudså, at således ville stemningen ikke være, når friheden kom. De, der havde forudset dette, henvendte sig da til en anden digter, Mads Nielsen, og bad ham om at skrive en frihedssang. Han lovede dette, men han kunne

ikke komme i gang, der var spærret. ”Gejsten” var ikke til stede. Endnu den 5te maj om morgenen var der ingen sang fra hans hånd. Men kl. 8 morgen, mens vi stod med børnene i haven om flagstangen, begyndte alle landets kirkeklokker at ringe. Også Mads Nielsen hørte klokkerne. Og da vældede det ud fra det væld, der indtil da havde været lukket. Nu var den rigtige 5te maj stemning der.⁴

Vor sidste tur til Rejnstrup

Nu vil jeg slutte med at berette om min mands og mit sidste besøg på såvel egnen, som i Rejnstrup, samt på det sted, hvor tiden står stille, og hvor evigheden råder med sin fred. Tiden var gået, ja den var fløjet af sted, som den gør for de fleste mennesker. Børnene var for længst fløjet fra reden. Vi var atter ene to. Det var søndag, og vi trængte til at komme en tur ud i sommervejret, som hin søndag i sommeren 1936, da vi på vore cykler startede mod Fensmark præstegård, og på den tur at få øje på ”Fremtidens land”, som jeg i min første bog har kaldt det område, vi den dag tilfældigvis fik at se.

Nu var det ikke mere vore cykler, vi trak frem. Nej, vi var blevet så velhavende, at vi havde bil. Min mand kørte den ud af garagen, mens jeg pakkede kaffekopper, brød og termokande i en kurv. Små lette automøbler lag-

⁴ I dag nr. 514 i Højskolesangbogen: ”En lærke letted’, og tusind fulgte”.

de min mand i bagagerummet. Vi ville sådan helt være os selv som i de unge år.

Vi kørte sydpå mod Sorø, tog derpå vejen om ad Kongskilde. Vi mødte minderne alle vegne, minder om skoleudflugter i krigsårene, hvor vi med hestevogn kørte til Suserup. Alt var jo anderledes i de år. Omsider nåede vi Dyrehaven.

Bilen blev parkeret i vejkanten og lidt derfra inde under skovens træer anbragte vi det lille autobord. Derinde under de grønne træer nød vi vor eftermiddagskaffe.

Derefter opbrud, og langsomt kørte vi gennem skoven mod Rejnstrup. Her havde vi i sin tid kørt med barnevognen. Omtrent ud for Hulebækhuset stod to mænd og talte sammen. Kun den ene kendte vi. Det var Jens Sørensen, der boede i en af ejendommene i Kirkeskoven. Vi kørte langsomt forbi og hilste, idet vi passerede dem. Stadig i langsom fart kørte vi ind mod Rejnstrup, alt mens vi stirrede mod skolen, som vi så bagfra. Og ikke mindst her vældede minderne om familieliv i hjemmet, om arbejde i skolen og om sommersamvær i haven. Nu synes vi, at vi havde set det gamle hjem. Da vi nåede byen, drejede min mand bilen til venstre, og snart var vi ud for Julius Jensens smedje.

Her stoppede vi op, for her stod hele familien Julius Jensen. Vi stod ud af bilen og hilste på dem. Minna spurgte om, hvem vi var. Hun var på grund af sukkersyge blevet blind, og hun var blevet gammel. Hun og sønnerne havde i

sin tid været trofaste deltagere i såvel aften-skole som aftenhøjskole.

Da vi havde talt sammen, tog vi afsked, og derpå kørte vi turen rundt i Gunderslevlille, hvor vi ingen traf. Kommet tilbage derfra mødte vi, ud for Edvard Hansens gård, den mand, der havde stået og talt med Jens Sørensen ude i skoven. Han kom imod os på cykel og gjorde tegn til os. Vi standsede op. Det viste sig, at han var den nuværende ejer af Mosegård⁵, søn af Anna og Aksel Hansen. Vi havde ingen mulighed haft for at genkende ham. Vi havde ikke set ham, siden han var en lille dreng. Samtidig med, at han præsenterede sig, sagde han,

”Det var mærkeligt, vi stod netop og talte om jer, og så kom I kørende”.

Vi talte et øjeblik med ham, og han bad os tage ind og hilse på hans mor, som nu boede i Stølegård⁶. Det gjorde vi. Snart stod vi i Stølegård. For længe siden var det Marie og Hans Ols, der havde regeret her. Efter dem kom Ingeborg og Thorkild Pedersen. I deres tid havde vi flere gange været med ved festlige lejligheder i Stølegården.

I 1944 holdt Ingeborg og Thorkild Pedersen fest i anledning af fru Pedersens 70 års fødselsdag. Fru Pedersen var Thorkild Pedersens mor, og hun var søster til Hans Ols, så hun må have været født i Stølegård. Ja, det var dengang, der var sammenhæng i tilværelsen. 70 år tidligere, må man tænke, at fru Pedersen

⁵ Gunderslevlille 6

⁶ Gunderslevvej 2

var blevet født i denne gård, og i 1944 fejredes hendes 70 års fødselsdag samme sted. Det var en sommerfødselsdag, og jeg husker, at gårdens vognport var blevet pyntet op for at bruges som spisesal.

Muligvis er jeg i dag den eneste af os, der som gæst var til stede, der husker denne festlighed, som fandt sted for nu op mod 50 år siden.

For øvrigt er Stølegårds stuehus bemærkelsesværdigt på grund af sine dybe vinduesnicher og sine meget tykke mure. Det må være meget lunt, meget solidt og meget gammelt, men er stadig i brug.

Vi kørte altså ind i Stølegård for at besøge Regner Hansens⁷ mor. Vi stod ud af bilen og bankede på døren. Fru Hansen blev meget overrasket. Vi havde jo ikke meldt vor ankomst. Muligvis havde vi slet ikke tænkt på at besøge nogen, men blot at genopleve en svunden tid.

Som jeg allerede har fortalt, er Stølegård i dag, sønnen, Tages gård. Han har stilling i København, men har købt Stølegård, så han stadig har et hjem i hjemegnen, hvor han kan opholde sig i ferier og i weekend. Om han også ejer marken og lader sin broder dyrke den, eller om Regner har købt den og lagt den sammen med sin egen mark, ved jeg ikke. Men det var hyggeligt at træffe fru Aksel Hansen, og sammen med hende at mindes gamle dage samt at høre nyt.

Vi brød hurtigt op. Vi måtte videre. Fra Stølegård kørte vi gennem Klemmen ned mod Gunderslevholm. Ud for den ny kirkegård stoppede vi op, parkerede bilen og gik ind og besøgte gravene. Vi fandt de gamle, kendte navne, idet vi gik fra grav til grav. Mange var døde siden 1949. Det opdagede vi nu. Ved mange af begravelserne, før vi i 1949 forlod Rejnstrup, havde min mand medvirket som kordegn. Efter at vi havde været rundt på den ny kirkegård, gik vi ind på den gamle kirkegård, der ligger omkring kirken. Her fandt vi ligeledes så den og så den, som vi havde kendt i ”gamle dage”.

Det føltes som en underlig vemodig afsked med gamle venner og byfæller. Det blev vor sidste tur til dette område. Vi kørte derfra over Susåen, gennem Skelby med retning mod Sorø og derfra videre mod Kalundborg, hvor vi nu hørte hjemme.

I Rejnstrup var det en ny generation, der ejede hjemmene, forstod vi. Også vor egen tid i vort arbejde var ebbet ud. Vi havde ligeledes fået efterfølgere.

En epoke var slut. Det havde denne vor sidste tur til Rejnstrup og omegn vist os. Og som der står i den gamle pilgrimssalme:

*Tider skal komme
Tider skal henrulle
Slægt skal følge slægters gang.*

Således er det sket gennem tiderne. Alle generationer er vel gået i gang med styrke, livs-

⁷ Regner Dalgaard

mod og vilje til at gøre deres bedste. Når livet nærmer sig sin afslutning, er det derfor naturligt, at man skuer tilbage, som digteren Mads Nielsen, der i sit digt i mindet om hjemstavnene og om julen i barndomshjemmet siger:

*Nu kommer jeg fra langvejs færd
og ser, hvad alt jeg vandt, er værd,
når klokken ringer solen ned.*

Vi har set, at alt mens århundrederne skrider, og udviklingen sker, går slægt efter slægt i graven. Alt har sin tid, og det enkelte menneskes tid er kort.

Denne vor sidste tur til vort ungdomsland fandt sted i begyndelsen af 70'erne.
Min mand døde den 31. juli 1975.

Dette mindeskrift er afsluttet den 7. juni 1992.
Ingrid Rasmussen

Bøger til salg

Foreningen har en beholdning af bøger, som vi gerne sælger ud af.

Vi har med en enkelt undtagelse alle Nytårsgaver og Årsskrifter til salg, se indhold og priser på www.borupris.dk.

Derudover har vi en del bøger om Borupris, herunder Atlas over Borups Agre, samt bind I og III af Skelby og Gunderslev Sognes Historie. Prisen er 100 kr. for hele atlasset og 100 kr. pr. bind for sognehistorien.

Erling Petersens "Dengang og sidenhen" og "Mit livs Jolanthe" sælger vi for 20 kr. pr. stk.

Interesserede købere kan henvende sig til Bertel Hansen (kontaktoplysninger bag i årskriftet).

Hammersvold

Af Susanne Outzen

Museumsinspektør, middelalderarkæolog Næstved Museum

De færreste tænker vel på er, at der rundt om landskabet findes spor efter befæstede hovedgårde, voldsteder og endog egentlige borge, der i middelalderen fungerede som befæstede forgængere for mange af de nuværende herregårde. Anlæggene var ikke store og prangende eller lige så betydningsfulde som rigsborgerne i Danmarks grænseområder, men de har alligevel en historie at fortælle.

Mennesket har til alle tider søgt at forsvare sig selv og dets besiddelser mod angreb og overfald ved hjælp af forsvarsværker. Fælles tilflugtsværn på utilgængelige steder, bybefæstninger, grænsevolde eller -mure, garnisoner og forter kendes til alle tider og i mange kulturer.

Borgen er en særlig form for værn, der er nøje forbundet med middelalderens samfundsformer og krigsvæsen, og det er det, denne her-værende artikel har som omdrejningspunkt. Borgen var kongers, fyrsters, bispers og verdslige stormænds befæstede bolig. Herfra kunne de administrere gods og drive landbrug. De rigeste og mægtigste kunne besidde flere borge, der så blev styret af lensmænd eller fogeder. Nogle anlæg havde plads til en større besætning af soldater, men de blev aldrig til kaserner, for disse anlæg var også lensmandens og hans families hjem, og lige-

som de mange mindre, private borge var de hovedsædet i en landsbrugsdrift. De store rigsborger, der skulle sikre landet mod fjender udefra og opretholde lov og orden, havde naturligvis en anden samfundsmæssig betydning end de små, lokale anlæg, som blot beskyttede deres ejer og hans gods.

Desværre er mange af middelalderens og den tidlige renæssances borge helt forsvundet i dag. Det danske moræneland er fattigt på brudsten, og de hyppigste byggematerialer var foruden træ også kampesten og tegl. Når en borg blev forældet, fordi dens militære og strategiske betydning var forsvundet eller de bolig-mæssige forhold ikke længere modsvarede tidens krav, var det attraktivt at nedbryde den og benytte materialerne andetsteds frem for eksempelvis at brænde nye tegl. På den måde forsvandt mange borge allerede i løbet af 1400- og 1500-årene - men også senere - og det kan på grund af ringe bevaringsforhold være vanskeligt at få et grundigt kendskab til de enkelte lokaliteter.

Nogle få kongelige borganlæg, såsom Kronborg, Nyborg Slot, Ålborghus og andre, er stadig i brug, men stærkt ombygget til andet formål. Størstedelen af de middelalderlige borge og voldsteder ligger hen som mere eller mindre anonyme græsklædte volde eller rui-

ner. Nogle er stærkt overpløjede og sammen med andre knap erkendbare i landskabet. Nogle voldsteder blev nedlagt og fraflyttet, mens bygningerne på andre blev nedrevet og genopført samme sted i ny stil som herregård. Dette gælder således også for borgene i vores område. De er desuden sjældent blevet udgravet, og hvis de ér undersøgt, så er det desværre aldrig i deres helhed. Anlæggene kendes endvidere kun fragmentarisk fra de skriftlige kilder. Heldigvis er en del middelalderlige borge og voldsteder rundt om i landet blevet undersøgt, og ved hjælp fra vores kendskab til disse kan man alligevel tegne et vist billede af, hvordan borgene generelt har set ud og fungeret.

Voldsteder med variationer

Voldstederne er vidt forskellige i deres udformning. Udgangspunktet har været de muligheder, som var til rådighed på ejerens jord. Nogle anlæg er placeret på flad mark og kunstigt opbygget, mens man ved andre til fulde har kunnet udnytte det omgivende terræns muligheder for at give beskyttelse. Ofte er anlæggene placeret i et vådområde, eller der er skabt kunstige, vandfyldte grave rundt om stedet. En anden bestemmende faktor for det enkelte anlægs udformning har været ejerens økonomiske formåen. Det kan derfor være vanskeligt at give en endelig definition på et voldsteds udseende. Det har simpelthen været afhængigt af topografien i det pågældende område. Omfang, bygninger og befæstning har været et spørgsmål om økonomisk formå-

en.

Generelt kan man sige, at et voldsted hovedsageligt består af én, to eller måske flere banke. Oftest er der en hovedbanke, tårnbanken, som kan være ganske høj og snæver, således at der kun har været plads til et fritstående tårn af træ eller murværk. Som beskyttelse kan der yderligere være en omgivende træpalisade eller en ringmur.

Adskilt fra hovedbanken af en voldgrav – vandfyldt eller tør – var der i flere tilfælde en større banke, kaldet ladegårdsbanke, gårdsbanke eller forbanke, hvor der har været plads til stalde, lader og andre nødvendige økonomibygninger. Hele anlægget kan så have været omgivet af én eller flere grave og volde.

Der skelnes mellem to typer anlæg: Tilflugtsborge og permanent beboede borge. Tilflugtsborgen fungerer som et tilflugtssted uden deciderede boligfunktioner. Oftest har voldstedet blot rummet et tårn uden bolighuse i nær tilknytning. Det har altså været anlæg, hvor man flyttede tilbage på den egentlige gård, der godt kunne ligge et stykke borte, når faren var drevet over. Denne type har været talmæssigt begrænset.

Den permanent beboede borg er et anlæg, hvor alle bygninger er beskyttet af en ringmur eller træpalisade, eller et anlæg bestående af en befæstet del med boliger samt en tilsvarende befæstet del med landbrugsbygninger og udhuse i umiddelbar nær tilknytning hertil. Altså et anlæg man har beboet gennem en længere årrække. Denne type har været langt

den hyppigste og findes som tidligere nævnt i mange variationer.

Der kendes knap 1000 voldsteder og borgruiner inden for det nuværende Danmarks grænser. Dertil skal lægges mange flere anlæg i Skåne, Halland, Blekinge og Slesvig-Holsten, der i middelalderen var en del af Danmark.

De færreste er undersøgt arkæologisk. Endnu færre kendes gennem det sparsomme skriftlige kildemateriale.

Grundet de forskellige udformninger af voldstederne, som var meget topografisk bestemt, kan man ikke opstille en typologi eller kronologi for anlæggene. Voldstederne er derfor meget vanskelige at datere, hvis de ikke er udgravet eller der er gjort genstandsfund, der kan give et fingerpeg om tidspunktet for opførelsen og brugsperiode.

Borge og voldsteder i Næstved Kommune

Voldstederne i Næstved Kommune er i hovedsagen private, selvom kronen på én eller anden måde kan knyttes til flere af dem. Det gælder for eksempel Gunderslevholm, Padeborg (senere Sparresholm) og Husvolden i Næstved, der alle omtales i Sjællandske Krønike i forbindelse med, at de blev erobret af Valdemar Atterdag i hans forsøg på at få magten over et splittet Danmark i midten af 1300-årene.

Hammersvold hører til i kategorien af private voldsteder, om hvilke vi ved meget lidt, eller skulle man hellere sige ingenting. Vi kender dog voldstedets udformning i landskabet. Men for at forstå, hvorfor borgen blev opført,

må vi se lidt på de politiske omstændigheder, der kan begrunde byggeriet af Hammersvold.

Middelalderen – og borgbyggeriet

Middelalderen regner vi i Danmark som perioden fra 1060 til reformationen i 1536. Ofte betegnes middelalderen som en mørk periode i historien, men faktisk var det en meget dynamisk tid. Det var en tid med store og konstante forandringer. Magten i landet skiftede mellem de forskellige samfundsgrupper. Der var perioder med stærk kongemagt og svag kongemagt – ja, sågar en kort periode i første halvdel af 1300-årene uden reel kongemagt. De skiftende magtforhold betød også skiftende behov for beskyttelse i form af blandt andet borganlæg. I perioder med stærk kongemagt var det kongen selv, der byggede borge, mens i perioder, hvor kongemagten var for svag til at beskytte befolkningen mod udefrakommende fjender, måtte den enkelte stormand beskytte sig selv og sit gods ved at bygge mindre borganlæg, såkaldte voldsteder.

Der er i Danmark ingen efterretninger om eller arkæologiske spor efter hverken kongelige eller private borge før tidligst i første halvdel af 1100-årene. I Vesteuropa har borge på dette tidspunkt længe været langt mere udbredte, hvilket blandt andet ses på Bayeux-tapetet, der skildrer Vilhelm Erobrerens erobring af England i 1066, hvor der er flere billeder af kampe om borge.

Valdemar den Store kom til magten i 1157 og med ham fulgte en næsten hundredårig perio-

de med en særdeles stærk kongemagt, hvor landet for alvor blomstrede op under stærk indflydelse fra det øvrige Europa og kristendommen. Under ham og de følgende konger blev rigets forsvar væsentligt udbygget. Valdemartidens fæstningsanlæg, de såkaldte rigsborge, blev i overvejende grad strategisk placeret ved kyster og overfartssteder, særligt i den sydlige del af Danmark vendt mod Østersøområdet, hvorfra landet blev hærget af vendiske sørøvere. Væsentlige fæstningsanlæg fra denne periode er for eksempel: Sønderborg, Hindsgavl ved Middelfart, Tranekær, Nyborg Slot, Tårnborg ved Korsør, Kalundborg, Vordingborg, Helsingborg Slot og København. Anlæggene blev enten opført af kongen selv eller personkredsen omkring ham. Flere af borgene blev opført af medlemmer med tilknytning til Hvideslægten, der stod kongefamilien meget nær.

Generelt set karakteriseres borganlæggene fra denne periode ved at være mindre ringmursborge af mere eller mindre regelmæssig form, indenfor hvilken en række bygninger og i flere tilfælde et centraltårn af boligmæssig karakter - opførtes. De naturlige terrænforhold suppleredes med volde og voldgrave. Forsvarerens fordel lå i højden og borgens utilgængelighed for angriberen.

Som befæstning var den middelalderlige borg fuldt udviklet inden år 1200. Hvad der siden kom til var raffineringer skabt i forsøg på at imødekomme den våbenteknologiske udvikling og dermed kampteknikken.

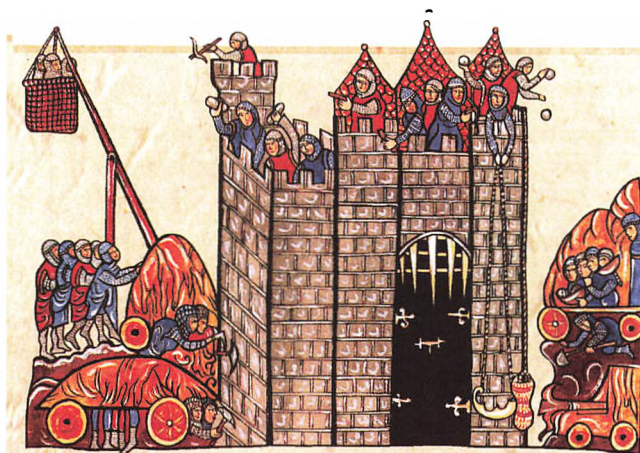

Fig. 1. Den middelalderlige borgs bedste forsvar var højden, men den angribende part havde, som det ses af denne illustration fra et 1200-tals manuskript, mange forskellige typer våben til sin rådighed i kampen for at erobre borgen.

Samtidig med rigsborgene blev der opført en række anonyme voldsteder – anonyme, fordi man ikke længere ved, hvem der har brugt ressourcer på at opbygge disse forsvarsværker. Antallet af voldsteder fra denne tid er ikke klarlagt, da det er yderst vanskeligt at datere voldstederne, hvorfra der ofte ikke er hverken skriftlige kilder eller genstandsfund, der kan hjælpe med en nærmere datering. Hammersvold hører sandsynligvis ikke til i denne periode, men mere om dette senere.

Valdemartiden var præget af fredelige politiske tilstande, men dette forhold ændredes fuldstændigt ved midten af 1200-årene og 100 år frem, idet der efterhånden opbyggedes en stærk opposition mod de forskellige konger.

Ikke bare kongemagten, men hele samfundet oplevede en lang periode med tilbagegang og modsætninger mellem kongen og samfundsgrupperne, der førte til oprør og borgerkrig. Samtidig begyndte de skiftende konger at pantsætte landet bid for bid for blandt andet at kunne finansiere dyre krige og borgbyggeri. Ofte blev pengene lånt hos holstenske grever. Under Erik Menved (1288-1319) pantsattes på det nærmeste de sidste rester af landet. Situationen viste sig imidlertid at være uholdbar for de holstenske panthavere, der ikke kunne få penge for deres pant, når det danske samfund var ved at gå i opløsning. Under de opblussende indre stridigheder mellem konger og kongsemner samt mellem kongen, kirken, danske og udenlandske panthavere begyndte stormændene for alvor selv at bygge borge. Det var ikke for at opnå magtstabilitet i riget, men udelukkende et udtryk for en personlig trang til at beskytte sig selv. Faktisk var der tale et sandt byggeboom af private anlæg i denne periode. Store og små voldstedsanlæg af forskellige former anlagt efter de naturgivne forhold og ejerens økonomiske formåen skød op overalt i landet. Borgens udformning og indretning var underordnet anlæggets vigtigste funktion; nemlig forsvar af bygherrens familie og ejendom.

Først da Valdemar Atterdag i 1340 fik kongemagten vendte udviklingen, og Danmark trådte på ny ind i en lang og stabil periode uden indre stridigheder. Da Valdemar Atterdag døde i 1375, overtog hans datter, dron-

ning Margrethe, et stærkt rige. Margrethe fortsatte faderens arbejde, og i 1396 udstedte hun et forbud mod at bygge borge, hvilket betød et vigtigt skel i dansk borgbyggeri. Samtidig med borgforbuddet fortsatte Margrethe I ved køb, arveaftaler og retssager kampen mod privatborgene, der stadig kunne være en trussel mod kongemagten.

Omtrent fra denne tid kan man i det arkæologiske materiale se, at de mange private befæstede voldstedsanlæg gik ud af brug. Hvorvidt borgforbuddet havde den ønskede effekt, eller nedlæggelserne skete på grund af gunstigere politiske forhold i landet kan ikke afgøres. Der kendes kun et mindre antal private borge fra senmiddelalderen. Forbuddet blev ophævet med kong Hans' håndfæstning i 1483. Kongemagten byggede dog fortsat borge, idet det jo havde en forpligtigelse til at kunne forsvare landet blandt imod det stærke handelsforbund, Hansaen, der dog efterhånden mistede sin betydning i slutningen af middelalderen.

Ved begyndelsen af 1500-årene var krigsførelsen og militærarkitekturen grundlæggende forskellig fra forholdene i begyndelsen af 1400-årene. Det betød, at borgbyggeriet var blevet en så bekostelig affære, at ingen privatmand havde råd til endelige behov for at give sig i kast med det. Selv kongen kunne i længden kun magte at opretholde et lille antal borge i forhold til tidligere. Til gengæld blev disse stærkere og slottene større og mere bekvemmelige i løbet af 1500-årene. I denne

periode begyndte man at lægge langt større vægt på boligbehovet, og dermed forklares en stadigt stigende tendens gennem 1500-årene til civilt boligbyggeri. Den traditionelle middelalderlige borg var nu ved at have udspillet sin rolle og bolig og fæstning adskiltes.

Hammersvold

Det betydelige voldsted, Hammersvold, ligger i den sydlige del af Tystrup sogn. Lige øst for voldstedet opførtes omkring 1855 en skovridergård. Navnet Hammersvold er siden knyttet til stedet.

Voldstedet består af to omtrent kvadratiske borgbanker, ca. 40x40 m i basis, liggende i hinandens forlængelse i nord-syd, skilt ved en ca. 9 m bred, tidligere vandfyldt grav.

Den søndre banke er noget højere end den nordlige. Bankerne har haft fælles grav med en ydervold, der delvis er bevaret i øst og vest. Dertil kommer en tredje banke mod syd, ca. 60x80 m, ca. 2,5 m høj og med en uregelmæssig form. Banken er helt bevokset, men man aner endnu bankens dimensioner. Den tredje banke er muligvis opstået naturligt, mens de to nordre er kunstigt opbygget i terrænet, der er præget af lave, fugtige omgivelser – tidligere mose. Hulebækken fra Trane-mosen løb tidligere ind i den sydlige voldgravs vestende og ud igen i østenden. Nu er stedet gennemdrænet og afvandet.

Voldstedets fugtige omgivelser har været perfekte i forbindelse med forsvaret af borgen eller gården. Måske er det derfor, at man har valgt at lægge den netop her? Ydervolden og

de brede, dybe grave har givet ekstra beskyttelse i tilfælde af angreb. Om Hammersvold nogensinde har været under angreb ved vi imidlertid ikke. Der er ikke bevaret skriftlige kilder med oplysninger om Hammersvold.

Fig. 2. Fra toppen af voldstedets banker får man en fornemmelse for højdeforskellene mellem bankerne og voldgraven. Mod vest er bevaret en tydelig rest af den afskærmende vold. I vintermånederne kan der stadig stå vand i voldgraven. Foto Susanne Outzen.

Heldigvis ved vi en smule om Hammersvold, idet amatørarkæologen Svend Dyhre Rasmussen i 1949 foretog en lille undersøgelse af Hammersvold. I juni 1949 skulle man grave efter grævlinger i den sydlige banke og stødte her på rester af jern og ben. Dyhre fik lov af ejeren, Hans C. Petersen, til at grave videre, og han gjorde i den forbindelse en række interessante iagttagelser. På nordbankens sydøstre hjørne fandt han umiddelbart under terræn en 11 m lang kampestensrække, der løb langs bankens sydside. I vest fortsatte den nordpå

og efter ca. 7 m mod øst, således at der tegnedes sig et fundament af en bygning.

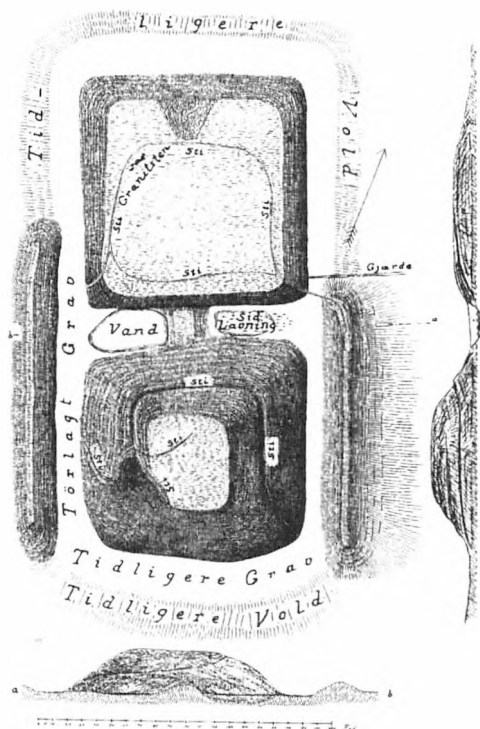

Fig. 3. I 1899 opmålte borgforskeren Peter Hauberg Hammersvold. Det kom der denne planskitse ud af.

På den noget højere sydbanke fandt Dyhre ca. 30 cm under terræn et 10-140 cm tykt lag af muld iblandet en del trækul, dyreknogler, jernrester, heriblandt jernnagler og en lysepipe, keramikskår, munkesten og marksten. Umiddelbart herunder lå munkesten og kam-

pestenssætninger med svage spor af mørtel, men ingen reel munkestensmur. Om laget med trækul berettede Dyhre senere. ”Overalt var der spor af trækul, store og små stykker, brændte ben og lignende. Jeg har endog konstateret smeltet jern – brændt fast på en munkesten.” Bygningerne er altså brændt på et tidspunkt, og efter branden har tomten fået lov at henligge i ruin en årrække, idet Dyhre bemærkede et tyndt, ca. 2-2,5 cm, lag over de nedstyrtede sten. Derefter var en påfyldning af banken iværksat - muligvis i forbindelse med forberedelsen til en nyopførelse, der imidlertid aldrig blev iværksat. De fundne keramikskår daterede Dyhre til perioden 1200 til 1400-årene, hvilket er med til at datere Hammersvold til den politisk urolige 100-års periode fra midten af 1200-tallet til midten af 1300-tallet. Hvor længe borgen har eksisteret er det dog vanskeligt at sige meget om ud fra de sporadiske oplysninger.

I august samme år skrev Dyhre en omfattende rapport til Nationalmuseet og medsendte seks tegninger af de fundne anlæg. Han medsendte de fundne dyreknogler, trækul, teglsten, jernting og lerkarskår og bad en sagkyndig komme og vurdere udgravningen. Svend Dyhre konkluderede, at den nordlige banke må have udgjort ladegårdsbanken, men den sydlige har været tårnbanke. Han foreslog desuden, at Hammersvold kan være en forgænger til Kastrupgård, der tidligst kendes fra 1468. Voldstedet er imidlertid fredet, hvilket betyder, at der ikke må foretages udgravninger

uden særlig tilladelse, så i september blev Dyhre standset i sit forehavende af Nationalmuseet. Han nåede dog at gøre sig en række iagttagelser og tanker om Hammersvold, som vi i dag kun kan være taknemmelige for, når vi ønsker at belyse stedets historie.

I 1928 blev der ca. 300 m nord for Hammersvold ved landevejen fundet rester af en middelalderlig teglovn, der muligvis har tilknytning til voldstedet. Tegloven er aldrig blevet undersøgt arkæologisk.

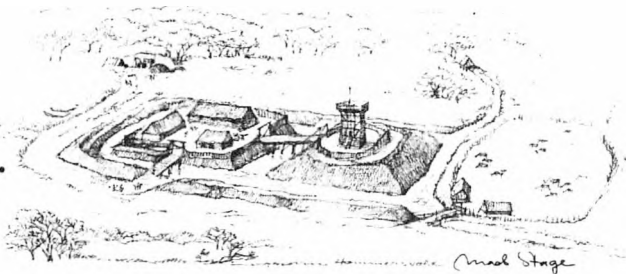

Fig. 4. Mads Stage har udført denne rekonstruktionsstegning af Hammersvold. Den giver et godt billede af, hvordan man kan forestille sig voldstedets udseende i middelalderen.

Der kendes ikke meget til Hammersvolds historie i middelalderen, hvilket er med til at vanskeliggøre tolkningen af anlægget. Muligvis har stedet forbindelse til Vinstrupgård, der omtales en del i de skriftlige kilder, men hvis eksakte placering er usikker. Måske Pontoppidan havde ret, da han i 1787 skrev om Tystrup sogn: ”I dette sogn haves forud været to herregårde, Hammersvold og Vinstrupgaard...” Men Hammersvolds (bygnings)-

historie klarlægges under alle omstændigheder bedst ved fornyede arkæologiske undersøgelser.

Da voldstederne ofte er forgængere for en senere herregård eller mindre gård, ligger de derfor ofte stadig i tilknytning til disse. Der er derfor sjældent offentlig adgang til stederne. Hammersvold er ikke tilgængelig for offentligheden, men forhåbentlig kan denne artikel være med til at kaste lys over stedet og dets historie.

Litteratur

Upubliceret:

www.dkconline.dk

Undersøgelserapport for arkæologisk forskningsundersøgelse af voldstedet Hovgaard ved Tystrup Sø SVM 2005070, Sydvestsjællands Museum 2006.

Outzen, S.: *Borge i Øresundsområdet fra midten af 1100-årene og til 1588 – udformning og funktion*, upubliceret hovedfagsspeciale fra Aarhus Universitet.

Publiceret:

Danielsen, D. 2001. Hvad skjuler borgbankerne på Hammersvold, Julehilsen 2001 (udgivet af Lions Club, Fuglebjerg).

Jantzen, C. og R.A. Olsen. 1998. Voldsteder i Danmark. Sjælland og Lolland-Falster. En vejviser.

Koch, J. 1999: Borg og vold.

Olsen, R.A. 1986: Borge i Danmark.

Sjællandske Krønike, oversat og kommenteret af R.A. Olsen, 1989, 3. oplag 1995.

Smidt, C.M. 1934. Forsvaret i danske Borge, Nationalmuseets Arbejdsmark 1934, p. 29-43.

Trap Danmark, Sorø Amt bd. III, 3, femte udgave, Kbh. 1954.

Hans Henrik Bøgh, Erik Bøgh og Fuglebjerg 1819-1899

Livet i Fuglebjerg og Sneslev 1842-1843

af Knud Danielsen (fortsat fra Årsskrift 2010)

I sit lange fødselsdags-rimbrev 17.1.1842 omtalte *Erik Bøgh* mindre venligt sin præst, som nok kunne trænge til at læse bogen "Omgang med Mennesker" og det tyske blad "Knigge" om "Takt og Tone". Men digtet handlede også om flinke "honnerte Fugle-Bjergboere":

FORPAGTEREN OG FORVALTEREN PÅ FUGLEBJERGGAARD

Fuglebjerggaard ejedes af *Bøghs* velynder godsejer *Neergaard* på Førslevgaard, og *Bøgh* boede jo i hjørnet af Fuglebjerggaards have. I den daværende een-etages bindingsværks-hovedbygning boede forpagter *Andreas Thomsen* og *Frederikke Birkedahl* (f. 1800) med deres fire børn - og ventede det 5. (*Anne* f. 9.5.1842). For herregårdsfolkene var en stakkels ung - nok så kundskabsrig - skolemeister ikke passende selskab; bønderne forstod ham ikke, og skolebørnene irriterede ham ved deres uvidenhed. *Thomsen* drev gården med den 23-årige forvalter *Johan Svendsen* - senere *Bøghs* gode kammerat - og 15 tjenestefolk.

Den 11.9.1841- nogle måneder før *Bøghs* ankomst - holdtes her i kirken og på Fuglebjerggaard bryllup for 28-årige jomfru *Emilia Birkedahl* og ungkarl og student *Poul Frederik*

Barfoed, 29½ år, fra København; forpagter *Thomsen* var forlover sammen med amtsprovst *Barfoed* i Fakse. *P.F. Barfoed*, den vordende politiker, historiker og forfatter, beskrev senere *Bøgh* meget smukt: "...en frugtbar dramatisk Forfatter, sin egentlige Styrke har han i den komiske Fortælling, og som Visedigter turde han for Øjeblikket næppe have sin Sidemand, endmindre sin Overmand". På hjemvejen fra brylluppet fik brudeparret i Ringsted at vide, at *Barfoed* havde fået en ubehagelig "bryllupsgave": "Et Aars Censur og 200 Rigsdalers Mulkt" for sine liberale politiske udtalelser. - Forpagter *Andreas Thomsen* døde 21.4.1843.

GØRTZEN-STABEL-FAMILIEN PÅ FUGLEBJERG KRO

Fra Farumgaard var *Bøgh* vant til at spise alle måltider sammen med den øvrige husstand. Nu boede han alene, og ensom tillavede og spiste han sin morgen- og aftensmad i lærerboligen, men gik daglig tværs over Torvet for at spise sin middagsmad og læse sin avis på kroen i håb om lidt selskab - som det dog kunne knibe med; kromanden var kun optaget af avisen og maden og kunderne, og *Bøgh* havde ikke rigtig noget fornuftigt at snakke med bønderne om - Fuglebjerg var jo ikke som Farum et sted, hvor kunstnere, digtere og

deslige interessante folk lå på landet. Kom der en gang imellem en københavner og slog sig til ro en uges tid, så var det en slagter eller kreaturhandler. Kroen havde ganske vist handelsprivilegium, købmandshandel, og der foregik lidt mere, når der i april og oktober var marked på Torvet, hvor bønderne handlede kreaturer, heste og markredskaber, og den 1. maj, når de unge ved skiftedag holdt "hy-marked" på kroen, byttedag med brugte ting, "loppemarked". Det skete også, at man ville holde "gudelig forsamling" på kroen, men den blev ofte afbrudt af kroens gæster - bønder, som ikke var interesserede i det og lavede så megen støj, at der ikke blev noget ud af forsamlingen. *Bøgh* kunne som lærer og kirkesanger ikke undgå flere gange at overvære de gudelige forsamlinger.

Kroen havde næsten samme lange facade som nu, dog uden kviste, men bygningen var smalle, og rejseladen var mindre og lå ved Sorøvej med et par værelser, herberg for landevejens riddere.

Kromandens far, *Jacob Gørtzen* fra Holsten, og moderen, *Anne Margrethe* fra Herlufmagle, havde boet i Alsted sogn, hvor børnene *Henrik*, *Anna Dorthea* og *Hans Christian* blev født o.1800. *Jacob Gørtzen* blev krovært i Fuglebjerg, men døde 3. marts 1823. Sønnen *Henrik* overtog kroen og blev gift med *Amalie Charlotte Stabel*, f.1808 i Tystrup som datter af den slagfærdige og temperamentsfulde norskfødte præst fra 1802 til 1844 *Caspar*

Stabel. *Gørtzens* havde ingen børn, men en plejedatter, *Line Bigaard*, og seks tjenestefolk på kroen, og *Henrik Gørtzens* moder og søster boede i et hus nær kroen. Hans lillebror *Hans Christian* var tømremester med 4-5 svende og boede også i Fuglebjerg med kone og 3 børn.

Ved sin daglige færden på kroen knyttede den slagfærdige unge lærer snart et nært venskab med ikke mindst kromutter, den 34-årige *Amalie Stabel*, måske fordi hun havde sin fader, pastor *Stabels* joviale væsen, som netop passede til *Bøghs*. Havde *Bøgh* fået pastor *Stabel* som principal i stedet for *Lemvig*, var hans liv gået anderledes: *Stabel* var bramfri, nævenyttig, så korporligt aktiv, at han glemte kirketiden; han bandede, og rygter ville vide, at "han havde en Cyprianus og kunde noget af den sorte Skole". *Peter Rørdam* beskrev ham således: "Præsten *Stabel*, en gammel Nordmand, er Sognets Læge, Prokurator, Consulent, raader over Stort og Smaat; men til de Opvakte siger han: "Kom ei til mig, ellers skal I smage baade mine Næver og min Stok". Han var ellers til overmål venlig, men samtidig havde han en bidende tunge (han brød sig hverken om *Poul* (amtmanden hed *Poul Ste-mann*) eller *Peter* (biskoppen hed *J. Peter Mynster*). Han hjalp sine sognebørn med alle ting, var også fødselshjælper - og digter, men mindst af alt var han præst. Han var afgjort modstander af "de vakte", og biskop *Mynster* roste ham derfor tildels. Han hørte til rationalismens udløbere, og betegnedes som "uskik-

ket til at være Præst særligt af moralske Grunde", men var elsket af menigheden. - En anden datter, *Johanne*, var gift med gårdejer *Jens Sørensen* på gården Kragelund i Tystrup Sogn, og her kom *Stabel* til at bo, da han opgav præsteembedet i 1844.

DEN "SPRÆNGLÆRDE SMED, DER VAR RET KURIØS"

havde som ung været på valsen i bl.a. Tyskland og havde foruden smedefaget - svejsning og hærkning, som han holdt som sin hemmelighed - studeret "den sorte Kunst" og havde nu en "Cyprianus", skrevet af Fanden med røde bogstaver. Den var farlig for andre at læse i, og smeden kunne "vise igen" og "slaa Tyvens Øje ud".

Dansk Folkemindesamling fortæller herom: "En Dag stod Smeden i Værkstedet og smedede; da mærkede han, at det var galt fat inde i Stuen hos Konen. Smeden løb da ind og saa, at Konen havde taget den farlige Bog og faaet læst Fanden til sig og kunde ikke faa ham læst bort igen. Det første Smeden gjorde var at give Konen en saa forsvarlig Kindhest, at hun tabte Bogen. Fra den Tid fristedes Konen aldrig til at læse Fanden eller andet Utøj til sig af Cyprianus med de røde Bogstaver. For Smeden var det en let Sag at faa Fanden læst bort igen. Engang havde Smedens Kone Garn ude at tørre. Da hun ikke vilde tage Garnet ind om Aftenen, sagde Smeden, at Garnet vilde blive borte om Natten. Det tog Konen sig let, men hvad skete, næste Dag var Garnet

borte. Konen var nu i Lag med Smeden, om det var ham, der havde taget Garnet; men Smeden forsikrede, at han ikke havde rørt Garnet. Konen spurgte da, om han ikke kunde skaffe hendes Garn tilveje. Før Smeden gav Svar, lukkede han sig inde en Tid med Cyprianus. Da Smeden havde læst længe nok, gik han ud og sagde til Konen, at ved at grave under en Busk, som han nærmere betegnede i Palme Vænge (en Skov ved Fuglebjerger), vilde hun nok finde sit Garn. Og Konen fandt sit Garn. Konen vilde nu vide, hvem der havde taget Garnet. Hun troede, det var Smeden, der havde gemt det. Smeden lukkede sig igen inde, læste i Cyprianus og foretog sig hemmelige Ting. Til Konen sagde han: Fra nu af vil ham, der har taget Garnet, være eenøjet. Fra den Tid var en Skovfoged der paa Egnen, som hed Otto, eenøjet. Smeden havde paa Afstand slaaet hans Øje ud. Man siger, at Smeden efter eget Ønske fik Cyprianus med i Graven". Hvem af Fuglebjerger-smedene - *Anders Pedersen* og *Jens Johansen* - det var, er uvist.

SKOMAGER JØRGEN RASMUSSEN OG BAPTISTERNE

Siden 1745 havde det været forbudt at gå over til baptisterne, gendøberne. Fra 1839 til 1842 blev de første baptister hjemstøgt af arrestationer og hårde straffe. Fra 1843 fik de lov til at holde deres forsamlinger, når kun medlemmer af samfundet deltog deri, og når møderne overvågedes af sognepræst og politimester. Først med grundloven 5.6.1849 blev der religionsfrihed.

Skomager *Rasmussen* betragtedes af mange som en stakkel, som havde "en Skrue løs", en begyndende sindssygdhed - *Eline Boisen* skriver i sine erindringer, at han "vandrede rundt med Galskaber og Aabenbaringer". Lige siden den senere baptistforstander *Niels Nielsen* i 1835 flyttede fra Skafterup til forpagter *Dürkopp* på Cathrineholm, havde *Jørgen Rasmussen* været til "forsamlinger" her og andre steder, og "han var den, der ledede Møderne, for han kunde bedst læse og tyde det læste". Han havde også været i København for at gøre sig bekendt med gendøberne, ligesom flere af vækkelsesprædikanterne, f.eks. i 1839 *Rasmus Sørensen* fra Venslev, som i begyndelsen af 1841 forsvarede baptismen, uden dog selv at lade sig gendøbe. *Anders Stephansen* vendte sig mod baptismen, mens en af *Møllers* medhjælpere i Flakkebjerg, en fhv. politibetjent *Ole Veed-Fald* og hans kone blev gendøbt i København i 1840. Fru *Anna Møller*, Flakkebjerg, skrev til *Dorothea Stephansen* i et brev 9. nov. 1839, da rygter om egnens første baptistdåb bredte sig som en løbeild, at den baptistiske dåb nok var den bedste, om man ikke allerede var døbt!

Jørgen Rasmussen oplyste ved et forhør over de vakte, at han i Fuglebjerg af og til holdt forsamlinger, altid om søndagen fra kl. 14 til mørkningen. 15-16 deltog i møderne. Sognepræst *Chr. Lemvig* var ikke altid, som han burde være, blevet underrettet og havde aldrig deltaget i møderne, men havde givet en almindelig tilladelse til deres afholdelse hver

anden søndag. Pastor *Lemvig* har åbenbart været uenig med skomager *Rasmussens* beretning om hans forhold til forsamlingerne og har protesteret, for 29.2.1840 måtte skomageren atter møde for retten og fastholdt da sit udsagn. *Lemvig* erkendte overfor biskoppen, at han tidligere i det stærke kirkelige liv og røre deltog i andre, mere pietistiske gudelige forsamlinger om onsdagen og jævnlig førte ordet. Rygterne ville vide, at *Jørgen Rasmussen* havde været i hovedstaden for at blive gendøbt hos baptistlederen, gravør *Mønster*, og ved *Bøghs* ankomst til Fuglebjerg var sagen højaktuel:

Den 20. jan. 1842 rejste student *Mønster* fra København til Sydvestsjælland for at opfylde ønsker om at kunne få forrettet gendåb her. Den 22. jan. 1842, tre dage efter at *Bøgh* skrev om de honnerte beboere, døbte *Mønster* fem personer i Tystrup Sø ved Kongskilde Mølle, den næste dag endnu to her, og den 24. jan. fire i en mose på Flakkebjerg Mark! Han blev arresteret og idømt en bøde på 120 Rbd., og baptisterne fik at vide, at deres menighed var lovstridig, deres nyfødte børn skulle døbes og konfirmeres. I 1843 fortsatte baptisterne dog med at døbe, også otte gange i Tystrup Sø.

Erik Bøgh kendte gendøberne fra Sneslev: *Stephansens* avlsbestyrer *Jens Corneliussen* på Holsteinsminde, som boede på Skovgården, var nær ven med *Sivert Kristiansen* på Overdrevsmøllen i Sneslev (bror til væver *Jens* i Bisserup). Alle tre hørte de til "de op-

vakte" og deltog i forsamlingerne; men *Sivert* blev grebet af baptismen og undlod at lade sine børn døbe som små, indtil han under en skarlagensfeber-epidemi blev bange for, at et barn, *Kristian*, skulle dø udøbt, og tilkaldte sognepræsten, som nægtede at døbe barnet, før *Sivert* atter gik ind i folkekirken. Nød-tvungent måtte *Sivert* gå ind herpå.

"ENKEN DERINDE"

som *Bøgh* nævner i rimbrevet og som kendte kakkellovnens rygevaner, var forgængerens lærer *Sønderups* enke, som havde boet der i 13 år, og som man midlertidigt indrettede et par værelser til.

KONFLIKTERNE MED LEMVIGH

Efter *Lemvighs* modtagelse og indsættelse af *Bøgh* var han klar over, at præsten ville fortsætte med på alle tænkelige måder at gøre ham livet surt.

Det viste sig meget snart, at præsten inspicerede undervisningen meget oftere end foreskrevet, og skolebesøgene indtraf lige på det klokkeslæt, da undervisningen skulle begynde, eller lige før den skulle være endt - i håb om, at præsten kunne konstatere, at undervisningen var begyndt et par minutter for sent eller endt et par minutter for tidligt. Lærervikaren *Mads Sørensen* havde forberedt *Bøgh* på denne fælde, så han bevidst undgik en sådan forbrydelse.

Men så fortæller *Bøgh*: "En Morgen, da "Skoleforstanderen" (d.v.s. den Gaardmand, der havde Tilsyn med Skolens ydre Anliggender: Reparationer, Mulktopkrævninger o.l.) var kommet ind til mig i en Forretningssag, opdagede jeg forundret, at den glade Skoleungdoms Støj paa Legepladsen pludselig var forstummet, og at alle Børnene var kaldte ind. Jeg saa paa Klokkeren, der endnu manglede fem Minutter i den bestemte Tid, bad Skoleforstanderen vente et Øjeblik og skyndte mig ind i Skolen. Jo ganske rigtigt! der sad alle Skolebørnene paa deres Plads og Hr. Pastoren paa Katederet.

Havde jeg været en moden Mand med den behørig Avtoritet og Brutalitet skulde jeg have sagt til Børnene: "Gaa ud Børn! I har fem Minutters Frihed endnu, og jeg har noget at tale med Præsten om". Derpaa skulde jeg i Skoleforstanderens Nærværelse have sagt ham, at han ingen Ret havde til at gøre Indgreb i min Skolegerning, fordi hans Ur gik galt - at mit Ur i værste Tilfælde havde samme ret til at gaa nogle Minutter for sagte, som hans til at gaa for stærkt, og at selv om der var sket en Forsinkelse ved min Samtale med Skoleforstanderen, saa paalagde simpel Humanitet ham at undersøge Aarsagen. Naar det var sket, kunde han have ført Klage over min Forsømmelighed til Skoledirektionen, hvis han ikke frygtede for at gøre sig latterlig derved, men han skulde tage sig i Agt for at kompromittere mig overfor mine Elever - osv. - men dertil var jeg som sagt for ung.

Da jeg kom ind i Skolen, hilste jeg høfligt paa Præsten, og efter at have kastet et forundret Blik paa Børnene, saa jeg spørgende paa ham. Svaret blev, idet han paatog sig sin mest unaadige Embedsmine: "De har ikke kaldt Børnene ind i rette Tid, Fa'r! Derfor har jeg gjort det!"

"Er Hr. Pastoren ogsaa vis paa, at det er rette Tid nu?" spurgte jeg høfligt.

"Nej! Det er fem Minutter for silde!"

"Fem Minutter for tidligt, skulde jeg mene!" - rettede jeg og viste ham mit Ur.

"Det Ur gaar galt".

"Det kom fra Urmageren igaar".

"Lige meget! saa har han stillet det galt".

Saa aabnede jeg Døren og bad Skoleforstanderen komme ind.

"Sig mig Morten Nielsen: Naar et Ur nu viser 5 Minutter over 8 - hvordan gaar det saa?" spurgte jeg ham.

"Saa gaar det vel saadan sine 10 Minutter for stærkt, kan jeg tro!" - svarede han efter at have raadført sig med sit Ur.

"Nej, saa gaar det rigtigt og saa er det faa en Skam Morten Nielsens Ur, der gaar galt!" - vedblev Præsten.

"Det kan sandelig gerne være, men sadan gaar vist omtrent alle Byens Ure" - mente Morten Nielsen.

"Ja, det forandrer ikke Sagen" - forsikrede den gejstlige Rethaver.

"Nej, det er afgjort: alle Byens Ure kan gaa galt" - istemte jeg, "men naar nu det eneste

ufejlbare Ur befinder sig i Nabobyen i Hr. Pastorens Lomme, og jeg baade begynder og ender Undervisningen efter de fejlbare Ure, vi her har, synes jeg, at Resultatet bliver saa lidt forskelligt, at der hverken er Anledning til at gøre Indgreb i mine Funktioner eller til at give mig Reprimander!"

"Vil De lære mig, hvad jeg har Anledning til eller ikke? - Lær De heller Dem selv at svare Deres Foresatte med skyldig Respekt, Fa'r! Forstaar De det? God Morgen!"

Og ud ad Døren fo'r min velærværdige foresatte, gnistrede vred, uden at vente paa Svar. Jeg stod fløv tilbage, og det var for saa vidt i sin Orden, som jeg havde søgt at være fin, hvor jeg burde have været grov. Børnene havde ikke forstaaet Andet, end at jeg havde maattet give Præsten ret i alt, hvad han sagde, og til sidst faaet Grovheder, som jeg maatte tie til. Ikke engang Sogneforstanderen lod til at være rigtig med. Han rystede blot betænksomt paa hovedet og mumlede: "Ded æ dou en farli skrap Mand, den Præst, men - æ - jæ trour ili'el, at hans Klokke itte gaar rejti!"

Forståeligt nok var det svært for den respektløse og iderige unge lærer ikke - når lejligheden viste sig - at drille igen. En søndag formiddag, da præsten kom ind i skolen for at iføre sig sit ornat, før han gik over i kirken, opdagede han, at *Bøgh* havde en ny smuk elegant stråhat.

"Vil De gaa i Kirke med den Hat, Fa'r?"

Bøgh svarede, at det kunne aldrig falde ham ind - for han gik da aldrig ind i kirken med hat på.

"Jeg mener vil De gaa over til Kirken med den Hat paa?"

Bøgh svarede ved at spørge: "Synes Hr. Pastoren ikke, den er pæn nok?"

Så brød uvejret løs: Det var en hat til en springfyr og ikke til en alvorlig embedsmand - forfængelighed, overdådighed, et slet eksempel, forargeligt, mangel på respekt for alt, hvad der er helligt!

Så tog *Bøgh* ganske roligt sin sorte cylinderhat på og forsikrede *Lemvig*, at han aldrig havde tænkt sig at bruge anden hovedbeklædning til kirkegang - og det gjorde om muligt sagen endnu værre, for så havde *Bøgh* jo "formastet sig til at drive Gæk med sin Foresatte" o.s.v. Den fine italienske stråhat var ugudeligt og udegnelig!

Bøgh var klar over, at præsten søgte enhver lejlighed til at sige eller volde ham ubehageligheder, og hans ungdom og underordnede stilling gav ham ikke det rolige mandsmod, der behøvedes til at forsvare sig mod den brutalitet. Når han havde afværget et af præstens uberettigede overfald, nøjedes han i reglen med at afslutte med en høflig, men spydig bemærkning, der kun virkede yderligere irriterende.

DIGTERIERNE I DEN FORTVIVLENDE ENSOMHED

Den ensomhedsfølelse og forladthed, der havde været trykkende, mens han var huslærer på Farumgaard og dog kom sammen med andre i huset, var aldeles overvældende. Der var endnu ingen unge skolelærere i nærheden eller andre unge, som han havde fælles interesser med. 20 år gammel skulle han oplære en flok forsømte bønderbørn til dannede mennesker og udenfor skoletiden leve et gennemført eneboerliv i en uhyggelig skolebygning langt ude på landet, midt i en egn, hvorover der hvilede "et permanent pietistisk Graavejr". Det vanskelige forhold til hans nærmeste foresatte bidrog til hans trykkende mismod. Han fortsatte den på Farumgaard begyndte flugt fra den utilfredsstillende virkelighed og benyttede de lange aftener til at digte sig dybere og dybere ind i en drømmeverden. Lysten var der, og han var jo blevet stærkt tilskyndet hertil af *B.S.Ingemann* og *H.V.Kaalund*, der havde set en vordende digter i ham.

Enkelte af digtene fra Fuglebjergtiden er trykt i hans digtsamling: "Fortællinger paa Vers og blandede Digte". Et lille følelsesladet digt hedder "Ene":

Ej blev han støttet af Faderhaand,
Ej ført i moderligt Ledebaand,
Ej vogtet af nogen beskyttende Aand;
Tidligt han maatte gaa ene.

Vaaren bød ham Kulde og Slud,
Hans Hjertes Blomster sprang aldrig ud;
Den sidste han brød for at vinde en Brud,
Men vandt kun at blive ene.

Saa blev han en Mand paa Ja og Nej,
Ven eller Fjende lokked ham ej
En Fodsbred væk fra den valgte Vej.
Den maatte han bane sig ene.

Det blev hans Brøde, det blev hans Bod,
Hans Svaghed og Frygt, hans Styrke og Mod
At i Livet og Døden han stod
Ene - ene - ene!

Han siger også: "Det varede ikke ret længe,
før jeg følte mig ulykkelig indtil Fortvivlelse.
Havde jeg haft Opium eller Haschisch vilde
jeg uden Tvivl have taget min Tilflugt til disse
Beruselses- og Bedøvelsesmidler, men i
Mangel af dem kastede jeg mig over Heines
og Byrons Digte og forsøgte - ikke uden Held
- paa at efterligne dem paa Vej ud i et stort,
sentimentalt lyrisk "Weltschmerz-Morads".
Han fyldte "en lille Koffert af forfærdelige
sorte Ligbærer-Vers, der tordnede i Takt paa
Gravens Porte".

Samtidig med, at han mere og mere forfaldt til
den sorte lyrik, kom han også til at lide af
religiøse anfægtelser. Selv om han fandt de
"opvakte" prædikanter snæversynede og selv-
glade, bidrog de til, at de kristne tanker kom
til at beskæftige ham. Der var noget smittende
ved deres henrykkelse over bibelske talemå-
der og gamle salmer for ham, der var util-
fredsstillet af den virkelig verden og i færd

med at digte sig ind i en fantasi-verden. Digte
fra den tid viser tydeligt både hans påvirkning
og hans trosvanskeligheder.

Et digt, "Hjælpen i Nøden", fortæller om en
bonde og hans søn, der i nærheden af deres
hjem hører en flok ulve nærme sig. De banker
på hos frænder og venner, men ingen vil
hjælpe dem; så beder bonden sit Fadervor, og
han og sønnen tager modigt mod ulvene. Det
lykkes dem at fælde den ene efter den anden,
og da vennerne ser, hvor godt de to klarer sig,
kommer de frem med stort bravour og hjælper
dem. Digtet slutter med følgende vers:

Ulvne flygter for Stik og Skud,
Saa saare monne de kvide.
Den gamle Bonde takker sin Gud -
Nu ved han, paa hvem han kan lide.

Hans - "Julesang" ved en Skolefest - er nok
også fra Fuglebjergtiden:

Slaa Kreds om Juletræet, slaa Kreds om det, I Smaa
I Kreds af Barnesind og Børnehjerter
Det midt i Vintrens Kulde skal blomstrende staa
Med Stjernen paa Grenene som Kjerter.

Paa Himmelbuen skimter de Store ikke mer
Den klare Stjerne, Lysets Fader sendte,
Men glad mod Juletræet Smaa børnene ser,
Der lyser de Kjerter, som den tændte.

Slaa Kreds om Juletræet, lad det i Mindet staa!
Et Stjernelys fra Eders Barnedage -
Det lyse skal den gamle til Vejen, hvorpaa
Som Børn til Vorherre vi skal drage!

Senere i livet talte han ikke om, hvad der religiøst rørte sig inde i ham. Han skal dog engang, da talen var om Kristendommen, have sagt: "Man siger om mig, at jeg ikke er en Kristen; det kunde dog være, jeg var det mere end mange af dem, der kalder sig det."

Om ikke andet så styrkede digterierne hans skrivefærdigheder rent teknisk og gav ham god rutine. Samtidig udviklede han - som jo var dansklærer - en levende interesse for grammatikalske nøjagtigheder i det danske sprog, som jo også blev hans værktøj livet igennem. Han kunne senere føre lange drøftelser om grammatiske detaljer. Måske var han inspireret af sin farmors fætter, provst *M.F.G. Bøgh*, som havde udgivet bøger som "Almindelig dansk Orthografisk Undersøgelse" og "Dansk Retskrivningslære, foredraget som selvstændig videnskabelig Lære". Mens *Bøgh* i Fuglebjergtiden med fortvivlet iver kastede sig over digterisk produktion og fik den fra hånden med forbavsende lethed, ændrede det sig med alderen, hvor han kunne sidde i timevis og rette på ordene, før han var tilfreds med resultatet.

PROVSTEVISITATSERNE I FUGLEBJERG 1842

Ved provst *Brasens* visitatser i Fuglebjerg skole under *Bøghs* forgænger *Sønderups* sygdom havde der ikke været megen ros. I 1840: "Skolelærer *Sønderup* er ikke meget duelig og endnu mindre flittig, saa at Skolen kun er i maadelig Tilstand. Hans moralske Forhold

bliver ikke rost". Hans sidste besøg hos *Sønderup* var d.7. juni 1841: "Sangen er slet da Læreren slet ikke kan synge. Religionsundervisningen er uden Liv. Læsning forbedret. Regning ordentlig men ikke tilstrækkelig fremmet. Skriftlæsning nogenlunde. Hovedregning bedre...."

Den 20. jan.1842 havde provst *Brasen* åbenbart endnu ikke hørt nyt om sin tidligere huslærers, *Bøghs*, ansættelse og skrev: "Fugleberg Skole er paa Grund af *Sønderups* Død vacant, Tilstanden har hidtil ikkun været maadelig". Senere lyder det: "*Bøgh* i Fugleberg, kaldet 1842, er et ungt Menneske, der ikke mangler Kundskab, men snarere Øvelse og Stadighed; imidlertid er Skolen dog bedre nu, end den var det i Slutningen af Formandens Levetid, og der kan haabes videre Fremgang."

Den 16. sept. besøgte *Brasen* atter Fuglebjerg skole: "Sangen er forbedret. Religionen ligesaa. Læreren har endnu ikke ret Øvelse i at katechisere. Læsning mangler Færdighed. Skrivning ... efter Forskrifterne. Skriftlæsning nogenlunde. Tavleregning staar meget tilbage. Hovedregning ringe. Skriftlæsning ligesaa. Gymnastik ikke øvet." Den sidste kritik kunne tyde på, at den meget gymnastikinteresserede *Bøghs* spændende "bukkespring" ikke svarede til provstens forventninger.

Brasen var forøvrigt i disse år godt tilfreds med pastor *Lemvigh*: "Krummerup. Sogne-

præsten Hr. Lemvigh passer sit Embede
upaaklageligt og lever ulasteligt".

Som kirkesanger var *Bøgh* også involveret i provstens kirkesyn og måtte, da han kom i gang med undervisning på Holsteinsminde, indrette denne derefter - som det fremgår af hans brev til *Stephansen* før et provstesyn:

"Kjære Hr. Steffensen!

Netop i dette Øieblik vilde jeg sendt Dem en Apostel med en Epistel om Det hvorom De nu har underrettet mig. Men det er saa Livets Løb:

"Naar man i Phantasien har til Glæden sig hengivet
Saa kommer Skjæbnen som en Mops og vælter
Frydspokalen
Og al vor Glæde bliver Vand - See dette er Moralen!"

Egentlig er det min Høiagtverdige Hr. Provst der vælter den idag ved tilligemed Præst og Forvalter just at syne Kirken præcis Kl. 2. Dersom De imidlertid mener at vente et Quarter længere (Bedstepapa skal jo først begraves Kl 4-5) saa skal De faae en Iling herfra. Synet varer blot 5 Min. og mit ilende Løb 10 do. Dersom De derimod kjører Deres Vei før jeg kommer har jeg alligevel betænkt at blive
Deres hengivne Erik Bøgh"

ERIK BØGH OG HOLSTEINSMINDE

Besøgene hos *Stephansens* og arbejdet på Holsteinsminde blev det store lyspunkt for *Bøgh* i denne mørke tid.

Det var nærliggende, at han fik sin gang på Holsteinsminde. Hans forældre i Sneslev skole var så nære venner med det barnløse forstanderpar *Stephansens*, at disse var gudforældre til hans små søskende, og *Bøghs* mor-

bror *Peter* på Kathrinelyst var deres lærerester, ven og skolehjems-kollega. *Bøgh* blev snart i sin fritid deres medhjælper og underviste et par gange om ugen i de kreative fag gymnastik, sang og musik.

I 1828 var gymnastik blevet påbudt indført i alle skoler - med løb, klatretøve og "springmaskiner" på legepladsen - og hvor muligheden fandtes: svømning. Grev *Holstein* lod opføre 12 nye, grundmurede skoler, bl.a. Krummerups. For at fremme fagene sang og gymnastik ansatte og lønnede han en sanglærer og en gymnastiklærer, der hver uge skulle vejlede og undervise ved skolerne og på de "gymnastiske Institutter" på Holsteinborg og Fuirendal for alle grevskabets drenge. Disse jobs klarede *Bøgh* på Holsteinsminde - og her blev han igen den muntre spilopmager fra seminarieårene, den unge sprælske multi-kunstner.

Og om sang og musik kunne man let mødes: *Stephansen* "tænkte som Luther, at næst efter Theologien er der ingen højere Kunst end Musik; thi den beroliger Mennesket og giver det et let og glad Sind. Derfor er det intet Under, at Djævelen flyer fast lige saa ilsomt fra Musikkens Toner som fra Guds Ords kraftige Prædiken. At lade Børn synge er det samme som at holde dem til at være glade. Børn synger helst, hvad de finder er morsomt, Ungdommen om Kærlighed, Manddommen om Bedrifter. Er der en Sanger, som virkelig er begejstret, og Børnene hører ham, da udvikler

Musikken sig af sig selv". Mon ikke det passede på *Bøgh*?

Endnu en fælles kærlighed havde de: Livet og blomsterne i naturen og haven. *Bøgh* havde oplevet lykken ved at komme fra Københavns stenbro til Karrebækstorps lyksaligheder, og *Stephansen* havde levet "mellem Lyngheden med sine immergrønne Enebærbuske og sine kaglene Urhøns, og det mørke Ellekjær, der oplivedes af den reciterende Vibe og den højt-ravende Horsegum". Han havde taget 10 tdr.l. ind til have med blomsterbede, urtegård, humleanlæg, frugthave og park med moseanlæg, eksotiske planter og træer til undervisning. På samme måde som han plejede sine blomster, søgte han at få det bedste ud af børnene. Både en ung, studeret skolemand og den højlerde biskop *Martensen* har interesserede spurgt ham, hvilken af tidens pædagogiske opdragelsesmetoder, han brugte. Svaret var: "Den umetodiske Metode" - forstået sådan, at - ligesom planterne - havde hvert lille hjemløse barn sit særlige behov og skulle behandles herefter. Derfor kunne han også, når det krævedes, bruge håndfaste metoder, som han ironisk betegnede som "Tærskemaskiner". Respekt havde børnene også for fru *Stephansens* bror, skoleinspektør *Svenningsen*, fra Borgerdydskolen på Christianshavn, når han til fods - over 70 km - besøgte dem. Han var høj, bredskuldret med imponerende kæmpekræfter, han kunne løfte de store drenge op i kravetøjet og slå dem mod hinanden. Han kunne fortælle dem, hvordan han engang hoppede i

kanalen i København og reddede en ung mand med kærestesorger fra selvmords-druknedød og fortsatte skoledagen i det gennemvåde tøj - og lignende bedrifter.

Lærerstaben var de første år indtil 1846 kun *Anders* og *Dorothea Stephansen*, og de måtte også selv udføre en stor del af det praktiske arbejde. Han tog sig af skoleundervisning og arbejdet i mark og have, hjulpet af unge mænd som forberedelse til læreruddannelse, mens hun foruden undervisning forestod husholdning og tøjreparation, hjulpet af en kokkepige, en sypige, en bryggerspige og "*Huusjomfru Laurette Sørensen*", kaldet *Laura*. Hun var præstedatter, f.1810 i Viborg, og blev fra 1840 *Dorotheas* højre hånd, havde husgerning med pigerne og passede Holsteinsmindes udsalg af deres manufakturvarer, også det hos købmand *David* i Slagelse. Det gav lidt indtægter til driften, ligesom de mandlige værksteder, der var en del af undervisningen af de konfirmerede håndværkslærlinge:

Landbruget under *Jens Corneliussen*, rebslageriet med rebslager *Andreas Herman Hansen*, væveriet (der 1843 blev udvidet fra tre til seks væve) og skrædderiet med væver *Jørgen Christian Hansen*, skomagerværkstedet med *Jens Hansen*, snedkeriet og huggeriet med hugger og træskomand *Niels Hansen*, bryggeriet, bogbinderiet og ikke mindst bageriet; rugbrødsbageriet fik i 1843 privilegium til at udvide med finbrødsbageri, som senere flyt-

Erik Bøghs tegninger af Dorothea og Anders Stephansen.

tedes til Mikkelsborg, hvor ovn og skorsten stadig står. Bagermester *Christian Knudsen* og fru *Marie* med to bagerlærlinge betalte 170 Rd. om året for dette privilegium samt for leje af bolig og bageri, og senere fulgte bager *Anders Kold*, bror til højskolemanden *Chr. Kold*.

Fru *Dorothea* førte regnskaberne for dem alle og for skolen samt korrespondancen med landets kommuner.

ANDERS OG DOROTHEA STEPHANSEN

Stephansen var ofte rastløs og fik stadig nye ideer, men måtte have hjælp af sin mere reali-

stiske hustru for at få ideerne omsat til virkelighed. Han var en genial lærer og vandt børnene ved sin åbne, kærlige natur. Han var veltalende og var i besiddelse af fantasi og følelse, med et billedrigt ordforråd, men undertiden "tabte han tråden" og tav pludselig stille. Når dette skete, så han hen til sin kloge hustru med et bønfyldt blik og spurgte: "Hvad skal jeg nu sige, lille Dorothea?" Hun gav ham straks det forløsende stikord og tilføjede med sin venlige, milde stemme: "*Stephansen mener..!*" og så kunne han fortsætte. Begge var ualmindeligt begavede og kundskabsrige, og begge levede kun for at gøre godt, uden hensyn til deres opofrelser og anstrengelser. En skrøbelighed hos *Stephansen* var, at han let kunne blive hidsig; men man

forlod ham ikke, før en venlig samtale havde sikret, at alt var glemt.

Bøgh blev snart som hjemme i huset, hvor man altid var rede til under hyggelige former at tale og diskutere om alt, hvad der lå ham på hjerte. De to var dog meget forskellige. *Stephansen* var et stærkt følelsesmenneske, havde en levende fantasi og var i det hele taget en ildfuld og begejstret, men også noget upraktisk natur. Også hun var meget varmhjertet, men ret stille og alvorlig, et udpræget forstandsmenneske med store praktiske evner. Med al sin vidunderlig udviklede begavelse forenede hun den mest fordringsløse beskedenhed, den mildeste fordragelighed mod anderledes tænkende og troende, og den utrætteligste sagtmødighed overfor enhver fjende.

Også hvis *Bøgh* var syg, søgte han lidt trøst hos *Stephansens*:

"Institutbestyrer Stephansen paa Holsteinsminde. Jeg maae nu begynde forfra med min Kuur, thi formodentlig spiste jeg ovenpaa min Diætfaste for meget da jeg sidst var paa Holsteinsminde - Nok er det at jeg allerede har ligget 2 Dage og ærgret mig over ikke engang at have saameget som en bulden Taa der kunde binde mig til Sengen. Er det ikke ogsaa harmeligt at ligge som et Svøbelsebarn naar man føler sig capabel til at springe over en 7 Alens Kanal? Men det er Doctorens Villie og disse Herrer Læger - sint ut sunt aut non sint¹ - for at bruge en af den hellige roman-katholske Kirkes Sententser! - Hvad er nu det Bedste: en mild

¹ De skal være, som de er, eller de skal slet ikke være. (Latin)

Sygdom, der kun kan heldbredes ved strænge Midler eller en stræng Sygdom der kun afhjælpes ved milde? Havde jeg endda Jfr. Sørensens lederede Fod, saa gjorde jeg dog nogen Nytte med denne ærgerlige Sen- geliggen.

Med Hilsen Deres hengivne Erik Bøgh"

Når han i sine Erindringer påstår, at han havde en meget pålidelig hukommelse og ikke havde haft en eneste sygedag fra sit syvende til sit 70de år, er dette åbenbart overdrevet – som også hans senere breve fra Sverige viser.

Et andet brev, som *Dorothea* har gemt, fra *Bøgh*, synes at vise, hvorledes en uoverensstemmelse mellem dem på grund af hans ubetænksomhed og måske overdrevne drilleri – som meget sandsynligt er gået ud over hr. *Lemvigh!* - blev udglattet og glemt:

"Kjære Madame Stephansen!

Først vil jeg takke Dem - og det er ærligt og oprigtigt meent - for Deres Skrivelse igaar! - Det deri paapegede Misbrug af "Herlighedsbesiddelsen" tollereres ja bifaldes endog saa almindeligt, at man var det end alene for Sjældenhedens Skyld burde paaskjønne enhver frimodig Daddel i denne Henseende. - At jeg maaskee meget ofte har forseet mig i denne Henseende tør jeg ikke nægte. Jeg er nu selv saa haardhudet, at jeg maaskee, naar jeg dømmer efter min egen Følelse, ofte slaer hvor jeg troer at "pjatte"! og her var netop er saadant Tilfælde! - Jeg vil ikke krybe bag nogetsomhelst Skærmbredt, men dette tør jeg dog forsikkre at netop det omtalte hensynsløse Spøg vidnede om at jeg ikke nærrede nogen Uvillie mod et Menneske der dog saa temmelig havde gjort sig fortjent dertil! - At jeg i ingen Henseende agtede at skade Vedkommendes Rygte ved min, forøvrigt halv glemte Udgydelse fremlyser deraf at jeg - uagtet jeg uden at have traadt Sandheden for

nær kunde have tilføjet flere Pletter paa en alt beklirket Kjortel - aldrig har talt ilde om "Vedkommende" og det skjøndt jeg isaafald langt fra havde taget Øje for Øje og Tand for Tand. Dog herom nærmere! ... Med venlig Hilsen til Hr. Stephansen og Jomfru Sørensen. Deres hengivne Erik Bøgh"

Selv siger *Bøgh*: "Fru Stephansen var det mest begavede Menneske, jeg har lært at kende. Hendes skrøbelige, forkrøblede Legeme gemte en Sjæl, der besad baade Kvindens og Mandens særlige Ævner i deres fuldkomneste Udvikling. Hun forenede Kvindens øjeblikkelige, instinktueller opfattelse med Mandens grundige Refleksion, og ved siden af den kvindelige, sympatetiske Indflydelse, som hun udøvede, stod hele den mandlige, klare, logiske Fremstilling og Bevisførelse til hendes Raadighed. Selv de mest forvorpne og forhærdede fjortenaars Vagabonder, paa hvem Lærernes Straffe og Formaninger prellede af, kunne hun ved en stille, blid Samtale blødgøre, saa de flød hen i Taarer og lovede Bedring. I de tre Hovedsprog var hun hjemme som en Indfødt, og skønt hun nødigt lod sig mærke dermed, oversatte hun Latin temmelig færdigt. Vidunderlig belæst var hun ogsaa. Uagtet hun aldrig søgte Lejlighed til at vise sine Kundskaber, overraskedes man idelig ved at opdage, hvormeget hun vidste i de forskellige Retninger, og hvor klart alt, hvad hun havde læst, stod for hende.

Det kunde ikke være Andet end at disse to elskværdige Mennesker fik en stor Betydning for mig, der i saa høj Grad var trykket af min Ensomhed, af mine utilfredsstillende, haabløse

Længsler, af mine usympatiske Omgivelser og min indre Splid mellem et lyst, levelystent Sind og Nødvendigheden af en mørk Resignation. Hos dem fandt jeg den venligste Deltagelse og den fuldeste Forstaaelse, og det uagtet den store Forskel paa vores Alder og den betydelige Uoverensstemmelse i vore Trosartikler."

I fru *Stephansen* fik *Bøgh* en moderlig veninde, hvis overlegenhed han i alle retninger måtte erkende på samme tid, som han med den inderligste tillid og fortrolighed kunne betro alle sine trængsler og sorger. Hun styrkede hans mod og selvtilid, når han i fortvivelse var ved at give op, og kom til at sætte stor pris på den begavede unge mand. *Bøgh* og fru *Stephansen* var uden tvivl - i hvert fald udenfor teologernes kreds - egnens mest kyndige i dansk og europæisk litteratur, sprog og kultur. Sparringspartnere, ville man vel i dag sige. Med sin eminente sprogsans hjalp hun mange skribenter med udarbejdelse af afhandlinger og artikler.

KONTAKTEN MELLEM BØGH OG STEPHANSENS

Det var jo før telefonernes endsige mobiltelefoners og SMS'eres tid, så kontakten foregik ved hjælp af småbreve, besørgede af Holsteinsminde-drengene. Af disse er 34 bevarede og viser det hyggelige og dog respektfulde forhold mellem den belæste, humørfyldte, unge filurmager og det kundskabsrige, adstadige ægtepar. Det var fru *Dorothea*, der var

den brevskrivende; hendes 12 år ældre mand havde lidt svært ved at udtrykke sig skriftligt, men må have accepteret den unge drillepind -- f.eks. *Bøghs* udaterede, med laksegl forsynede hilsen, som *Stephansens* måtte finde ud af at læse bagfra, "på hebraisk":

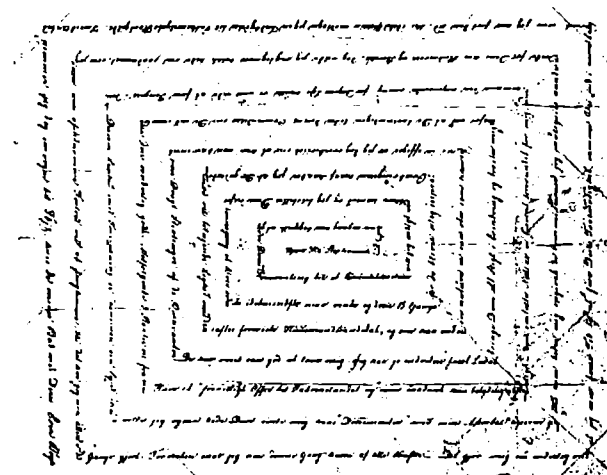
Kjære Hr. Stephansen!
Onsdag næste inden forgjæmt blive den vilde Søndag og Løverdage borte er formodentlig jeg da og mig trykker som Sang Brorsonsk en har jeg. (Hebraisk paa dette læse at behag!) Børnene med synge at Lov faae morgenaften ikke jeg maa. Deres hengivne Erik Bøgh"

"Kjære Hr Stephansen!
 Onsdag næste inden forgjæmt blive den vilde Søndag og Løverdage borte er formodentlig jeg da og mig trykker som Sang Brorsonsk en har jeg. (Hebraisk paa dette læse at behag!) Børnene med synge at Lov faae morgenaften ikke jeg maa.
 Deres hengivne Erik Bøgh"

Og for at læse følgende, tæt foldede og i spiral meget småtskrevne brev om deres fælles blomsterinteresse måtte *Stephansen* rotere det adskillige gange:

"Kjære Hr. Stephansen! Da jeg nu engang har begyndt at gjøre Deres Brevsamling til et Curiøsitetsarchiv vil jeg ærligt vedblive dermed og jeg tilstiller Dem derfor denne gang et Brev som De idetmindste maa vende og dreie 15 Gange før De bliver klog derpaa. Overbringeren heraf haaber jeg at De godhedsfuld vil tilkjende Lighed med den iaftes foreviste Huusmandscandidat, og om han end ei in natura er saa stor som han synes in

effigie² er jeg dog overbeviist om at han kan bære en ret pæn Dragt Stiklinger af de Buskvæxter De har været saa god at love mig. Jeg har jo endvidere faaet Lov at bringe Dem alt Sligt i Erindring og trøster mig derfor ved at De taalmodigen lider denne Overrendelse om De end ikke lider den sønderlig godt. Medfølgende 3 Planter ere fra min Have et "frivilligt Offer til Fædrenelandet" og som saadant kun betydelig ubetydeligt - Den omtalte Nellike er sporløst forsvundet for mig, men kommer den nogensinde paany for Dagens Lys skulle vi nok vide at faae Fingere i den. ... Det gjør mig nu inderlig ondt at jeg ikke faaer Tid til at føre Deres Taalmodighed samme Vei ind i min Labyrint som jeg har ført den ud, thi i dette Øieblik modtager jeg en Indbydelse til Cathrinelysts Høstgilde. Imidlertid kommer jeg dog imorgen til Fbjg hvis De ønsker Bud med Deres Erik Bøgh."

Mange af brevene drejede sig om drengene og deres hjælp med at bringe ting frem og tilbage - ofte *Bøghs* guitar, bøger eller blomster - og om ændring af *Bøghs* undervisningstider:

² billedligt (latin)

"Kjære Hr. Stephansen!
I al Hast maa jeg fortælle Dem, at Deres Deserteur har efter den Beskrivelse jeg har modtaget igaar Eftermiddag været i Fuglebjerg Kro med Skomager Mikkelsens Søn. Mere veed jeg ikke, men Signalementet passede nøjagtigt!
Deres hengivne Erik Bøgh"

"Overbringeren bedes decoreret som virkelig Guitarbærer! Vor synderlige Hilsen og Kjærlighed. EB & Comp."

"Gode Hr. Stephansen!
Hermed følger to af mine allerstørste Dreng, som jeg paa det kraftigste vil anbefale - den ene til at betroes mit Spilleværk, den anden til at belæsses med Blomsterplanter. Jeg vil nu ret bede Dem gjøre Miskundhed imod mig, thi jeg er som bekjendt en 'arm Dævel' der har Brug baade for det "Rare" og det Almindelige. - Jeg har slet ingen Blomster, saa selv om De sendte mig lutter Blomster med Tilnavn vulgare vilde jeg neppe faae 2 af 1 Slags. Jeg forsikrer Dem sluttelig at Christen Nielsen er meget stærk.
Deres hengivne Erik Bøgh"

"Kjære Hr. Stephansen!
Hvis jeg imorgen istedet for iaften maa synge med Deres Børn, da skal jeg lære dem en Sang, som skal kyse baade Russer og forsorne Tydskere. Jeg har faaet den idag og har endnu ikke kunnet faae Tid at indrette den til Sang for Holsteinsmindes Organer. - Med hilsen og uhyre Agtelse
Skrevet idag. Deres hengivne Erik Bøgh."

"...I eftermiddag komme vi ned til Holsteinsminde og det gjælder da bringe den omtalte Sangtime istand - Jeg bad igaar Theodor Berthelsen fortælle Dem at jeg kom, men gientager det her for en Sikkerheds Skyld, da De har ønsket at vide Lidt derom iforvejen.
Deres hengivne Erik Bøgh.
Klatten midt paa Brevet har Pastor Lemvigh "ogsaa Skyld for" - det Blæk hvormed han forsyner mig er

nemlig fuldt af Skimmel og det er en saadan Klump der fulgte Pennen fra Blækhuset til Papiret".

BESKEDER TIL VÆRKSTEDERNE
Erik Bøgh blev hurtigt gode venner med Holsteinsmindes håndværkerne og benyttede dem flittigt:

"Kjære Madame Stephansen!
Hvad jeg ikke har i Hovedet maae mine Elever have i Benene - Derfor kommer Overbringeren til Holsteinsminde. Iaftes skulde jeg nemlig have fortalt at Knudsens Sirupsbøtte befinder sig i Mikkellborghuset, men uagtet jeg læste baade om grøn Sæbe og Skraatobak i Pastor Trydes Indstilling randt Sirupen mig ikke engang i Tankerne - mærkværdigt nok da det dog laae saa nær! - Jeg tillader mig derfor ærbødigt at indstille til Deres behagelige Resolution at Knudsen maatte oplyses om Nærheden af den Sirup jeg hverken har kunnet faae anbragt i mine Tanker eller Ord."

"Velædle Madame Stephansen!
Hoslagt følger en "Besked" til Skomageren, som jeg maa anbefale til Deres Understøttelse".

"Velædle Madame Stephansen paa Holsteinsminde I det tænkelige Tilfælde at Skomager Hansen skulde have gjort en Undtagelse fra alle hidtil gjældende Laugsskikke og faaet mine Støvler færdige før Tiden turde jeg maaskee bede Dem, kjære Madame Stephansen at besørge mig dem tilsendte med Overbringeren for at jeg kan træde lidt Plads i dem før Dandsen! - I andet Fald beder jeg Dem paa det stærkeste at mane ham til at holde Ord imorgen Middag!"

"...Heri sender jeg Dem kjære Hr. Stephansen en Idee der allerede har begyndt at realisere sig paa Papiret! - Jeg veed Intet at tilføje Tegningen med Undtagelse af den Oplysning at Dørrene skulde være flade og at den ene skal falde over den anden og dette er jo overflødigt at bemærke. Resten haaber jeg at De vil besørge."

"Velædle Madame Stephansen paa Holsteinsminde
"Hermed en Guitar"

Da Conrad ikke alene har fortalt mig at han kan male Pallysanderfarve, men endog viist mig Prøve derpaa, vilde jeg gjerne forøge hans Praxis med det Skrive-Spise og Spillebord der efter at have været 11 Maaneder under Arbejde endelig har givet mig den stolte Bevidsthed at jeg nu kan sætte Foden under eget Bord. - Hvis De kunde bevæge bemeldte Værkstedstriumvir til at komme op til mig med sine Pallysanderapparater - kun 2 Gange, saa slap jeg for at skaffe Bordet frem og tilbage og kunde tillige see lidt til selv - Vil De bede ham gjøre det snarest muligt -!

Jeg bad engang Deres Mand at laane mig en Tegnepensel, men da svarede han at disse vare i Deres Værge, og at han ingen andre Pensler havde i sit end "en Tjærerkost og en Kalkekvast" - Hvis han nu ved sin Bortrejse har overladt Dem disse Herligheder vilde jeg bede Dem med Overbringeren at laane mig "Kvasten" og den størst mulige Malerpensel paa Holsteinsminde...."

"Madame Stephansen paa Holsteinsminde
Hvis Deres polytechniske Forraad ikke skulde indbefatte en Glaskiste vilde jeg gjerne bede Dem med Overbringeren at lade Snedkeren opgive mig Maalet paa Skilderie Glasset som jeg isaafald kunde lade kjøbe imorgen, naar Christian kommer til Nestved.

Saasom og eftersom der udi i den ganske Stad Nestved ikke har været en eneste ordentlig Tegnepensel at faae, maa jeg atter bede Dem, gode Madame Stephansen! at laane mig en ganske lille bitte en! - Jeg haaber at De influerer stærkt paa Antonius; thi paa ham beroer nu hele Pintsefestens Vee og Vel og det var ærgerligt nok om de "Ildesindede" skulde triumphere! - Imorgen kommer jeg igjen!

Deres hengivne Erik Bøgh.

Maa Overbringeren faae Guitaren og de nye Noder hjem!"

BØGH, BØGER OG STEPHANSENS

J.P. Mynster, Sjællands biskop 1834-54, havde gjort meget for oprettelsen af lånebiblioteker med religiøs, landøkonomisk, historisk og morskabs litteratur.

Erik Bøgh havde som omtalt fra tidlig barndom læst mere dansk og udenlandsk litteratur end de fleste voksne. *Stephansens* havde en stor bogsamling, som hun stod for. Når *Stephansen* ikke kunne finde den bog, han søgte, vidste hun altid, hvor den var. Nu supplerede de tre hinanden og udvekslede både litteratur og meninger, som det også fremgår af småbrevene:

"Hoslagte Bog sender jeg Dem, kjære Hr. Steffensen uden at turde medgive den en Universalanbefaling, thi oprigtig talt har jeg ikke faaet Tid til at læse den. Kun nogle faa Sider midt i Bogen har jeg læst, og af disse saae jeg at Reisebeskriveren - Gud maa forøvrigt vide om han er Theolog eller Artist - har reist som en Kunstner og følgelig i første Grad følt sig tiltalt af den ædle Catholicisme. Skjøndt jeg ingenlunde heller er nogen blind Tilbeder af de "erkeprotestantiske" Linealtegninger troer jeg dog at De fremfor Nogen Anden vil synes godt om denne Bog, og stiller den derfor til Deres Disposition saalænge jeg har "Lov over den" c: til Mandag.

Deres hengivne Erik Bøgh"

"Mange Tak for Godwil Castle! Hermed 13 Bøger og 1 Stjernekatekismus"

Deres hengivne Erik Bøgh."

"Kjære Madame Stephansen

I det mulige Tilfælde at De ønskede Zanonis første Deel byttet, kan jeg besørge dette udrettet i Nestved idag."

"Gode Madame Stephansen!
Af lutter Hastværk glemte jeg iaftes, da Vognen holdt for Døren, at spørge Dem, om De havde opdaget de to Værker, "hvorudi Strængelegen staaer beskreven!"
Isaafald vilde jeg gjerne bede om dem med Overbringeren, men skulde De ikke have opdaget Gjemmestedet, da er min Hast ikke stærkere, end at jeg kan vente til ved bedre Leilighed.
Fbg. Pintseaftens Formiddag. Deres hengivne Erik Bøgh"

Både hos *Stephansens* og hos *Bøgh* læste man aviser og *Goldschmidts* ugeskift 1840-46 "Corsaren".

PRÆSTEN OG DE DYRE BØGER

At *Bøgh* var en så flittig boglåner, vidste pastor *Lemvigh* nok ikke - og det gav ham endnu en lejlighed til at chikanere *Bøgh*, som fortæller om præsten:

"Det følger af sig selv, at en saa tarveligt lønnet Skolelærer, som jeg, ikke besad Meget, der var misundelsesværdigt, men i den Retning var han nøjsom indtil det Utrolige. Saa han blot paa mit Bord en illustreret Bog, saa var det tilstrækkeligt. Da hed det: "Hm! De maa nok have Exstra-Indkomster, Fa'r? Siden De kan købe kostbare Værker om Videnskaber, som er Dem aldeles uvedkommende. Jeg har ikke engang Raad til at købe det Slags Bøger".

Herpaa kunne jeg have givet ham det beroligende Svar, at det var en laant Bog, men fandt det ikke nødvendigt. Jeg kunde ogsaa have

svaret: at af alle Videnskaber var der ingen, der var mig mere uvedkommende end Hr. Pastorens Økonomi, men jeg manglede den fornødne Brutalitet. Jeg svarede kun: "Det er en entomologisk Afhandling, og Naturhistorie hører jo til de "almennyttige Kundskaber", hvortil der er ansat 2 timer om Ugen paa mit Skoleskema".

"Visvas, Fa'r. Spild De bare ikke Tiden med at snakke om Insekter med Deres Skolebørn, men lær dem bare det ene Fornødne! Jeg har sandelig aldrig lært Naturhistorie."

"Jeg beder Dem undskylde, Hr. Pastor, men om den ikke hører med til teologisk Attestats³, saa kan jeg forsikre Dem, at det er befalet Disciplin paa Seminariet og at jeg - uagtet at jeg var saa heldig at faa et Udmærket i dette Fag - kan meget mindre end jeg synes, der hører til almindelig Dannelse".... der fulgte et helt Styrtebad af Ubehageligheder og Bebrejdelser."

Det kunne jo godt tyde på, at den gode præst efter den gølge indbyrdes undervisnings rasetid var smittet af den rationalistiske gejstlighedsteori om at skolens fornemste opgave var at være forskole til konfirmationsforberedelsen med udenadslæring af katekismus, lærebog og salmebog - det gik ud over de andre fag.

³ teologisk embedseksamen

EKSAMEN I FUGLEBJERG SKOLE SOMMEREN 1842

Et halvt år efter *Bøghs* tiltræden skulle der være eksamen i skolekommissionens og sogneforstanderskabets overværelse. Han skrev i den anledning to "ønskesedler" til *Stephansens* (navnet "*Steffensen*" nok et lille drilleri):

"Kjære Hr. Steffensen
Vil De ikke blot til imorgen Middag laane mig Deres Lithographerede Skriftlæsningsapparat! "Der gives Mennesker" nemlig, som til Examen medbringe Haandskrifter lig hiin paa Vægen i Babel og da jeg ikke har en eneste Daniel i mit Raad ønskede jeg nødig at faa et sligt mene tekel over min Skriflæsning der kan være let nok endog paa en retfærdig Vægtskaal Deres hengivne Erik Bøgh"

Hvad det drejer sig om, er uklart - måske blot et forstørrelsesglas. Det andet ønske er mere forståeligt - han ville gerne gøre et godt indtryk på tilhørerne:

"Kjære Madame Stephansen
Medfølgende halve Dusin Skole Drengene giver jeg mig den Ære at forestille Dem som stærke og velskikkede Dragere hvem man meget vel kan betroe een Stol pr. persona. En af Dagene kommer nemlig Sogne-Forstander-Skabet for at agere Censorer ved Examen, og jeg har da betænkt at drive mit Galanteri mod dets Medlemmer saa vidt at ethvert af disse faaer en Stol at sidde paa - Noget hidtil Uhørt i Fugleberg Skole!
Deres hengivne Erik Bøgh"

Formentlig har alle undtagen pastoren siddet godt og befundet sig godt; men en vigtig del af eksamen var katekisationen - en række spørgsmål fra lærer og svar fra eleverne, en

"talesport", som *Bøgh* havde gjort meget ud af. *Lemvig* havde siddet og ærgret sig over, hvor godt børnene svarede, og da børnene var gået, meddelte han, at den måde *Bøgh* katekiserede på, duede ikke. Hvilken metode ville han da anbefale? - "De hørte mig jo katekisere i Søndags, Fa'r".

"Ja, jeg hørte meget nøje efter og konstaterede, at der kun skulde svares med Ja eller Nej - som i enhver Kateketik bliver betegnet som den mest ubehjælpsomme Form for Spørgsmålne. Naturligvis var Pastorens metode den allerbedste, men saa var det jo beklageligt, at de sagkyndige Lærere forstod sig saa lidt paa Sagen, at de havde lært mig den daarligste Metode og de af Kancelliet udnævnte Censorer havde givet mig Attest for at jeg katekiserede "udmærket godt", mens en Dimittend, der katekiserede som Hr. Pastoren fik et tg eller tg?."

Så spurgte pastoren skolekommissionsmedlemmerne om de nogensinde havde hørt et mere flabet, uforskammet svar. Sognemændene, som udmærket vidste besked med hans idelige chikaner, kunne ikke indrømme, at der var noget uhøfligt i den måde, hvorpå det var sagt, som dog nok var sandheden. De mente også, at det var beklageligt, hvis præsten alene skulle forstå, hvad andre var satte til at bedømme, og det kunne jo aldrig være nogen fornærmelse mod ham. Kort sagt: man gik ind på *Bøghs* ironi og tog parti mod præsten. Det blev hævn.

Skoledirektionen måtte indrømme, at skolebygningen var ussel. Og skolen havde ingen læsebøger, der var for faa skoleborde, ingen journal, ingen tabeller til "indbyrdes undervisning" m.m. (Endnu i 1844 anvendtes den "indbyrdes undervisning", som havde ødelagt faderens lærertid og familiens liv i København, i 37, i 1848 i 39 af herredets 51 skoler.) Man bebrejdede *Bøgh*, at han behandlede tingene uordentligt; men det viste sig senere, at man måtte adressere irettesættelserne til præsten, der havde forsømt at forsyne skolen med de manglende ting!

LÆRERBOLIGENS RESTAURERING-PLAN 1842

Allerede 3 måneder efter *Bøghs* versificerede beretning om boligens kummerlige tilstand, sendte sogneforstanderskabet 12.4.1842 andragende med tegninger og overslag til Cancelliet (Ministeriet) om at måtte antage skoleejer *Neergaards* tilbud om - i stedet for fortsat at skulle vedligeholde skolen - straks at udbetale 200 Rbd til en hovedreparation (til 300 Rbd) samt "skjænke Egetømmer til ny Fod" til bygningen.

Den 15.7.1842 forelå Cancelliets accept af dette forslag og tilbud til "Hovedreparation af Fuglebjerg Skoles Stuehuus", "Vaaningshus", altså Plessens gamle skole. Ved ombygningen skulle det udvides til 11 fag, 4 værelser, med bræddegulv, dog murstensgulv i køkkenet.

I sommerferien brugte *Bøgh* tid på selv at pynte på væggene i sine gamle værelser. De hvidtede kalkflader var blevet skjoldede af fugtighed og mursalt, så han dekorerede dem med oliemaling. Da *Lemvig* så det, fik han igen noget at brokke sig over: Oliemalede vægge fandtes ikke engang i præstegården, det var uhørt hos en simpel skolelærer, som skulle være et mønster på nøjsomhed og beskedenhed - et slet eksempel, som kunne opmuntre menigheden til forfængelighed og overdådighed, forargeligt, og ulovligt uden skolekommissionens tilladelse - hvor han var formand - det viste *Bøghs* selvrådighed og mangel på respekt for sine foresatte!

At dømme efter skrivelserne til Holsteinsminde har *Bøgh* deltaget aktivt i ombygning og indretning:

"Kjære Madame Stephansen!
Ikke Følgerne af Fugleskydningsballet, men Arbeidet med at "decorere" min Leilighed henede, har holdt mig hjemme i denne Uge; og som Malersvend haaber jeg derfor Gymnastiklæreren Forsømmelse igaar tilgivet af Stiftelsens agtværdige Direction - hvis De vil lægge et godt Ord ind for mig i Samme. Skulde disse Linier, hvis Overbringer iøvrigt formaaer alt Andet end at udrette et Ærinde rigtigt, naae Holsteinsminde, turde jeg maaskee tillige bede Guitaren remitteret. -
Deres hengivne Erik Bøgh
P.S. Ved et særdeles Tilfælde erindrer jeg, om end lidt seent, at bede Institutets øvrige Personale hilset venlig."

SNESLEV FAMILIEN 1842

En kort beskrivelse af den unge *Bøgh* stammer fra forfatteren *Anton Nielsen*: "Da mine Forældre undertiden besøgte de gamle Lærerfolk i Sneslev, saa jeg ham i hans grønne Ungdom. Han bar den Gang langt Kunstnerhaar, gik med Baret og en løs, blaa Bomuldsbluse til daglig. Erik Bøgh var yderlig høflig, naar vi imellem vexlede et Ord med ham, men det var kun sjældent, da han ikke spiste der i Huset."

Lærer *Bøgh* i Sneslev var meget dårligere stillet økonomisk end den ugifte søn i Fuglebjerg: Lønningen var lavere, og familien var meget større med fire småpiger (*Hansine, Emilie, Emma og Maria*), *Christian* i sadelmagerlære og *Carl*, som efter skolegang blev konfirmeret i 1842 og kom på en "ornamentsskole" i Næstved, ledet af tegnelæreren på Herlufsholm, og senere i malerlære i fire år i Næstved. *Carl* havde – ligesom broderen *Erik* – lært nogen tegning af faderen.

Provsten var ved visitatsen i 1840 ret kritisk: "Boegh i Snesløv har en Deel Kundskaber, men ikke just den Dannelse og Dygtighed, som hans Stilling kræver. Han er flittig og Skolen i ret god Tilstand", men han roste lidt d.19. sept. 1842: "Sangen er meget smuk. Religionsundervisningen ret god efter Lærens Dannelse og Evne. Skrivning ret god, Læsning, der haves ikke det fornødne antal Læsebøger. Tavleregning er langt tilbage, Hovedregning ligesaa, Retskrivning ogsaa.

Historie og Geographie god. I Religion har børnene ikke læst nok."

Det havde altid været en ulempe for Sneslevlæreren, at hans markjord på 4 tdr.l. lå så langt fra skolen, nærmere Førslev end Sneslev, syd for Fuglebjerg-Næstvedvejen (se kortet i Årbog 2009). Den 16. aug. 1842 søgte *H.H.Bøgh* om at få mageskiftet skolekaldets jordlod med en lidt nærmere liggende jordlod. Den 18.okt.1842 godkendte Det Kongelige Danske Cancellie mageskiftet, så *Bøgh* i stedet fik 4 tdr.l. af den nordvestlige del af Karebeksmark tilhørende Holsteinsminde "til Græsning af 2 Køer og 6 Faar."

BELLMANS OG BØGHS MUNTRE SANGE OG MELODIER

Samværet med *Stephansens* og børnene på Holsteinsminde gjorde *Bøghs* sindsstemning lysere, og hertil bidrog også udgivelsen af hans svenske "forbillede" *Bellmans* herlige sange og melodier. "Mit nærmere Bekendtskab med Fredmans-Sangene daterer sig først fra 1843, da "Den skandinaviske Boghandel" udgav *Bellmans* to mest bekendte Sangverker⁴. Jeg boede da på Landet, havde god Tid og ingen Adspredelse og, kort sagt: jeg lærte baade hans Texter og Melodier uden ad fra Ende til anden - uden at jeg dog den Gang anede, at jeg nogensinde selv skulde blive Vaudevillist."

⁴ "Fredmans Epistlar" fra 1790 og "Fredmans Sångar" fra 1791.

Og til fru *Stephansen* skrev han i forbindelse med deres bogbyggeri:

"For min Skyld har det aldeles ingen Hast, thi jeg har saa travlt med Fredman at jeg ikke faaer læst en Linie før Juul."

Han skrev senere:

"Min Barndom falder sammen med den danske Vaudevilles Fødsel og første Blomstring. Mine første musikalske Erindringer er Vaudevillesangene fra Heibergs Sangspil, og Drikkeviserne, der blev sungne "efter Visebog" af min Bedstefader og hans Venner, blandt hvilke der var en finsk Kaptain, som sang bellmanske Sange. I de tre første Vaudeviller, Heiberg skrev, forekommer der ingen af Fredmans-Melodierne, men med den fjerde "Recensenten og Dyret" holdt den første, "Undan ur vägen", i Oktober 1826 sit Indtog paa den danske Skueplads. Siden skrev Heiberg ingen Vaudeville, hvori der ikke forekom en eller flere, og tilsidst skrev han i 1845 den lille "Vaudeville-Situation": "Ulla skal paa Bal", hvori alle Sangene gik på Melodi af Fredmans Epistlar. Mærkeligt nok benyttede han aldrig nogen Melodi af "Sångerna". Det var Hostrup, der bragte "Sångerna" frem, og han gjorde et endnu yppigere Brug af Bellman i det Hele taget. I "Eventyr på Fodrejsen" benyttede han ikke mindre end 7 bellmanske Melodier."

Foruden at være en dygtig versemager var *Bøgh* en glimrende guitar-spiller, og mange af

hans digte skrev han selv musik til. Han skrev *Bellmans* sange og melodier ned og studerede deres musikalske egenart grundigt til sit eget guitar-spil. Ligesom *Bellman* lagde han mærke til de små, ubetydelige ting i tilværelsen og gjorde noget morsomt ud af dem. Det var ofte de lidt oversete mennesker, han drog frem i lyset:

Fra Verden blev skabt og til Verden skal forgaa
Var alle Bengler store, og alle Engle smaa.

Kun 21 år gammel skrev han - hvad der næsten skulle blive hans motto - i visen om "Den lillebitte Mand":

Lad Andre kun synge om Alt, hvad der er Stort
Jeg synger om de Smaa - det har endnu Ingen gjort -

"Den er fuld af Komik og Skælmeri; han har selv skrevet Melodien, som passer saa straalende til den, og det er, som om den ikke var skrevet, men var blevet til ved Nynnen: der er næppe nogen anden af hans Viser, der er saa typiske for ham og hans Guitar, som han sad og klimprede paa om Natten i sin Ensomhed. Han drømte sig ind i en anden og lykkeligere Tilværelse, men erhvervede sig her den fænomenale Teknik for Livet."

Men der var dog allerede dengang nogle unge venner, som fik glæde af hans guitar-spil, hans muntre viser og hans indestængte gemytlighed og livsglæde, hans "mange Kolbøtter og

Bukkespring", alt det, som sognepræsten fandt for friskfyragtigt og foragedes over.

Han fik hurtigt anskaffet et billede af *Bellman*, og det resulterede i en ønskeseddel til Holsteinsminde-snedkeren:

"Kjære Madame Stephansen!

I Henseende til hoslagte Modél vilde jeg gjerne bede Dem være min Commissionair. - Da jeg nu efter Fortjeneste har faaet Bellman hængt - paa min Væg i en pæn Ramme, har jeg faaet Lyst til paa samme Maade at udstyre Kampen mellem Michael og Dragen (Thor og Midgaardsslangen - Lyset og Mørket) og skulde dertil have en Ramme (helst af Bøg om den ogsaa blev lidt kostbarere) 30 T høi og 15 T bred indvendigt Maal, fast sammenføjet i Hjørnerne og forsynet med den underste Fuge til Glasset - ikke til Bagbeklædningen der skal gaae ud over det Hele - hvilken De godhedsfuld bedes besørge snarest osv. Maatte Budet faae at vide naar Rammen kan blive færdig!"

BISPEVISITATSEN D. 26. MAJ 1843

Den ellers så selvbevidste *Erik Bøgh* kunne ikke undgå lidt nervøsitet ved den forestående bispevisitats og skrev til *Stephansen*:

"Bedste Hr. Stephansen!

Imorgen Eftermiddag Kl. 6 kommer Paven af Danmark til Fugleberg - Han vil altsaa næppe kunne faae Leilighed til at komme i Berørelse med mig paa Holsteinsminde en Time tidligere, ihvor inderlig Lyst jeg endog-saa kunde have til at sammensmelte hans høie Ærværdighed med min ringe do.- I over morgen Kl. 12-1 haaber jeg at faae overstaaet min Visitatsfeber, der baade idag og imorgen vil ødelægge mig. Jeg er saa distrairt at jeg dypper Pennen ud af Vinduet istedet for i Blækhuset - Jeg skriver i 4 Bøger paa engang - Saa jeg

er aldeles confus. Gid det maa gaae Dem bedre i denne Henseende end mig -
Med venlig Hilsen Deres hengivne Erik Bøgh"

Den 23.5.1843 skulle Broderkonventet have holdt møde hos *Lemvigh* i Krummerup, men det måtte flyttes på grund af biskop *Münsters* visitats den 26. Den startede med kirkevisitats, og "Sognepræst Lemvigh prædikede... Uagtet noget smagløs, var det dog en ret god og opbyggelig Prædiken, holdt i et frit og kraftigt Foredrag. Katechisationen god. En meget talrig Forsamling. Ungdommen svarede med ret god Kundskab og Eftertanke, skjøndt man vel kunne spore Virkningen af det maadelige Skolevæsen".

Så kom turen til skole-visitatsen: Pastoratets tre skolers yngste klasser skulle give møde i Krummerup og hver klasse prøves for sig i de fag, som bispen opgav. *Bøgh* fik en bibelsk historie at katekisere over, og det gik særdeles godt. Børnene, der var vante til hans måde at spørge på, svarede frejdigt og livligt, og da biskoppen havde hørt nok, udtalte han sin største tilfredshed: "Det var en Katekisation netop som den skulde være, og det var en Fornøjelse at høre, hvor flinkt Børnene svarede" - ifølge *Bøgh* faldt ordene netop således, og de faldt selvfølgelig *Lemvigh* ilde for brystet. Efter en meget kort eksamination i et par andre fag, hvor børnene også gjorde godt rede for sig, ønskede biskoppen at se en prøve på, hvad de kunne af gymnastik. Heri var Fuglebjergdrengene usædvanligt dygtige, mens de

to andre skolers på grund af den ene lærers sygelighed (*Sørensen* i Krummerup var 51 år og drikfældig) og den andens høje alder (*Hersted* i Haldagermagle på 73 år) viste sig at være meget uøvede, og da præsentationen var endt, måtte pastoren desværre atter høre biskoppen rose *Bøgghs* undervisning og den livlighed, der udmærkede hans elever.

Men en lærer-kollega skyndte sig at reducere triumfen. "Til mig sagde Biskoppen ingen kønne Ord, men jeg ville dog nødig være i Deres sted nu", hviskede han til *Bøggh*. Hvorfor? "Fordi Biskoppen har rost Dem, to Gange. Jeg tror endogsaa, at han klappede Dem på Skulderen. Det gaar min Tro aldrig godt! Mens De fik den første Lovtale sad Præsten og skar en hel Gaasepen i Smaastumper. Saa De ikke det? Vent bare! Husk, at han har Biskoppen under Behandling til imorgen Formiddag! Der kan udrettes meget i den Tid!"

Næste dag havde *Lemvig* fået det arrangeret således, at skolernes ældste klasser skulle give møde i kirken. Der var stor højtidelighed. Biskoppen prædikede og bagefter skulle sognets ungdom, ikke blot de skolesøgende, men også de yngste årgange af de konfirmerede, træde ud i midtergangen til katekisation. Det var så urimeligt som muligt: Når ældre og yngre var blandede, syntes de små naturligvis, at de store skulle svare, og de store i overgangsalderen var for generte og uvante med skoleoverhøring. For at gøre forplumringen fuldstændig var de tre skolers elever blevet

blandede, så frimodigheden i tilvante omgivelser var tabt.

Der stod nu store og små mellem hinanden i to lange rækker foran stolestaderne, drenge på den ene side, piger på den anden, og så trådte biskoppen ned imellem dem for at spørge og høre, hvad de kunne af deres religion - en imponerende skikkelse, en høj flot, hvidhåret 70-årig olding i sin prægtige embedsdragt med kors og ordener på, den fornemste mand, der nogensinde var set i sognet, omgivet af ærbødighed. For almuefolk var han ikke let at forstå: Han havde mistet flere fortænder, så han læspede. Det bidrog til, at han næsten ikke fik et ord ud af den forknytte og generte ungdom. Han overlod eksaminationen til præsten. Denne stillede en del spørgsmål til nogle af børnene enkeltvis så barsk, så nogle piger gav sig til at græde, og nogle drenge i forskrækkelse svarede ja og nej på de forkerte steder - panik over hele linjen!

*Biskop
Jacob Peter Mynster
Maleri fra 1842.*

Da denne bedrøvelige scene var forbi, og menigheden havde forladt kirken, blev de tre lærere kaldt op i koret, og nu holdt biskoppen en beklagelsestale over den forsømte tilstand, hvori ungdommens og skolebørnenes religionskundskaber befandt sig. De to ældre lærere undskyldte han dog med deres sygdomme og svigtende kræfter og takkede dem for mange års trofast arbejde. Til *Bøgh* lød det:

"Dem derimod er der intet, som taler til Undskyldning for! De er en ung kraftig Mand, og det skorter Dem hverken paa Kundskaber eller Gaver til at undervise, saa naar Ungdommen fra Deres Skole er lige så uvidende som den øvrige Flok, da kan det kun være, fordi De ikke har røgtet Deres Kald som De kunde og burde, og jeg maa derfor paa det alvorligste opfordre Dem til at gøre deres Pligt med større Flid og Iver end hidtil!" Biskoppen vendte sig hastigt om og afslog *Bøghs* anmodning om at måtte forklare sig - efter den venlighed, han havde vist ham dagen før. Men biskoppen svarede "Nej!" med en pavelig myndighed, der ikke tillod nogen modsigelse - "Hertil har De intet at sige". *Bøgh* var jo ikke i tvivl om, at det pludselige omslag i biskoppens indstilling skyldtes *Lemvighs* præparering af ham siden dagen før.

I visitatsbogen kom der til at stå: "Fuglebjerg Skole er under Bygning. Patron Propr. Neergaard. 39 børn. Læreren Erik Bøgh (Søn af B. i Sneesløv), 22 år, Sem. fra Joenstrup, skal være dimitteret med meget gode Characterer,

men katechiserer flaut, og gjør sig ingen Umage med Skolen. Læsn.tg. Skr.tg. Rel.g. Regn.ngl. Indb.Und.ngl. Gymnastik g. Han blev alvorlig advaret."

Fra den dag var *Bøgh* sikker på, at det var et spørgsmål om tid, hvorlænge han kunne udholde "samarbejdet" med *Lemvigh*. Det har næppe øget hans interesse for undervisningen i Fuglebjerg, og provst *Brasen* har måske ikke helt uret, når han efter visitats i 1843 skriver: "Bøgh i Fugleberg har gode Forkundskaber, men er ustadig og skødesløs i Opfyldelse af sine Pligter, i hvilken Henseende der, ifald han ikke retter sig efter de ham givne Paa-mindelser, fra Skoledirektionens Side vil blive gaaet frem efter Anordningerne."

Og om *Lemvigh* mente provsten: "Krummerup Sognepræsten hr. Lemvigh passer sit Embede upaaklageligt, hvorvel han i det Heele er en mindre begavet Mand - han lever ulasteligt."

BISPEVISITATSSEN I SNESLEV 1843

Ved bispens besøg i 1843 i Sneslev skole, hvor skolepatronen, Universitetets forvalter *Tidemand*, boede langt borte og sjældent viste sig, var den gamle skolebygning god, men skolestuen for lille til de 56 børn. "Læreren Hans Henrik Bøgh, 48 år, skal besidde en deel Kundskaber i Physik, Mechanik, Astronomie, men er meget forknyttet og sagtfærdig; han katechiserer maadeligt og tildeels forkeert. I Historie og Geographie skulle Børnene have

giort god Fremgang. Læsn.g. Skr.g. Rel.mg, Regn. g. Indb.Und. slet; Børnene kunde næsten ikke læse paa nogen af de Tabeller, de stode ved; Bogclassen var kun ngl., og i det Hele nederste Classe forsømt. Derimod Gymnastik mg.; Sang ligeledes."

Provst *Brasen* mente, at "Bøgh i Sneesløv har adskillige af de saakaldte almennyttige Kundskaber, men han er ikke i Besiddelse af en forholdsmæssig Gave til at meddele, og i Religionsundervisningen synes han at være fremmed for en dybere Opfattelse af Lærdommen, end den fladeste Forstandsudvikling medfører, hvorfor denne Deel af Undervisningen ogsaa i Særdeleshed er uden Liv - Han er imidlertid en skikkelig Mand og gjør hvad han formaaer."

En vigtig person på egnen, som *Bøgh* kendte fra barneårene og senere fik brug for hjælp af, var den 49-årige kancelliråd og herredsfoged i Førslev, *Søren Johan Leuning*, den første herredsfoged i Øster Flakkebjerg herred efter herredsdelingen i 1819. Han var en nær ven af *Stephansens*, efter at hans indsats i 1841 havde sikret Holsteinsmindes beståen. Han blev 3. juli 1843 byfoged og -skriver i Sorø, (senere birkedommer, 1846 justitsråd, 1853 landstingsmand, 1857 etatsråd, 1862 R.af Db, 1864 Dbm, 1865 konferensråd). Han blev derved næppe involveret i det jalousidrama ved Førslev, som rystede egnen den 2. juli, dagen før hans fratræden: en fattig indsidder og halvvejs krøbling *Jens Larsen* myrdede med knivstik

staldkarl *Christen Olsen*, Førslevgaard, som var blevet for glad for *Jens'* kone. Han benådedes fra dødsstraf med livsvarigt fængsel.

Lærerfamilien i Sneslev forøgedes atter med en datter, *Eleonore Frederikke Bøgh*, f. 23.10.1843, døbt 5.2.1844 i kirken - faddere var *Mad.Voss* paa Hindholm, *Jomfrue Sørensen* på Holsteinsminde, forvalter *Olivarius* fra Petersminde, arvefæster *Kehlet* og *Morten Larsen* i Sneslev.

UNGDOMMEN MORER SIG

At *Erik Bøgh* fortsat havde utallige kontroverser med sin principal pastoren, hindrede ham ikke i foruden vennerne på Holsteinsminde ogsaa at finde unge venner og deltage i egnens muntre begivenheder. Han skrev i 1855 til Casinoteatret sangspillet "Fastelavnsgildet", hvor "Handlingen foregaar i den sydlige Del af Sjælland i Midten af dette Aarhundrede" og hvor han "fremfører sjællandske Typer fra sin Skolelærertid". I prologen siger forfatteren om sig selv:

"Han vilde byde Dem et livligt Billed af Folkelivet i vor Fødestavn, og - hvis De ved en Hændelse forvildet Dem blot en halv Snes Mil fra Kjøbenhavn og saa det kjære Sjællands fede Egne, og ret betragted' Bønderne engang og hørte deres Tale, deres Sang saa tror han neppe, at De vilde regne ham det til Last, at han fik Lyst at tegne de kjære Landsmænd som de gik og stod, og at det siden var ham haardt imod at glatte de pudserlige Konturer:

Se derfor Billedet med venlig Dom! -
Det er saa svært at støbe Bønder om
til "duftende" idylliske Figurer!"

"Fastelavnsoptøget, Peders Tale og Jespers
Vise er en temmelig tro Efterligning af de
Fastelavnsløjer, som Forfatteren i sin Barn-
dom saa i Sydsjælland. Anders Jørgensens og
Knud Jensens Roller bør gives i fuldstændig
sjællandsk Dialekt, Kirsten og Peder afviger
som yngre mindre fra vort sædvanlige Tale-
sprog. Glarmester-Ane taler som forhenvæ-
rende Omstrejferske en blandet plat Dialekt".
"Du skønne fortryllende Kjesten, ak Du have
røvet min Fred" har lydt utallige gange på
amatørscener i danske - ikke mindst sjælland-
ske - forsamlingshuse.

I de små breve til *Stephansens* nævner han sin
deltagelse i høstgilde hos morbroder *Peter* på
Kathrinelyst og i fugleskydningsbal (hvortil
skomageren skulle have danseskoene færdi-
ge). Hans anmodning om at få fri til St. Hans-
festen i Slagelse lyder:

"Hr Institutbestyrer Stephansen paa Holsteinsminde

Ifald De kan tilgive en Synd jeg vil begaae
Og det maa De jo sagtens som Katholik forstaae
Da har jeg en paa Hjertet - just intet Fademord
Men dog en Synd - jeg agter at bryde mit Ord,
Og det er ei Nødvendighed som bringer mig dertil
Og heller ikke Sygdom, nei tvertimod jeg vil
En Smule ud at ride, det er den hele Sag
Som holder mig fra Sangen og Marschen idag.

Men Aftenen jeg vælger til denne Riden ud
Kan muligviis forvalde Dem noget Hovedbrud.
De veed at just iaften er det St Hansdags Qvæld

Da Riddet gaer til Bloksbjerg til Gammel Eriks Fjæld.
Nu veed De, at jeg gjerne min Navner vilde see
Og kunde derfor komme med et sørgeligt "Maaskee"
Men De kan være rolig - der søger jeg ham ei,
Jeg "agter" høit hans Huusret! Nei simpelthen min Vei
Gaaer ikkun op til Slagelse - paa Jorden og tilhest
Ei did paa Kosterkaftet gjennem Skyer og Blæst
Nej skjøndt jeg er forvoven gjør ei sligt Forsøg
Lev vel. Med venlig Hilsen Deres hengivne Bøgh"

Når de unge knægte slog sig løs, kunne det gå
lidt hårdt for sig. *Bøgh* undskyldte sig med, at
han i sin ungdom var "en ivrig og dygtig
Gymnast og havde en vis Mangel paa den
Adstadighed, som forbyder Folk at springe
over en Grøft, der er mere end en Alen bred
eller hoppe over en Laage i Stedet for at lukke
den op". I et brev til fru *Stephansen* fortæller
han:

"Imorgen Aften kommer jeg formodentlig neppe til
Sangtime, men jeg haaber at min Udeblivelse vil blive
undskyldt naar jeg fortæller Dem at jeg har erhvervet
mig et Pragtexemplar af et blaat Øje - Det Mærkeligste
ved denne Sag er at jeg kom til det uden egen Skyld.
Da jeg i Søndags Aftes var paa Petersminde vilde "den
liden Olivarius" vise Svendsen hvorledes man boxedes
paa engelsk, men Svendsen der ikke syntes om et expe-
rimentalt Foredrag over Sligt bragte et andet Emne i
gang og viste Olivarius hvorledes man kastede med
Diskos i de olympiske Lege, og jeg der stod i den an-
den Ende af Stuen ahnede mindst at jeg var valgt til
Maal før jeg mærkede at der var Noget kommet ind i
mit ene Øje, som ved nærmere Undersøgelse befandtes
at være Olivarius's Hoved. Mit Øje er nu begyndt at
krybe ind i Hovedet igjen og har alt gennemgaaet det
halve Antal af Regnbuefarverne; fortiden har det cou-
leur de poudre hvorfra det formodentlig vil gaae over i
det Blaae - Grønne - Gule og saa gaae tilbage til Op-

rindelsen. Naar det begynder at grønnes kommer jeg til Holsteinsminde - Med mange Hilsener Deres hengivne Erik Bøgh."

(25-årige Olivarius var avlsforvalter på Pedersminde, 23-årige Svendsen på Fuglebjer-gaard)

ERIK BØGH PÅ HESTERYG

Som knallert og motorcykel idag er ungdommens transportmiddel, var hesten det dengang. Og *Bøgh* var vokset op med ridning: "Jeg ved ikke hvormange Gange forskellige ustyrlige Heste har kastet mig af i min Drengealder, men jeg tør svare for at der næppe gives nogen Maade at blive Græsrytter paa som jeg ikke har prøvet til Straf for den Indbildning, at jeg kunne sidde fast paa enhver Hest, hvad enten den taalte at rides eller ej - selv naar de i strakt Karriere gjorde Bukkespring, saa jeg fo' r paa Hovedet ud over Bæstets sænkede Hals."

Sognefogeden forpagtede lærerens skolejord - lod syd for Krummerupvejen og passede *Bøghs* hest, da han en tid havde egen ridehest - efter præstens mening i sig selv en upassende flothed. Til tider var han afhængig af at kunne låne sig frem - som småbrevene viser:

"Hvis en Hesteier her i Byen ikke misbruger sin Herlighedsbesiddelse og lader mig gaae - haaber jeg nemlig i Morgen Eftermiddag Kl. 1 at ride afsted og skal da bringe Bud tilbage Søndag Middag!"

Og:

"Igaar havde jeg Bud hos alle de fuglebergske Huusmænd der besidde et Exemplar af Genus Asinus

men her var Intet at gjøre da det er Hestenes travleste Uge, og jeg maa nu øve mig i Taalmodighed, med at sidde hjemme i dette yndige Vejr uagtet jeg hverken mangler Lyst Evne eller Lejlighed til at spadsere der hen om der end var dobbelt saa langt."

Ældre godtfolk - og sognepræsten i særdeleshed - syntes, at den spillevende unge skolemester skulle optræde med lidt mere værdighed og lidt mindre friskfyragtigt. De forargedes, når han ikke - som andre ordentlige mennesker efter at have sagt farvel - satte foden i stigbøjlen, men lod hesten trave, løb ved siden af den og sprang derpå op på den i et vældigt "badutspring" ligesom en kunstberider.

Rygtet ville vide, at en dag, da han havde været hos præsten, og han tog tøjlerne fra drengegen, som holdt hesten, var han i et spring oppe på ryggen af den og galoperede ud af præstegården stående på ryggen af hesten - det havde man hørt fra præstens karls egen mund!

En søndag eftermiddag ville *Bøgh* besøge en ven, som var huslærer hos skovrideren på Saltø gods. Sognefogeden havde fået en ny smuk hoppe, som *Bøgh* skulle prøve. "Den bar udmærket", hed det, men "den var lidt letskræmt af sig". Turen gik ganske mageligt, indtil han kom til Hyllinge. Her havde byens karle og piger samlet sig ude på gaden til leg og lystighed, og karlene prøvede netop, hvem der kunne slå det største knald med en kørepisk. Denne sport faldt åbenbart ikke i hoppens smag. Ved det første smæld blev den stædig, og alle forsøg på at få den til at gå

frem førte kun til, at den gik længere og længere baglæns til stor fornøjelse for ungdommen. "Da jeg imidlertid ikke vilde overlade til Hesten at bestemme, hvad Vej vi skulde tage, og den med den mest bæstiske Stædighed fastholdt sine reaktionære Tendenser, vidste jeg ikke bedre Raad end at benytte mig deraf: jeg lod den svinge en Halvcirkel og tvang den saa til med Halen foran at tilbagelægge hele Vejen gennem Byen, stadig fulgt af den glade Ungdom. Da vi saa var kommet et Stykke ud paa den fri Mark, var min Rosinante blevet træet af Krebsgangen og lod til at være ret vel tilfreds med at faa lov til at gøre omkring og med Hovedet forrest fortsætte Vejen til Saltø". I mange år efter fortaltes om det berømte ridt, at *Bøgh* havde redet gennem Hylinge siddende baglæns på hesten!

FANNY, MIN LILLE FANNY

I de små breve (og i de følgende års lange breve) til *Stephansens* nævner *Bøgh* ofte en "*Fanny*" - en person, som bidrog til hans glæde ved at komme på Holsteinsminde, og som gjorde det vanskeligere for ham at beslutte sig til at forlade egnen.

F.eks. skrev han:

"Kjære Hr Stephansen!

Da jeg imorgen skulde til Alters medens jeg ligeledes skulde synge Altergangspsalmen vilde jeg gjerne bede Dem forlægge Jens Andersens, Eigaards og Frodes Kirkegang til Fuglebjerg for at hjælpe mig ud af denne Collision. Det er Kl 9 præcis Tjenesten begynder - Mange Hilsener til Dem og Deres fra Fanny og Deres hengivne Erik Bøgh."

"Velædle Madame Stephansen paa Holsteinsminde. --- Fanny, der saa smaat havde ventet Dem iaftes - naturligvis forgjæves - beder hilse! - Henad Kl 6 komme begge Børnene og Deres hengivne Erik Bøgh."

"Kjære Hr Stephansen!

Deres Kone fik iaftes en Idee, der i mine Tanker langt overskrider Corsarens Priscourant for Ideer, den nemlig at Deres intenderede Besøg hos Rudmoses kunde berammes til Skjærtorsdag og min lille Fanny ved samme Lejlighed vende tilbage til Holsteinsmindes fuirendahlske Institut paa Hjortholm!"

"...Det er mig aldeles uforklarligt hvorledes det hænger sammen i Tybjerglille thi Fanny har truet med selv at komme og lovet at skrive, men baade Brevet og Personen ere udeblevne uagtet der fra Fbg to Gange ugentlig gaær Post til Nestved, og uagtet jeg har bedet Rudmose skaffe Lejlighed saasart Fanny ønskede at komme herhen hvilket neppe vilde falde ham vanskeligt da der i hans District ere Hyrekudske i Mængde..."

Af følgende brev af 21.6.1844 til fru *Stephansen* fremgår det, at *Bøgh* åbenbart har skaffet *Fanny* et "tilkaldejob" som medhjælper på kroen:

"Fanny...er strandet hos Gørtzens hvor saavel Madamen som Jomfruen ligge syge, og hvor hun desaaarsag fungerer som "nützliches Allerley".- Jeg har derfor Meget at gjøre I Fugleberg i disse Dage. Forøvrigt mange Hilsener til Dem og Jomfru Sørensen fra min Fanny og Deres hengivne Erik Bøgh"

HVEM VAR MIN LILLE FANNY?

Fanny forekommer ikke i hans trykte erindringer fra 1894 og 1897 eller andre selvbiografier. Hun er ikke tidligere blevet identificeret. Vil det lykkes? – det bliver afsløret i næste årsskrift 2012!

Hverving - Hvirving - Gilder - Lav - Kalenter

De glemte andre

af H.J. Heegaard

Indledning:

Fra 11- til 1300-tallet oplevede Norden en ganske dynamisk tid, ikke mindst indenfor det kirkelige område. Kirkebygninger blev opført i tusindtal, frem for alt i træ, men også i sten, og ligeledes blev de kirkelige strukturer opbygget i samme tidsrum. Det er også i disse århundreder klostervæsnet blev udbygget og etablerede avancerede institutioner som helt nye bebyggelsesenheder i de nordiske lokalsamfund. Derfor kan vi også anvende selve klostergrundlaget som bebyggelsesmæssige indikatorer på den historiske udvikling i middelalderens Norden. Også landets forhold til naboerne, både i syd og øst, var under forandring. Danmark ekspanderede på mange områder, både geografisk og kulturelt, og blev derfor i disse århundreder udsat for store kulturpåvirkninger, ligesom kongemagten var i stand til efterhånden at samle landet til en fastere enhed, der bl.a. udmøntede sig i nye love og en bedre lovmæssig fundering af købstæderne, Kongemagtens betydning i forhold til bisperne blev større, det samme kan siges om kongemagtens placering i befolkningens bevidsthed, her fik kongemagten også en større indflydelse. Ligeledes skete der store ændringer indadtil i landet, idet samfundets opbygning og strukturer efterhånden fik en an-

den karakter, som også kom den store gruppe af handlende og håndværkere til gode. Det førte til, at den sociale klasseinddeling af samfundet m.m. også kom i opbrud og så småt begyndte at ændre sig. Kort og godt, hele samfundet var mere eller mindre under forandring.

Her kommer så, fra omkring først i 1200-tallet, de såkaldte gilder ind i billedet, de bliver i Danmark mere synlige i de få kilder der har overlevet, men disse kan til gengæld fortælle noget om gildernes opbygning og også om den store betydning de havde i datidens samfund.

Gilder er ordet, der er dækkende for en række af sammenslutninger, der var opstået hos vore sydlige naboer. De var kendte allerede fra den tidligere middelalder overalt i Europa, og havde til formål at styrke sammenholdet indadtil og at værne medlemmerne udadtil. Det var altså et broderskab, hvor det især i starten var købstædernes borgerskab der blev medlemmer, men meget hurtigt deltog dog også andre befolkningsgrupper i gilderne.

Medlemskabet af et gilde blev bekræftet ved en ed, som forpligtede den enkelte overfor de øvrige gildebrødre, der ydede hjælp ved at optræde som vidner i retssager, ydede økonomisk eller anden støtte i tilfælde af f.eks.

sygdom, fattigdom, ildebrand eller skibbrud og ikke mindst, sørgede for en passende begravelse af gildebrødrene. Herudover havde gilderne også i starten af deres tilværelse, forpligtelser til dels at hævne drabet på en gildebroder, dels at værne brødre, som truedes af blodhævn. Det var de væsentligste bestemmelser i de ældre gilders vedtægter, der i løbet af højmiddelalderen blev nedskrevet i de såkaldte gildeskråer (gildelove). Disse gilder blev meget ofte kaldet for *værnegilder*, medens gilder der overvejende tjente snævre faglige interesser betegnedes som *købmandsgilder* eller *håndværkergilder*, selvfølgelig afhængig af medlemmernes erhvervsmæssige tilknytning.

En af grundene til den hurtige udbredelse af gilderne var, at middelalderens befolkning ikke havde megen beskyttelse. Da samfundet ikke havde den lovmæssige magt til at opretholde orden og beskyttelse, var det ganske sund fornuft for datidens mennesker at knytte bånd til en sammenslutning af datidens stærkeste mennesker, altså et gilde, hvor dettes opgave var en gensidig beskyttelse af medlemmerne, både udadtil og indadtil, det var faktisk helt fra starten en af de fundamentale opgaver for et gilde.

Efterhånden som samfundet i høj- og senmiddelalderen blev mere standsopdelt, voksede også de mere fagligt afgrænsede gilders sociale og økonomiske betydning, hvilket kan iagttages med det da benævnte ord: *lav*.

De gilder der derimod ikke var knyttet til bestemte fag, og som blev videreført, dog i be-

grænset omfang, havde især sigte på selskabelige og religiøse formål.

Ordet gilde betyder oprindeligt ”betaling, skyld”, og på tidligere dansk har det også betydningen at være et ”drikkelag, broderskab”, altså en sammenslutning eller et broderskab til støtte og fremme af medlemmernes fælles interesser.

Selve ordet ”gilde” eksisterer stadig, dog i en mere moderne form, f.eks. Skt. Georg gilderne. Ligeledes findes der i dag mange andre former for gilder rundt om i landet, hvor langt de fleste har som formål at dyrke den indbyrdes selskabelighed og at hjælpe deres medlemmer. Mange af gildernes love og regler har overlevet i forskellige former for loger og selskaber.

Det efterfølgende vil derfor blive en gennemgang af, hvad der menes med de mange forskellige former for gilder, hvorledes de fungerede og meningen med gilderne, altså prøve på at anskue og forklare gilderne og deres betydning for datidens samfund.

Gilderne og deres struktur:

Navnet ”Gilde”, senere også ordet ”lav”, er fællesbetegnelse for ”broderskaber”, ”forbund”, ”selskab”, ”edsvorne enheder”, ”kallente” og flere andre betegnelser, men ordet gilde bliver brugt som en fællesbetegnelse for dem alle.

Hvis man indsnævrer disse betegnelser til at omfatte middelalderens gilde-historie, så støder man på de navne, som datidens samfund brugte om fænomenet gilder, det var sådanne

betegnelser, som udover ordet "Gilde", var "Hverving", "Hvirving", "Kalente", Værnegilde og "Lav" blev brugt, og selv disse betegnelserne blev brugt mere eller mindre tilfældigt om de samme gilder. Uanset benævnelsen på gildet havde de faktisk næsten alle det samme formål og alle de samme love, der blev kaldt for "skråer", hvor der kun er en minimal forskel. De små afvigelser der måtte være i skråene for de forskellige gilder gav derfor ikke anledning til, at man ved hjælp af disse kunne adskille gilderne.

Dog blev indholdet af skråene i de enkelte gilder efterhånden både revideret og moderniseret, selvfølgelig i et forsøg på at følge med tidens udvikling, men det oprindelige sigte med gilderne forblev stadig med det samme hovedformål, nemlig:

At medlemmerne støttede hinanden, og man fastholdt afholdelse af fester for at styrke sammenholdet i gildet.

Gilderne var som nævnt alle meget ens i deres opbygning og funktion, men på nogle områder var der dog en forskel. Gilderne kunne bl.a. være ret forskellige i deres sammensætning af medlemmernes sociale status, og ligeledes i deres antal af medlemmer. Hertil kom også, at gildets rigdomme selvfølgelig kunne være af forskellig størrelse, ligesom der kunne gå mode i bestemte gilder, således at tidens overklasse fortrinsvis var medlemmer af ganske bestemte gilder, f.eks. de ældste gilder, da disse blev regnet for at være de fornemste. De nævnte betegnelser på de forskellige gilder, er også af forskellig alder.

Betegnelsen Hverving og Hvirving er langt de ældst kendte betegnelser på gilder, de er kendt langt tilbage, helt til tidlig middelalder, hvor betegnelserne havde rødder i Danmarks førkristne periode.

Hvorimod betegnelsen "Gilder", "Lav" og "Værnegilder" kendes i Danmark fra ca. 1100-tallet og "Kalenter" fra ca. 1300-tallet.

Det store antal af gilder er altså kendt helt tilbage til før 1200-tallet, og i de efterfølgende århundreder var det de samme betegnelser af gilder der stadig blev brugt, om end i en lidt anden betydning, da der skete en løbende revision af skråene.

Efterfølgende vil ordet "gilde" udelukkende blive brugt, uanset hvilken form for gilde der nævnes, da det tilsyneladende ikke har haft nogen særlig stor betydning for datidens mennesker, hvilket ord man brugte for et gilde, vel nok fordi indholdet og formålene med gilderne overalt næsten var ens.

Men uanset gildets betegnelse og indhold, så var det også fælles for dem alle, at de skulle betragtes som et broderskab, hvor medlemmerne frivilligt havde sluttet sig sammen i et gilde, og aflagt ed på at overholde reglerne. Alle stridigheder, som kunne opstå blandt medlemmerne af gildet, skulle straks uden undtagelse lægges frem for og afgøres af den interne gildedomstol. Det var gennem denne selvafrænsende interne ret, en slags tidlig domstol, at gildegrupperne blev et selskab der mere eller mindre var selvstyrende, vel at mærke uden synlig indblanding fra tidens samfund, det kom først senere. Denne selvsty-

ring var gældende for alle de tidlige gilder, og det var faktisk grundlaget for alle de første gilder:

At man i et gilde kunne beskytte medlemmerne mod det omkringliggende samfund.

Gilderne er meget træffende beskrevet som en personsammenslutning der indeholdt mange funktioner, som kan sammenfattes i ganske få ord:

"Gensidigt værn og bistand, religiøse og samfundsmæssige handlinger, samt arbejdsmæssig og økonomisk støtte for sine medlemmer".

Gildernes karakter af et edsforbund bliver mest tydelig gennem de regelmæssige fælles spisninger og herunder indtagelse af store kvantum af øl.

Det var herved, at gildemåltiderne med øldrikning fik den symbolske betydning der kunne og blev, sidestillet med gildeeden. Religionen havde stor betydning i forbindelse med alle eksisterende gilder, f.eks. byggede deres gildedomstole på nogle fredsordninger der byggede på ikke mindst de kristelige værdier, dette gjaldt både før og efter reformationen, og ligeledes holdt man i hævd i alle former for gilder, mindekulten for de afdøde medlemmer.

Hvert eneste medlem af gildet var ikke bare sikret på livstid i deres jordiske liv, men også på deres vej videre til paradiset. Det skete ved i alle gilder at gennemføre fælles bønner og gudstjenester regelmæssigt ved gildets møder. Hvert eneste gildemedlem, var derfor også tvunget til at deltage i disse handlinger.

Oftest gjaldt det også, at der var tvungen deltagelse i begravelse af en død gildebroder eller gildesøster. Mindekulten blev ikke bare synlig gennem fællesbøn, men også ved hver eneste af gildefesterne, hvor gildets ledelse havde en forpligtigelse til at læse navnene op på alle medlemmer som var afgået ved døden siden sidste gildedefest.

Medlemmer af gilderne kunne være både mænd og kvinder, og ligeledes gamle og tyende og også fattig såvel som rig kunne deltage i gildernes interne liv, herudover også børn, så alt i alt var det et bredt udsnit af datidens befolkning i Danmark, der kunne deltage i et gilde. Dog skal det bemærkes, at, da fattigdom er et relativt begreb, så var de helt fattige, den gruppe, hvor dagligdagen var en evig kamp bare for at overleve, tilsyneladende ikke repræsenteret i gilderne, og denne befolkningsgruppe var faktisk langt den største procentdel af landets befolkning.

Kvinder kunne som nævnt godt være medlem af et gilde, og det var ret så mange kvinder der var medlemmer og deltog på lige fod med mændene i gildernes liv og funktioner.

Mindekulten er bare den ene side af religionens betydning hos gilderne. Den anden side er, at hvert gilde, det være sig verdsligt som gejstligt, havde sit eget alter normalt i den nærmeste kirke eller i nærmeste købstads kirke. Og gilder som havde en god økonomi, var til og med i stand til at betale en egen gildepræst. Han udførte alle de krævede religiøse handlinger ved gildets møder, i forbindelse med gildernes aktiviteter. Desuden kunne

gilderne bidrage økonomisk ved nybygninger af kirker.

Hvad enten der var tale om et gilde, et lav eller et broderskab, så var det altså bygget op omkring det samme mønster – samme grundstruktur om man vil. Således var faste sammenkomster med gildedrik et grundtræk i alle de nævnte gruppedannelser. Gildedrikken var i sin kerne religiøs, men var her koblet sammen med en række selskabelige og kulturelle aktiviteter, ligesom vigtige beslutninger for gildets virke kunne tages op på de møder der ofte faldt på de ordinære møders forlængelse. I praksis har gildedrikken derfor kunnet variere fra gilde til gilde, men den var altid til stede i gildet. Ligesom det heller ikke var ligegyldigt, hvilken kirkelig fest gildet var tilknyttet. Gilderne havde altid faste møder, hvor gildedrikken (middage) skulle nydes. Disse faste dage for gildedrik var ved fastelavn, påske, Kristi Himmelfartsdag, pinse, Guds Legemsdag og jul. Herudover var der gildedrik ved forskellige helgendage, det var dog fortrinsvis for de helgener der var skytshelgener for de pågældende gilder. Hvis dagen for gildedrikken ikke faldt på en køddag, blev gildedrikken udsat til den efterfølgende dag.

Der blev ikke kun sunget og spillet, men også danset ved gildemøderne, om det var kædedans eller den nye form for pardans, der dukkede op i slutningen af middelalderen, vides dog ikke. Der omtales spillemænd i flere skræer, og det er meget sandsynligt, at de spillede til dansen og i det hele taget bidrog til underholdningen. Under sammenkomsterne i

gilderne blev der også spillet forskellige former for spil, fortrinsvis terningspil, og der blev indgået væddemål.

Gilderne havde også faste aktiviteter der var forbeholdt bestemte terminer i årets løb. De vigtigste festligheder blev holdt:

Til fastelavn med udklædning og maskering, fælles dans ud i byen, riden sommer og vinter og fastelavnsspil.

På Valborgs dag 1. maj, hvor der blev hentet majløv og redet maj i by, samtidig med at der blev valgt en majgreve.

Til pinse med procession ud af byen, papegøjeskydning og procession tilbage med den nye papegøjekonge i spidsen.

Fastelavnsfestlighederne i gilderne varede typisk tre dage, men kunne strække sig helt op til en uge. I pinsen gik man til messe den første dag, og 2. pinsedag var afsat til papegøjeskydning, som var en af de aktiviteter, der havde overlevet fra de tidligere gilder.

De kulturelle og sociale aktiviteter ved gildefesterne var vigtige elementer i gildets interne liv. Der var ikke kun tale om fælles spisning og drik, snak, sang og dans, gildfestlighederne blev ikke kun holdt for at underholde og fornøje gildets medlemmer, selv om de givetvis var velkomne afbrydelser i forholdet til arbejdet på de lange arbejdsdage.

Gildernes funktioner kan summeres op i fire punkter:

1. *Styrkelse af fællesskabet,*
2. *Skabelse af kulturel identitet,*
3. *Markering af social status,*
4. *Understregning af magtforholdene.*

I de efterfølgende århundreder, det vil sige fra 1500- til 1700-tallet måtte alle gilder være meget virksomme for at fastholde deres status som en slags korporationer, hvor dette vel at mærke drejede sig om at have ret til deres egne interne love og bestemmelser, og for gildets egen indre selvstyre og virksomhed. Det betød bl.a., at gilderne kunne afsige juridiske domme over deres egne medlemmer, og altid kunne forvalte deres egne anliggender. Gilderne måtte dog kæmpe en stadig kamp for at fastholde deres mere eller mindre selvstændighed, hvilket kun i nogen udstrækning lykkedes, da samfundsmagten vel heller ikke var interesseret i, at gilderne skulle blive opfattet som en slags ministat i staten.

Et andet interessant spørgsmål man kunne stille, er spørgsmålet om, hvor stor gildernes rolle var i forbindelse med senmiddelalderens religionsudøvelse i Danmark?

Antallet af gilder har i Danmarks middelalder været af en ganske betragtelig størrelse, og den specielle og almene viden om disse gilder m.v. har hidtil været temmelig pauver, og alene af den grund er det vel relevant, at man prøver på at foretage en analyse af hele dette spørgsmål, altså prøver på at foretage en undersøgelse, der gerne helt konkret skulle blotlægge mere viden om dette område. Derfor følgende spørgsmål:

"Gildernes udbredelse og deres religiøse og sociale betydning i datidens samfund".

Med datidens samfund menes der fortrinsvis århundrederne fra 1200- til 1600-tallet. Særlig aftager antallet af gilder i sidste halvdel af

1500-tallet ganske betydeligt, hvilket kan henføres til reformationen, men de forsvinder dog ikke helt, slet ikke. Men mange får efterhånden en lidt anden funktion, den katolske religiøse betydning svækkes, og gilderne bliver nu mere fagligt snævre, de kommer nu til at minde mere om de lav, som man kender i dag.

At undersøge gildernes funktioner og deres sociale betydning m.m. er ganske vist et ret komplekst spørgsmål, men man kan dog ret hurtigt konstatere, at der fælles for alle tidens gilder viste sig lidt andre strukturer, nogle gruppedannelser i gilderne der havde karakter af nogle mere snævre og fællesfaglige interesser, det gjaldt både i byerne og på landet.

Så med andre ord varetog gilderne nu mere og mere andre opgaver, der var mere fagligt betingede, og derfor havde størst betydning for en snæver kreds af gildemedlemmer.

Men der bestod stadig en kobling mellem det religiøse og de mere verdslige opgaver, så man kan fastslå, at gilderne stadig fungerede side og side og i relativ tæt forbindelse med den katolske kirke, og derefter med den protestantiske, selvom båndet var begyndt at blive svækket.

Gilderne agerede stadig som bindeled mellem befolkningen og kirken i dens mange forgreninger. Gilderne var med andre ord:

"En af flere kanaler, ad hvilke kirken kunne påvirke befolkningen, og omvendt befolkningen kunne nå kirken, det var altså ikke bare sognet og sognekirken der var mødestedet,

under dette niveau fandtes gilderne. Det har hidtil været ret upåagtet.”

Det var derfor også, i kraft af deres virke, en selvfølgelighed, at gilderne også fremmede medlemmernes identitet.

Men der er ingen tvivl om, at gilder, lav og broderskaber var meget populære organisationsformer i middelalderen, ikke blot i Danmark, men i hele den kulturkreds, som Skandinavien er en del af.

Konklusionen er, at der her er forsøgt at tegne et billede af en tid, hvor både gildernes rets- og religionsudøvelse havde en helt anden rolle i Danmark end den, vi kender i dag. Det var faktisk på mange måder besynderligt, at det kunne lade sig gøre.

I sin oprindelige form er gildet en erstatning for slægten, altså en sammenslutning, som sørger for alle medlemmernes ve og vel. Gildet byggede helt på gensidig solidaritet og optog da også medlemmer med nogenlunde samme interesser og økonomisk standard.

Definitioner

Det kan være ganske forvirrende, når man prøver på at forstå, hvad gildeprincipperne betød med alle de forskellige betegnelser, der var for gilder, og man kan godt stille sig det spørgsmål, hvilken forskel der egentlig var/er mellem en ”Hvirring”, ”Hverving”, ”Gilde” og et ”Lav” eller for den sags skyld et ”Kalente” og ”Væmegilde”. Alle seks betegnelser er åbenbart ”Gilder”, altså en slags lav, hvori deltagere havde forenet sig for at kunne udøve en gensidig støtte i alle livets forhold, både

økonomisk og juridisk, men der har tilsyneladende ikke eksisteret en fast formel eller definition, som vil kunne dække alle gilderne med hensyn til form, indhold og funktion. Denne definition dækker dog ikke helt for de nævnte kalenter og vænegilder, disse har haft et lidt andet indhold, som nedenfor vil blive beskrevet.

Hvori adskilte en ”Hvirring” og en ”Hverving” sig fra et ganske almindeligt landsbylav, som faktisk alle landsbyer havde, for ikke at tale om købstadens mange håndværkslav og købmandsgilder?

Fælles for alle gilderne var deres indre funktioner, og deres tilknytning til en hellig person, her i Danmark var det for de tidlige gilders vedkommende meget ofte til Skt. Knud (Knud Lavard (myrdet 1131)). Senere blev de mange gilder også viet til en af kirkens mange martyrer. Alle gilder og broderskaber, uanset deres benævnelse, kan heller ikke holdes ud fra hinanden, adskilles, da indholdet af det enkelte gildes aktivitet, faktisk i store træk var det samme. At alle gilder i store træk var/er ens, bliver meget klart, hvis man sammenligner gilder som fandtes i landsbyerne, med de gilder der fandtes i byerne, skråene var ved begge former opbygget således, at gildernes funktioner som grundlag har de samfundsmæssige og økonomiske betingelser som styrende for opbygningen af det enkelte gildes skrå. Gilderne gav endvidere medlemmerne en gensidig social sikkerhed, en slags forsikring, i forbindelse med medlemmets økonomiske problemer, ligeledes ved ulykker, sygdom og

død. Skråene påbød altid, at de efterladte blev hjulpet, bl.a. blev der ydet både en økonomisk og social hjælp til de efterladte enker og børn. Den religiøse side af gildernes aktivitet, gjorde dem rimeligt acceptable for kirken, selv om man i 1200-tallet sporer en vis usikkerhed i den holdning, som kirken indtog. Gilderne havde den religiøse dimension, at de havde deres bestemte altre i kirken, og de havde også, i hvert fald når det gjaldt de rige gilder, ofte særlige præster, skråpræster som de blev kaldt, som havde til opgave at stå for afholdelse af sjælemesser og vigilier for afdøde medlemmer, det skete både i gildehuset og i kirken.

Når denne form for gruppedannelser indenfor handel og håndværk blomstrede i senmiddelalderen, er en af årsagerne, at netop begge parter, kirke og kongemagt, opgav deres modstand mod gildeinstitutionen. I stedet satsede de to øvrigheder på et samarbejde, der som udgangspunkt havde, at gildernes skrevne vedtægter skulle godkendes af øvrigheden, det skete ofte, men ikke nødvendigvis, altid af biskoppen. Dermed fik gildernes gruppedannelser lovlighedens karakter, hvad de ældre gildeformer ikke nødvendigvis havde haft. Når kirken og kongemagten opgav modstanden, hænger det igen sammen med, at bydanelsen i denne periode af historien, var i en rivende udvikling, så et forbud ville være helt ude af trit med den samfundsmæssige virkelighed.

Det vil derfor nok være rigtigt at fastslå, at det var landets udvikling indenfor landbrug, han-

del og håndværk der førte til en voksende specialisering af disse områder, og den deraf fortsatte sociale lagdeling, det var i hvert fald på de områder der var succes og dermed baggrund for den ganske enorme vækst der førte til dannelse af gilderne.

Der var i gildernes indre liv altid tre elementer der var vigtige for fællesskab blandt medlemmerne, og gilderne var altid parate til at støtte og hjælpe på forskellig vis. Det der var grundlaget, var de tre støttepiller:

Familien, kirken og gildet

Disse elementer var i stor udstrækning integreret med hinanden, gilderne kunne derfor i en vis udstrækning regulere de økonomiske, faglige og arbejdsmæssige vilkår.

Og det var disse regler der dannede rammen om det sociale og kulturelle fællesskab.

Den tidligste gildeskrå, altså kendskabet til de tidligste regler og love der har overlevet, kendes fra et Skt. Knudsgilde i Flensborg og er fra ca. 1200.

Det er værd at bemærke, at der i de tidlige skrår ikke findes regler der omhandler handel, det sker først senere. Man kan derfor med god ret konkludere, at de første gilder formentlig har været udelukkende religiøse, og ligeledes også beskyttende, i deres udgangspunkt. Der findes f.eks. korsfarergilder så tidligt som i 1100-tallet, hvor allerede Saxo beskriver, hvorledes sådan en korsfarerorganisation skulle fungere, som f.eks. i 1150 blev oprettet i Roskilde, og som havde til formål at udruste skibe, der skulle bekæmpe pirater. Før korsfarerne kunne begive sig ud på deres far-

lige færd, bekendte de deres synder og modtog nadveren, først herefter kunne de begynde at indfri deres formål, som bl.a. var overalt at bekæmpe de vantrø, og hvis man fandt kristne fanger hos disse vantrø, skulle de befries og derefter transporteres hjem.

Man kan derfor konkludere, at der i alle de forskellige gilder og broderskaber altid var et stærkt religiøst islæt, som det bliver nævnt i mange skrårer, nemlig:

Efterlev de gode kristne dyder, og Gøre gode gerninger både overfor kirken og overfor sine medmennesker.

Som et eksempel på dette kan nævnes den i Danmark fornemme Elefantorden, som blev indstiftet i 1464 af kong Christian I (1448-1481) som et kristeligt adeligt selskab, altså et gilde. I et stiftelsesbrev fra 1462 for Hellig Trekongers Kapel i Roskilde Domkirke omtales der et *Guds Moders Selskab*. Det var et katolsk broderskab, et gilde, der var blevet indstiftet af kongen i 1462 og omfattede 50 adelige kvinder og mænd, der som medlems-tegn bar en medaljon med et billede af Jomfru Maria. Dette var altså et adeligt gilde, som havde det samme formål som andre mere borgerlige gilder, nemlig:

"At øve fromme gerninger".

Ordenskæden har en inskription:

Filius Dei erat iste", hvilket kan oversættes til: *"Han var sandelig Guds søn"*.

Der fandtes allerede meget tidligt, i hvert fald fra 1200-tallet, mange forskellige slags gilder, hvoraf Skt. Lucii blev betragtet som det fornemste. Dens medlemmer var en blanding af

både verdslige og gejstlige personer. Denne blanding af medlemmerne gjaldt dog ikke kun for dette gilde, det samme gjorde sig gældende for mange andre gilder, men der kunne også, i de fleste gilder, altid gives plads til både en grydestøber, en feltskærer og en borgmester. Det er først senere, man kan opleve et mere ensartet klientel, der fører til specifikke faglige sammenslutninger i gilderne. Det var disse gilder, der blev til de såkaldte lav.

Gilderne bidrog dog også til, i det mindste i den tidlige middelalder, at "udfylde" de mange "huller" der var i det offentlige retsvæsen, her kunne gilderne ved deres regler og skrårer hjælpe til. Ligeledes var gildernes betydning for den almindelige samfundsmæssige udvikling i denne tid rimelig let at påvise, det gjaldt ikke mindst indenfor handel, økonomi og religion.

Det kunne åbenbart gå livligt til ved nogle af gildernes fastlagte fester, men skrårerne fortæller også noget om datidens samfund og deres sociale liv, og dette indebar tilsyneladende nødvendigheden af strenge regler i lav og gilder.

Gilderne havde også nogle sociale forpligtelser, det var ikke kun forbudsregler der var indskrevet i skrårerne. Man kunne også i skrårerne læse, at man skulle yde økonomisk dækning til en gildebroder, hvis hans hus brændte eller blev ødelagt på anden vis, ligeledes kunne de fattige medlemmer i gildet opnå lov til at drikke gratis ved møderne i gildehuset.

Denne tilladelse gjaldt dog kun nogle enkelte gange om året.

Gildedrik handlede så om alt det andet i lavets eller gildets indre liv – det vil sige afholdelse af gildets fastlagte festdage. Og her kan man i hvert fald konstatere, at det var ved disse møder der blev konsumeret et betydeligt antal tønder øl, øl som i de foregående måneder normalt var blevet indbetalt til gildet i form af bøder.

Der var også de mange arrangementer i forbindelse med de religiøse festdage, og dem var der mange af i den katolske religion, også her havde gilderne og lavene mulighed for at mødes til selskabeligt samvær, for bl.a. at nyde et fælles måltid og for at smage på øllet. Det var lidt forskelligt, hvor ofte gildehusene var åbne, men som regel var det på alle helligdage, herudover kunne der være åbent på søndage, i hvert fald efter aftensmaden, ligeledes kunne gildehuset være åbent på hverdage efter vesper.

Hvis gildet var ét af de gamle, rige og fornemme, fandtes der ofte ved festerne et antal spillemænd der var ansat til at underholde, og ligeledes kunne der være ”knægte” der var ansat til at servere, så det ikke var nogle af gildebrødrene, der gjorde dette arbejde.

Der kunne også blive danset i gildehusene, det skete i forbindelse med f.eks. ”sommer og vinter” ceremonien. Denne gik ud på, at nogle af medlemmerne klædte sig ud som henholdsvis sommer og vinter, hvorefter de to hold måtte kæmpe om ”magten”. Denne skik gik igen i de fleste gilder og blev gennemført

langt op i 1700-tallet, og man kan på Stiftsmuseet i Maribo stadig se det udstyr der blev brugt til sådan en paradeforestilling med den efterfølgende dans. I gilderne kunne der også være en mere regulær underholdning, der som regel blev gennemført i forbindelse med fastelavns festligheder. Ved disse festligheder kunne f.eks. blive opført et fastelavnsspil som havde titlen: ”*Den utro hustru*”, eller der kunne opføres helgenspillet: ”*Dorothea*”. Det var meget ofte peblinge – altså skole drenge – der underholdt som skuespillere, og de måtte, på grund af øldrikkeriet, normalt kæmpe hårdt og råbe højt for at få opmærksomhed, og derfor skulle spillet helst være rimeligt kort, og ligeledes meget fyndigt med håb om, at de derved kunne fastholde medlemmernes opmærksomhed fra ølkrus og indbyrdes samtale.

Der skete jo ofte det, at tiden ved lavets og gildets mødeaften, i stedet blev brugt til at brokke sig over både øllets kvalitet eller fastelavnsspillet kvalitet.

De forskellige gilder kunne som nævnt have forskellige skråer, disse var som regel rimelig fleksible og kunne næsten altid tilpasses efter forholdene.

Som medlemmer kunne der i de fleste gilder og lav teoretisk set altid ske optagelse fra alle sociale lag, men da det i praksis højst var kun ca. 20-25 % af befolkningen der havde en tilstrækkelig god økonomi til at klare et medlemskab i byernes gilder, og af disse var der vel kun højst 5 % der havde en chance for at

få et medlemskab i de gilder som blev frekventeret af adel og det højere borgerskab. Det vigtigste for disse gilder og lav var dog at have, eller få, etableret et socialt netværk. Dette følte de fleste medlemmer, da gildebrødrenes liv i særdeleshed, og tilværelsen i almindelighed, kunne tegne til også at blive en hel del lysere og lystigere, og man kunne få mulighed for at udvise den gensidige hjælpsomhed der var så vigtig i gildernes og lavenes liv, det være sig både socialt og økonomisk, som f.eks.:

”Den gensidige beskyttelse af liv og ejendom i bl.a. lovløse tider”.

Gildevæsnet var vel nok et af de mærkeligste forhold i borgernes liv i middelalderen.

Vel var det selskabelige ofte hovedsagen for gildernes indre og ydre liv med alle deres love og regler, men det gav meget ofte gildebroderen de nære forbindelser og kontakter i samfundet, som var så vigtige, også dengang. At være medlem af et gilde gav en langt større indflydelse og betydning, end den enkelte person ellers ville have haft.

Dette med at være medlem af et gilde, hvor også religionen havde en overmåde stor betydning, var noget der gav prestige. Bare det at kende personer i gildet, der måske var betydningsfulde i samfundet, hertil kom betydningen af, hvor stor den økonomiske formåen og slagkraft gildebrødrene repræsenterede. Det var alene disse faktorer der sikrede populariteten for gildernes medlemmer overfor middelalderens juridiske og sociale mangelfulde samfund.

Men et er sikkert, at meningen med disse sammenslutninger med deres forskellige benævnelser, alle havde det samme formål, der bl.a. var at hjælpe hinanden og andre i nød, og herudover, hvad der ikke var mindst vigtigt for gildet, at feste på bestemte datoer for deres skytshelgen. Ligeledes var troen på og bevidstheden om, at der i klostrene ville blive afholdt messe for dem, både før og efter døden, og medlemmerne af gildet kunne derfor blive frelst på den yderste dag fra skærsilden. Det var disse overbevisninger, der må have givet anledning til både at feste i gildet, og givet det enkelte medlem en følelse af en vis afklaring og ro i dagligdagen.

Gilderne var også med til ligefrem at opdage, og derefter at optage nye helgener samt at udbrede kendskabet af disse helgener til befolkningen. Det er bl.a. den senere Skt. Anna kult et godt eksempel på. Hun fik f.eks. en overvældende gennemslagskraft i 1400-tallet, og kendskabet til hendes kult kunne næppe være blevet spredt så hurtigt uden gildernes medvirken.

Skt. Anna var en helgen, der af gilderne kunne bruges i alle sammenhænge, lige fra købmænd og håndværkere til de mere fromme kalentebroderskaber som åbenbart har valgt hende som værende den mest tillidsskabende forbønsskikkelse, bl.a. i kraft af hendes moderskab til Jomfru Maria. Alle typer af gilder havde brug for Jomfru Marias moder, den milde og gode Skt. Anna.

Hvis tidens mennesker prøver på at forstå og sætte sig ind i middelalderens specielle og

fremmede terminologi, og ikke mindst i tidens religiøse verdensbillede, med dens mange facetter, betegnelser, hentydninger og betydninger, vil dette nok ikke sige den enkelte person så meget i dag. Men man ville opdage og få forståelse for, at denne tidsperiode, altså tiden før reformationen, må have været nogle af de mest interessante århundreder i Danmarks middelalderhistorie, selv om denne periode stadig gemmer på mange dunkle hemmeligheder.

Men sammenfattende må siges, at der eksisterede rigtig mange forskellige typer af gilder i byerne landet over, og det samme gælder for gilderne på landet, men også senere i den danske senmiddelalder var gilderne stadig levende.

Om der har været flere gilder af den ene eller anden slags, kan ikke uddrages af det eksisterende kildemateriale, desværre.

En regel der også var gældende i de fleste mere religiøse gilder var, at dersom der var personer i gildet, der ville foretage en pilgrimsfærd, skulle hans søstre og brødre i gildet hjælpe ham, i større eller mindre udstrækning, med penge til rejsen.

Selve rejsen kunne gå til både kendte og fjerne pilgrimsmål, og derfor kunne det godt vare flere år, inden pilgrimmen kunne fejre sin hjemkomst, hvis vedkommende da kom tilbage!

Konklusion:

Man kan opsummere gilderne og lavenes historie ved, at disse alle havde en meget fremtrædende religiøs karakter, da de før reforma-

tionen altid var indviet til en eller anden helgen. Medlemmerne blev taget i ed ved indtrædelsen i gildelaget, hvor den aflagte ed var baseret på gildets vedtægter, og afholdelse af sjælemesser for afdøde gildebrødre og – søstre var en forpligtigelse, som faktisk var indeholdt i enhver gildeskrå, gilderne havde derfor altid en meget tæt forbindelse til klostre og kirker.

Gilderne var ligeledes meget ofte opkaldt efter en helgen, her var de mest fremtrædende gilder de talrige, aristokratiske Skt. Knudsgilder, mens andre som Skt. Hans-gilder, Skt. Gertruds-gilder, Vor Frue-gilder og Skt. Nikolaj-gilder synes at have haft et mere demokratisk præg. Gilderne på landet havde samme karakter som i byerne og må have haft stor betydning for udviklingen af landsbystyret, f.eks. ved lokal afgørelse af opstået uenighed i de små samfund, og ved fællesskabets krav om arbejdsfællesskab.

Gildeskråerne, dvs. gildernes love og vedtægter, blev allerede fra 1200-tallet nedskrevet, formentlig på latin, men de fleste af de få gildeskråer der er overleveret er oversat til dansk og fra en senere tidsalder.

Ved Reformationen opløstes de gejstligt prægede gilder mere eller mindre, hvorimod de andre gilder ganske vist ikke blev ophævet, men deres størrelse og magt i samfundet blev aldrig, hvad de havde været.

Den selskabelige og elitære del af gilderne der befandt sig i byerne fortsatte deres eget liv, og de blev derfor nogle af rødderne til de senere loger.

De fromme broderskaber og gilderne med de udadrettede religiøse opgaver forsvandt eller nøjedes med at tage navneforandring.

Lav

For at øge forvirringen blev egentlige håndværkerlav lige fra starten kaldt både gilder og lav, men efterhånden slog betegnelsen *lav* igennem for disse specielle gilder. Man kunne dog stadigvæk finde lav, som både brugte ordet og blev kaldt for et gilde, med andre ord blev betegnelsen gilde stadig brugt i stor udstrækning som fællesbenævnelse for allehånde faglige og ikke faglige sammenslutninger. Lav, altså som en faglig sammenslutning, kendes så tidligt som 1200-tallet, hvor der bl.a. i Roskilde fandtes et lav for bagere, som blev nævnt i stadsretten i 1268, men lavene for håndværkere må have eksisteret adskillige år tidligere. Allerede på dette tidspunkt havde disse lav faktisk i flere år haft, som deres vigtigste formål at opretholde monopoler på netop deres håndværk. Den ældste håndværkerskrå, man har kendskab til, er det Københavnske Lav for Bagere som er fra 1403. Af denne skrå kan man bl.a. se af § 28, at kvinder og jomfruer også kan blive fuldgyltige medlemmer, og navnelisten viser også, at der var en del kvindelige bagere i lavet. For øvrigt gælder det for de fleste lav, at kvinder personligt kunne indmeldes, det var dog for det meste, men ikke altid, kvinder der var enker efter tidligere lavsmedlemmer. Kvinder kunne også deltage i lavets møder sammen med manden. Som regel skulle et medlem af lavet garantere

for et nyt medlem, og det var som oftest en mand der udstedte garantien, men det forekommer dog også, at kvinder introducerer og garanterer for kvinder.

Ved medlemskab af et lav skulle man ved det første møde give ”*igang*”, og derefter gøre ”*gerd*”. Med ordet *igang* menes, at man skal give et måltid til alle i det pågældende lav, og det kunne for øvrigt for mange medlemmer være en nok så betydelig udgift. Med ordet *gerd* menes der som regel et måltid for lavets medlemmer på årsdagen for medlemmets indmeldelse. *Gerd* kunne dog også forekomme for det enkelte medlem flere gange om året, så det kunne i nogle gilder være en større økonomisk åreladning at være medlem, derfor blev mange personer, og det var selvfølgelig langt de fleste, udelukket fra at blive optaget i et gilde, da dette kunne overstige deres økonomiske formåen. Derved skete der for det pågældende lav eller gilde, en lovmæssig selektiv udvælgelse af medlemmerne.

Både lavs- og gildeskråer havde ofte mange paragraffer der omtaler forskellige former for vold, hvori beskrives, hvad der skulle ske, hvis en gildebroder dræber en anden, eller hvis de f.eks. slår hinanden med økse, stob (kande) eller bænk, ligesom man heller ikke må beskyldte hinanden for at lyve.

Generelt set så kan der af skråerne udledes, at god opførsel åbenbart har været en mangelvare, velsagtens på grund af det megen øldrikkeri, siden disse regler måtte optages i skråerne. Der gives i udstrakt grad også bøder for dårlig opførsel, f.eks. skal der gives ½ tønne øl, hvis

man brækker sig i lavshuset, urinerer på sædet eller på en anden person, ligeledes hvis man giver en lavsbroder en kindhest osv., og det kostede en hel tønne øl, hvis man trak sværdet eller kniven, og der var i skrårerne et generelt forbud mod at bære våben og panser til møderne:

"Hvilken svend, der går til øls og tager med sig økse eller kårde eller noget andet værge, som er ulovligt, han skal bøde en halv tønne øl og en mark voks. Hvilken svend, der går fra øls og giver råb og anskrig i gaden, skal bøde en halv tønne øl og en mark voks."

Det er også forståeligt, at hor naturligvis heller ikke var tilladt:

"Hvo som gør hor med sin gildesøster, han giver lavet 1 mark lybsk (sølv), og den broder som konen har, to mark lybsk."

Heller ikke det omkring sig gribende hasardspil var tilladt:

"Hvilken lavsbroder som tillader nogen at dobbel i sit hus, bøder 1 skilling – om det er bevisligt."

Hasardspillet handlede mest om at spille med terning. Kortspil kom først rigtig i løbet af 1400-tallet, hvor kortene blev trykt på papirark med træsnit, og derfor blev billige nok, men at spille med terning var tilsyneladende slemt nok.

Lavsskråerne kunne også indeholde regler for bøder, som f.eks. når gildebrødrene måtte gå nøgne hjem, fordi de havde tabt deres tøj i spil:

"Hvem som efter drik går i ølbod og taber sine klæder i dobbel, han skal give brødrene en halv tønne øl og en mark voks".

Man har eksempler på, at man f.eks. i 1500-tallets lav kunne konsumere 20 potter øl pr. mand på hver mødeaften. Derudover var der også ved spisninger øl til maden. Spisningen skete altid, når der indtrådte nye medlemmer i lavet, eller hvis en svend var blevet mester. Man tog sig også så vidt muligt af enker efter en lavsbroder, bl.a. blev der ydet rabat ved optagelsen i lavet til den svend, der havde giftet sig med en enke efter en lavsbroder. Hvis det hændte, havde lavet heller ikke flere forpligtigelser overfor enken!

Alle gildebrødrene skulle deltage ved begravelser af en broder, og der kunne falde ret så hårde bøder, hvis man udeblev, ligesom alle i lavet, desuden var forpligtet til at bede ved et medlems dødsleje og at våge om natten ved liget, det var de samme regler som findes i gildeskråerne. Den efterfølgende dag skulle alle medlemmer af lavet eller gildet følge den døde til graven og herudover også være med til at betale for, at der blev afholdt sjælemesse i kirken eller i lavshuset.

Udover de ovenfor anførte mere specifikke regler, skal det dog siges, at lavene i stor udstrækning også var rammen om tidens sociale liv, både for medlemmerne i lavet og for personer udenfor lavet, bl.a. havde uvedkommende personer mulighed for at leje gildehuset til at fejre private fester:

"Hvilken som bryllup eller anden værtskab vil afholde i lavs huset, så skal han hvis han er

broder, give 3 mark voks, er han ikke broder, skal han give 6 mark voks, herudover skal han sørge for at rengøre lavs huset så det er lige så rent som de modtog det.”

I lavene blev der i skrårerne skelnet mellem et fastende stævne og en lavsdrik.

Fastende stævne blev brugt, når der var faglige spørgsmål der skulle afgøres og der skulle tages en beslutning. Det kunne f.eks. være et spørgsmål om en afgørelse i nogle af de forskellige konflikter og retstvister der kunne opstå i alle lav. Også spørgsmålet om optagelse af et medlem kunne give anledning til tvister, i særdeleshed hvis en lavsbroder opfattede et eventuelt nyt medlem som en konkurrent. En lavsdrik var de mere underholdende møder, altså fester af forskellig art.

Konklusion:

Håndværkerguilderne fortsatte i tillempet form og udviklede sig efterhånden til de mere snævre lav, som siden blev kendt for deres krav til kollegaerne vedrørende uddannelse og for deres fastholdelse af forældede faglige regler m.v.

Fra 1400-tallet stammer også talrige skrårer for håndværkerguilderne eller lavene, som især rummer bestemmelser om faglige forhold, og ligeledes købmandsgildernes skrårer, der især rummer bestemmelser om handels forhold. Begge disse gilder var oprindeligt uden regler vedrørende de mere næringsretlige bestemmelser, det kom først senere.

Værnegilder:

I de fleste egne af landet blev efterhånden også landsbyernes gamle og praktiske vedtægter, som indeholdt bylavets regler for årets arbejds gang, også integreret i de gamle bistands- og gildeskikke. Disse gildeskikke var igen arvet fra middelalderens værnegilder, hvor de, som i andre gilder, kunne være stillet ind under en eller anden helgens beskyttelse, det kunne f.eks., blandt mange andre helgener, være Skt. Knud, Vor Frue eller Skt. Erik. Disse værnegilder var altså en direkte arv fra de gamle bylavs vedtægter. Det var den væsentligste grund til, at der fandtes et utal af gilder i landsbyerne overalt i landet. Ved hjælp af f.eks. et gavebrev på deres jord eller gård, kunne disse gilder så hos kirkerne eller klostrene købe sig til en aftale om afholdelse af sjælemesser eller/og ophold på klosteret. Værnegilderne var karakteristiske ved deres meget stærkere religiøse islæt, de havde dog ikke de samme bøderegler i deres skrå som byernes gilder, men tilsyneladende nok en højere social status og moral.

Værnegilderne i landsbyerne fungerede i store træk faktisk på samme måde som købstædernes utallige gilder, det vil sige med flere møder på bestemte tider hvert år, under ledelse af en oldermand, der var valgt for et år ad gangen. På gildernes møder aftalte man f.eks. landsbyens praktiske arbejde og i særdeleshed, hvilke og hvordan gildernes festligheder i årets løb skulle afholdes. Det blev også aftalt, hvornår der skulle afholdes møder, ikke kun de fastlagte og traditionsbestemte, det var

de fester der altid blev afholdt på Skt. Hans dag, Mikkelsdag, Allehelgens dag, osv., det kunne ofte løbe op til mindst 8-10 gildefester om året.

Herudover kom de ikke fastlagte, det kunne eksempelvis være fastlæggelsen af de møder der skulle afholdes i forbindelse med optagelse af nye gildebrødre, ved dødsfald m.m. Her til kom så også diverse mere løse møder.

Ligeledes blev der ved landsbygilderne lavet aftaler om, hvilken gård der skulle have landsbyens orne og tyr opstaldet. Der skulle også aftales, hvornår høsten skulle foregå, hvornår man skulle opgive ævred, dvs. hvornår man skulle nedbryde hegnene om markerne osv.

Også husmændene kunne være medlemmer af fællesskabet og deltage i møderne, dog skulle de altid sidde nederst og yderst på bænken ved afholdelse af gilderne.

For at også disse værnegilder kunne få penge til mad og drikke ved møderne, havde man et ganske indviklet bødesystem, der udover pengebøder også kunne bestå i, at bøderne ganske ofte skulle erlægges i så og så mange potter øl.

Opbygningen og indholdet af sognenes og landsbyernes gildeskråer kendes der ikke meget til. Disse værnegilder er faktisk helt anonyme, da kun ganske få skråer har overlevet tidens tand, men det kan dog fastslås, at gilderne på landet har haft en lidt anden karakter end gilderne i byerne. Der var f.eks. aldrig, hvilket er naturligt nok, den faglige specialisering af gilderne på landet, her var det sog-

nets og landsbyens jordejende bønder der udgjorde en lige så egnet enhed til oprettelse af et gilde, som de forskellige faglige gilder og lav i byerne. Det er derfor sognene og landsbyerne ikke har haft samme behov for de skriftlige skråer, som byernes gilder havde. Det var ikke alle værnegilder der selv havde et gildehus, man kunne bare holde gildemøderne skiftevis hos medlemmerne. Men hvis de havde et gildehus, må man kunne fastslå, at her har i et eller andet omfang landsbyernes ejerlav haft en finger med i spillet, det er vanskeligt at forestille sig, hvem der ellers skulle have stået bag gildehusene på landet.

Langt op i tiden vedblev landsbygilderne med at mødes, for bl.a. at fastholde deres ”vider og vedtægter” som det stadig var nødvendigt at bruge i deres dagligdag, hvis de da stadig var frie bønder.

Kalenter:

Der opstod i løbet af 1300-tallet i Danmark, nogle gilder der fik navnet Kalentegilder. Det var fortrinsvis gilder for gejstlige personer og for personer der havde en eller anden tilknytning til det kristne kleresi. Det lidt specielle navn på disse gilder kommer fra ordet ”Calendae” der på latin betyder den første dag i måneden, og navnet på disse gejstlige gilder var derfor afledt af, at dets medlemmer normalt mødtes den første dag i måneden, for det meste i et af kirkernes lokaler.

Kalentegilderne var en slags præsteforening, eller rettere sagt nogle konventer, hvis medlemmer havde rod blandt den økonomiske og

sociale bedre del af befolkningen. Hvor teologernes antal i gildet, for langt de flestes vedkommende, var stort, var der altså i disse gilder et stærkt islæt af tidens religiøse kleresi på alle niveauer. Gilderne blev også kaldt for præstegilder, præstekalenter eller blot kalenter.

Sammenslutningen i disse gilder bestod, som nævnt ovenfor, ligesom af kalentelagene andre steder, af en kerne af gejstlige og/eller personer der var tilknyttet det gejstlige liv. Her kunne også deltage kvinder, der så blev benævnt som kalentesøstre, og da disse ikke kunne antages for at være nonner, kan man deraf konkludere, at også disse for en stor dels vedkommende, har været fra de højere sociale lag, der var altså også en del lægfolk der var optaget i laget, uden tvivl med den hensigt at knytte kalentedeltagerne nærmere til kirken og dens ansatte.

Det første gejstlige kalentegilder opstod oprindeligt i Sachsen, og bredte sig fra Mitteleuropa til bl.a. Danmark i starten af 1300-tallet. Kalentelaget var viet til en helgen eller til et helligt begreb, f.eks. Kristi legeme, og kendes helt op til dagens Danmark, hvor de nu kaldes for præstekonvent, det vil sige, at f.eks. præsterne i et provsti mødes for at drøfte religiøse og faglige spørgsmål.

Det var altså oprindeligt gilder, hvor præster og ikke mindst klostrenes brødre og søstre dyrkede og deltog i kalentegilder. Deres gildelove rummede bl.a. de regler, der gjaldt for læsning af de mange messer, og omtalte også

reglerne for gensidig hjælp og i særdeleshed, de selskabelige sammenkomster.

I de store stiftsbyer kunne der være op til flere kalentelag, og efter rang kunne de så hedde Store eller Lille præstegilde.

Indenfor gildernes sociale rangorden var kalenterne rangmæssigt placeret efter de rige Skt. Knudsgilder, som alene på grund af deres høje alder var i en klasse for sig. Skt. Knudsgildernes eksistens er bevidnet allerede på kong Valdemar den Stores (1157-1182) tid, og den gamle forbindelse til kongemagten gav disse gilder social anseelse og forrang i byerne. I senmiddelalderen udviklede Skt. Knudsgilderne sig efterhånden til rent selskabelige samlingssteder for byernes bedre kredse og adelige fra oplandet.

Det var ikke ualmindeligt, at kalentelaget, repræsenteret af f.eks. gildets prior (formand), mod pant i en ejendom, hvert år skulle læse en vigilie og holde messe for en afdød, og for den efterladte ved dennes død.

Det hele foregik ved kalentets eget alter i den tilknyttede kirke, hvor alteret sikkert har været for gildets helgen. De møder som kalentet afholdt, foregik meget ofte i eget hus kompagnihus/gildehus.

Almindelige mennesker, men for det meste datidens rige personer, tog ikke sjældent del i kalenternes måltider. Christian IV (1588-1648) forbød disse kalentelag, som ganske overflødige, og dette blev gentaget i Christian V's (1670-1699) danske lov. Det havde dog ikke større virkning, men antallet af kalentegilder begyndte dog at aftage i løbet af 1500-

tallet som følge af reformationen i 1536, men allerede fra 1531 tabte kalentelagene deres betydning. Det viser sig ved, at kalentelaget i f.eks. København måtte overlade alle deres sølvklenodier, der tilsammen vejede 250 lod, til borgmester og råd, da byen var i nød og derfor kunne bruge værdien af klenodierne til andre formål, og som der står skrevet:

"At bruge til Kjøbenhavn Stad mærkelige store nytte og behov".

Det vil ganske kort sige, at byen mente, at der var mange steder, hvor denne sølvværdi kunne gøre større nytte, end til den interne brug i kalentelaget.

Sandsynligvis har kalentelaget i København kunnet afholde, deres messe for kalentealteret i Vor Frue Kirke, men faktisk fandtes der kalentelag over hele Danmark, hvor der vel at mærke var en kirke.

Som eksempel på hvilken sociale samfundslag kalentemedlemmer kunne have, kan der nævnes nogle af deltagerne, der var medlemmer af Roskilde Kalenteklag, udover det religiøse kleresie:

Gumme Bager med hustru Kathrine, den gamle Niels Kødmander (slagter) med hustru, Jep Guldsmed, Jens Laale Lokat (lærer), Per Olsen Sadelmager, Jep Grydestøber, Per Grydestøber med hustru Botilde, Mathias Brygger med hustru Thyra i Skt. Mortens Sogn, Niels Beintsen, Byskriver, Oluf Tyesen Skomager, Johanne, søster til de gamle official, Hr. Axel Lauessen Bidder, Jens Hansen Garver, Per Andersen Helweglis Tjener, Karina, Lasse Ysicsens hustru og hendes tjener Hans

Markvardsen, Anders Keldsen Tømrer, Magnus Skrædder, Oluf Kandestøber, Søster Metha og Søster Elna fra Vor Frue Kloster, Henrik Maler, Chirsten Karls på Skt. Olai Kirkegård, Steffen Remmesnider med hustru Bertha, Ingvor Bogbinder, Albert, rektor ved Latinskolen, Per Svendsen Buntmager, Erik Væver, Fru Anne til Egholm, Gert Bartskeerer, Erik Jeppesen fra bispens borg Hjortholm ved Furesøen, en del personer fra bispens borg Bistrup, Mathias Olsen Patinemager (lavede patiner, højklampede træøfler til at vade gennem gadesnavset med), Mikkel Kleinsmed, Hans Pibere (musikant), Niels Kedelsmed, Anders Overskærer (borttager efter vævningen luven af Tøjet), Rasmus Badstuemand og Laurens Vintapper.

Sådan kunne man blive ved. De nævnte er vel nok et sigende gennemsnit af Roskildes indbyggere i den sene middelalder, lige fra medlemmer af de højere socialklasser til de mere solide og jævne borgere. Et meget broget selskab, hvor der ganske vist ikke er tvivl om, at medlemmerne tilhørte den bedre økonomiske klasse, derudover kan man konstatere, at gildet nok var mindre standsinddelt, end man havde kunnet forvente, men det svarer ganske godt til kalentelagene i andre byer.

At kalente-gildernes medlemmer bestod af den økonomiske bedre stillede middelstand, er der ingen tvivl om, selv om købstædernes havde forskellige muligheder for at få deres indtjening. Der var naturligvis ganske forskellige indtjeningsmuligheder fra by til by, men det kan dog fastslås, at kalentegilderne var

godt økonomisk funderet i f.eks. havnebyerne og i stiftsbyerne. I havnebyerne var det købmændskabet der gav de fleste medlemmer, og i stiftsbyerne var det gejstligheden.

I havnebyerne kom der en hel del penge i omløb. Det skete, når skibene anløb med deres varer. De skulle da losses, og varerne skulle fordeles til kunderne. Nye varer skulle indkøbes af købmændene, der ikke selv havde skibe i søen, derfor kunne der være flere købmænd der var fælles om de enkelte skibe. Skibe skulle repareres, og der skulle hyres mandskab, derefter skulle de provianteres og sendes af sted efter nye varer, osv.

Denne pengestrøm gjorde sig også gældende i alle de store kirkebyer, hvor der f.eks. var en domkirke eller et kloster. Kirke og klostre ejede jordegods spredt omkring, og de ydelser der skulle betales for denne jord, bestod hovedsagelig af naturalier, som bisper, præster, munke og nonner ikke med deres bedste vilje orkede at sætte til livs. Men overskuddet af disse naturalier kunne byens købmænd sætte i penge, og det gav kapital til både klostre og kirker, dette undgik selvfølgelig ikke at have en afsmitning på borgerskabet. De store kirkefester bragte også mange mennesker fra hele stiftet til domkirkebyen, det bragte selvfølgelig mange penge i omløb, og hvad har diverse nybygninger og vedligeholdelse af kirker og klostre ikke betydet for håndværkerne i en by som Roskilde.

Derfor blev og var kalentegilderne i disse virksomme byer også godt økonomisk funderet.

For øvrigt afholdt Skt. Lucii Gildet møder i samme hus som Roskilde Kalentegilde. Desværre er gildets skrå og vedtægter ikke bevaret, det er derimod en del af regnskaberne, og det er fra disse, man kan udlede, at der blev drukket uhyre mængder liter øl ved møderne, da regnskaberne tydeligt viser, hvor meget øl der bliver dukket.

Selve kalenternes historie og indhold er stadig ikke videre kendt i Danmark, og her mangler der også en undersøgelse og beskrivelse, det må derfor henstå til kommende forskning at udrede kalenternes historie.

Umiddelbart efter reformationen i 1536, blev den første lutherske biskop over Sjællands Stift udnævnt, det var Peder Palladius (1503-1560), han skriver om kalenter følgende:

"Edem sognepræster og sognedegne skal søge til kalenter her i herredet med andre præster, at de altid kan vide, hvad de endrægtig med andre skal lære eder, og skikke dem efter kongelig majestæts ordinans i alle måder, som de vide at kunne rette dennem efter den kalente bog, som jeg haver skrevet dem til gode".

Denne tekst viser med andre ord, at meningen med kalentelavene og deres møder, faktisk var næsten det samme, og ligeledes med de samme regler som var det et lav eller et gilde, nemlig:

At man gensidigt ydede hinanden støtte indenfor samme stand.

Møderne i kalentelavene kunne gennem tiderne udarte sig til at indeholde andre aspekter end det religiøse, såsom æde- og drukgilder.

Herudover kunne de forskellige gildesam-
menslutninger udvikle sig til, at en del tvivl-
somme personer blev medlemmer af gilderne,
personer der måske ikke var helt fine i kanten,
eller personer der opfattede sig som værende
bedre mennesker, end deres medmennesker.
Ved reformationen i 1536 blev mange af disse
gilder i vid udstrækning opløst, dog nok mest
fordi deres undertiden betydelige jordejend-
dom, sølv og andre rigdomme kunne blive
henlagt til andet formål, det vil sige i langt de
fleste tilfælde til moderkirken og kronen.
Det kan derfor ikke undre, at kalentegilderne
efterhånden blev til rene faglige præstefor-
samlinger, og selvfølgelig uden deltagelse af
lægfolk. Denne udvikling må siges at have
været et tab for kalentegilderne, da lægfolk
som medlem af et gilde kunne være et ganske
godt eksempel for andre og en god støtte for
kirken, og ikke mindst for præsterne.

Retshistorie:

Første gang gilderne findes nævnt i Danmark,
er i forbindelse med et forbud. Dette viser, at
gilderne, for nogle, blev anset for at havde en
skyggeside, der åbenbart var bekendt i offent-
ligheden, idet der i biskop Johannes Krags
stadsret for København af 1294 er skrevet
følgende, her oversat i nutids dansk:

*"Da man ikke alene bør afholde sig fra det,
der er ondt, men også fra lejlighed til det on-
de, bestemmes, at for fremtiden må selskaber
eller samfund, som almindeligvis kaldes for
Gilde eller Hwirwingh, ikke afholdes i Kø-
benhavn af nogen som helst, hemmelig eller*

*åbenbart, lige så lidt som hvilke som helst
andre sammenkomster, der, under hvad skin
det måtte være, stå i modstrid med denne be-
stemmelse, og ved hvilke de nævnte gilders
eller selskabers virksomhed kan udøves og
denne bestemmelses fulde kraft i nogen måde
forhindres".*

De som ikke overholdt denne lov skulle bøde
40 mark, og hvis han ikke kunne betale bøder,
skulle han udjages af byen. Det var ganske
hårde betingelser, og tilsyneladende blev lo-
ven heller ikke overholdt, det må man nød-
vendigvis konkludere, da der meget hurtigt
kom et tillæg til ovennævnte lov, der var en
hel del afvigende fra denne. Den nye lov, der
faktisk kom samme år, og som også er opteg-
net i samme stadsret, siger nemlig:

*"Herfra undtages de gilder, biskoppen selv
med sit kapitels samtykke opretter".*

Der er vist ikke tvivl om, at det er starten på
oprettelse af kalentegilderne der her kommer
ind i billedet, man må formode, at biskoppen
blev udsat for et pres, så han ikke kunne op-
retholde den lov, han netop havde indført.
Imidlertid er det klart nok, at Roskilde bispen
ikke ynder gildevæsenet i København, og
hvad kan så være årsagen til dette? Det skal
vel ses i den forbindelse, at gilderne bl.a. gav
næring til borgernes interesse for det sociale
samfund og ligeledes, ikke mindst, selvstæn-
dighedsfølelse. Hertil kom også de snævre
faglige interesser indenfor både handel og
håndværk, som f.eks. prisfastholdelse, faglige
rettigheder, borgerskabsrettigheder, osv. Det
var områder som bispen havde en vis interes-

se i at bibeholde under stadsretten, for dermed at have bedre kontrol med økonomien. Men udvikling af befolkningens selvstændighed begyndte at glide biskoppen af hænde, derfor havde han forbudt både gilder og sammenkomster.

Hertil kom også gildernes krav om rettigheder til afholdelse af messer både i kirken og i gildelokalerne, og i allerhøjeste grad også fastholdelse af deres erhvervede rettigheder der var blevet opbygget i forbindelse med den hidtidige udvikling i samfundet.

At medlemmer af gilderne var i besiddelse af samfundsinteresse og selvstændighed fik biskoppen snart en ganske ubehagelig prøve på. Sidst i året 1295, og/eller i de første dage af 1296, gjorde borgerne nemlig oprør overfor den nævnte lov og ligeledes andre strenge bestemmelser, der var blevet indført i stadsretten.

Borgernes oprør var i starten hemmeligt, og det menes yderligere at have været tilskyndet af kong Erik Menved (1286-1319), da han på dette tidspunkt havde ytret en hel del interesse for, at København skulle underlægges kronen. Derfor mente man, at han pustede til ilden for derved at kunne forcere en afgørelse frem. Han havde i hvert fald givet et vagt løfte til oprørerne, om at stå ved deres side.

Resultatet af det blev, at stormklokkerne lod sig høre, og en del bevæbnede og ubevæbnede borgere samlede sig ved nattetide udenfor bispens slot, som derefter blev angrebet ved hjælp af blideskud. Men da slottet var godt befæstet, opnåede oprørerne ikke deres hen-

sigt, nemlig at tvinge biskoppen til eftergivenhed, selv om en del af borgerne forblev samlet hele natten på Skt. Nicolai Kirkegård, hvor deltagerne i fællesskab kunne ophidse hinanden til at lægge råd op mod deres herre, biskoppen.

Den næste dag fik de utilfredse borgere indkaldt Københavns Råd. Her fremlagde borgerne de klagepunkter som i nattens løb i fællesskab var blevet nedskrevet. Klageskriftet indeholdt adskillige klagepunkter mod bispem, og blev overrakt både til Københavns Råd og til kongen. Kongen var ydermere på samme tid i et spændt forhold til bispem Johannes Krag, formodentlig fordi denne, som oprindeligt var blevet valgt til biskop mod kongens vilje, som biskop ville overholde de pavelige forbud, hvilket må siges at være meget forståeligt.

Striden, der da hvilede over riget, var en strid der var startet mellem kongen og ærkebiskop Jens Grand. Kong Erik havde oprindelig fængslet Jens Grand, men det skulle kongen ikke have gjort, da pave Bonafacius VIII (1294-1303) i den anledning idømte kongen en kæmpebøde, og han skulle yderligere yde Jens Grand store erstatninger, hvilket han dog aldrig fik. Alle disse skærmydsler endte med, da paven ikke ville være uvenner med den danske konge, at Jens Grand blev forflyttet til Riga, og kongens bøde blev nedsat ganske betydeligt.

Dette bliver anset for at være begrundelsen for, at kongen tilsyneladende gav borgerne opbakning. Borgerne opnåede dog intet ved

hele denne misfornøjelse og aktion, da biskoppen holdt fast ved sine love. Efterspillet indeholder en opgørelse over biskoppens anklagepunkter mod borgernes opstand, og de var, foruden klagen over oprøret, også at borgerne havde trodset hans forbud mod oprettelse og afholdelse af gilder. Derfor måtte borgerne 30. januar 1296 offentligt, med hånd på evangeliet, sværge at holde alle de love, anordninger og befalinger, som bispen havde givet og herefter giver borgerne, dog altid med sit kapitels samtykke.

Borgerne blev også økonomisk hårdt ramt af deres forholdsvis milde oprør. De måtte efter dommen overgive og tilskøde bispen den fulde ret til huse, klokker, indkomster, sølv, kort sagt alt, hvad der tilhørte gilderne og andre selskaber i København, og desuden nogle grunde både i og udenfor byen, der ikke før havde betalt jordskyld til bispen. Ud fra de store værdier som gilderne tilsyneladende allerede da var i besiddelse af, må man konstatere, at gilderne, i hvert fald i København og Roskilde, må have eksisteret i adskillige år, tilsyneladende allerede før 1200-tallet.

Efter at København var overgået fra Roskilde bispen til kronens besiddelse, blev forbudene gentaget af den senere konge Erik af Pommern (1412-1439) i den københavnske stadsret. Det ser dog ikke ud til, at forbudet er blevet taget særligt alvorligt, da alle former for gilder trivedes udmærket både i og udenfor København, men forbudet blev gentaget, imod:

"Gilde, eller Hvirring, eller Samfund"

Det var med de selv samme ord som bispens, men dog nu på dansk.

Yderligere blev forbudet betydeligt indskærpet under Christoffer af Bayern (1440-1448). I dette forbud bestemmes, at hvis der fandtes gilder eller samfund, der enten var stiftet eller i fremtiden blev stiftet, og som byens foged, borgmester og råd anså for at være forkerte og til skade for byen, da skulle øvrigheden have magt til at forbyde og nedlægge sådanne gilder, uden at nogen kunne have noget imod dette. Overtrådte nogen forbudet, skulle de første gang idømmes en bøde til kongen på 3 mark og til byen 3 mark, anden gang skulle bøden være på 10 mark til begge parter, og gildesøllet gives til de fattige.

Alle de regler hjalp stadig ikke meget, for i disse år opstod der mange nye gilder, og der fandtes en ikke ringe mængde af gilder, ikke kun i København, men i alle større byer og på landet,

der var oprettet i de sidste 200 – 300 år, som alle havde overlevet ganske udmærket, og som stadig havde deres eget liv. Men 1400-tallet viste sig faktisk at blive det århundrede, hvor der blev oprettet et stærkt stigende antal gilder. Selv på kongens slot blev der oprettet et gilde for de her beskæftigede i kongens tjeneste, oven i købet var selve persefanten, herolden, medlem af gildet. I Poul Johs. Jørgensens Retshistorie (Kbh. 1940) omtales, at sådanne gildesammenslutninger ofte kunne, og blev benævnt, som værnegilder, ligesom der fandtes de såkaldte "Edslav". De to gildeformer var faktisk de

samme. Disse gilder fandtes f.eks. i byen Slesvig, og ligeledes i flere andre byer i kongeriget. Disse gilders medlemmer blev også kaldt for edsbrødre eller svorne brødre. Karakteristisk for disse gilder/lav var, at de havde en streng forpligtigelse for medlemmerne til at hævne sig, hvis et af medlemmerne havde været udsat for en forurettelse. Og det var faktisk, det der skete. For det var Slesvigs Edslavs medlemmer der i 1134 dræbte kong Niels (1104-1134), for derved at hævne dets tidligere oldermand, hertug Knud Lavards (ca. 1096-1131) drab i Haraldsted skov ved Ringsted.

Gildet havde altså en forpligtigelse til at udøve blodhævn, en egenskab som ellers kun kendes fra de tidlige nordiske værnegilder, som for øvrigt har en historie der går helt og direkte tilbage til de hedenske offergilder.

Landsbygilder:

De ældst kendte gilder var som nævnt værnegilderne som især var knyttet til landsbyerne og købstæderne, eller de steder hvor indbyggerne ikke havde den indbyrdes kollektive hjælp. Denne hjælp var på landet, i bondesamfundet, normalt blevet ydet af slægten og naboerne, men blev nu udvidet til hele landsbyen, eller i byerne hele faget.

Medlemskab af et gilde betød økonomisk, juridisk og praktisk støtte til medlemmerne i vanskelige situationer, f.eks. ved mened, arbejdets fællesskab, sygdom og dødsfald, og det var en af gildets grundregler, at der blev afholdt fælles bøn og gudstjeneste.

Det er ikke ganske ukendt blandt historikere, at landsbylavens såkaldte "*vider og vedtægter*", som kan forstås som landsbylavens regler og aftaler, var påvirket af de gamle værnegilders organisation, mange steder blev disse lav ligefrem kaldt for et gilde. Ofte ejede lavene også en plads ved kirken, eller et stykke af kirkens jord, hvor gildet pinsedag kunne afholdes.

Vider, er det lokale bondesamfunds regler vedrørende indretningen af landsbyens selvstyre og funktioner, det vil igen sige bøndernes tilrettelæggelse af den fælles landbrugsmæssige udnyttelse af det tilliggende areal. Ordet *vider*, kan også betyde straf i form af bøder, men for det meste anvendes ordet om landsbylovene som helhed.

Vider skal altså ikke opfattes udelukkende, som de regler der gælder for landsbyfællesskabet og – styret, men i allerhøjeste grad også som regler for opretholdelse af orden og god skik.

De sidstnævnte bestemmelser er påvirket af købstædernes værnegilders regler.

Vider kaldes også landsbylove, landsbyvedtægter, bylove, grandevider eller grandebreve.

Gildet i Gunderslev Sogn.

Alt det foregående skrevne om gilder er et resultat af en artikel, der var skrevet af Axel Steensberg (AS) i nytårgaven til "*Borupris Venner*" årgang 1983 side 5. Dennes artikel havde overskriften "*Vor Frues Hverving i Gunderslev*". I denne artikel beskriver AS ret omhyggeligt middelalderens sjælemesser med

deres baggrund og ikke mindst deres religiøse aspekt og funktioner.

Vor Frues Hverving bliver også omtalt som et kapitel i AS's bog "Borups bønder", Wormianum 1983. I denne bog skriver han bl.a. om et slags gilde, der i den sene middelalder, det vil sige i 1400- og 1500-tallet, skulle have eksisteret i det gamle Gunderslev Sogn.

Det må siges at være en oplysning med perspektiv, da det bl.a. kan forklare dansen på estraden under den såkaldte dansebøgs krone i 1880'erne som en slags meget sen tradition, der altså igen skulle bygge på en tradition, der var en overlevering fra meget tidlig middelalder, måske endnu tidligere.

Det skal bemærkes, at indholdet af de to ovennævnte artikler, i store træk, faktisk er det samme.

AS beskriver i bogen "Borups bønder" de katolske sjælemesser og fortæller, at der findes et skriftligt bevis for, at der har været et gilde i Gunderslev. Beviset findes i Skt. Peder's klostres "Obituarium", dvs. fortegnelsen over hvornår der skulle læses sjælemesse for de personer og institutioner, der til klosteret havde betalt for dette. I denne oversigt støder man også på betegnelsen "*Wor Frwess Høring i Gwundersløffwe*". Ordet høring er her en forvanskning af det gamle nordiske ord Hverving, hvormed der faktisk ganske enkelt menes et drikkelag der foregik i et gildehus, eller på skift hos de enkelte medlemmer af gildet. Man kan med andre ord udlede, at der har været et slags lav eller gilde i Gunderslev Sogn, indviet til Jesu Moder, "Vor Frue", el-

ler under det navn hun er bedre kendt som "Jomfru Maria".

Man kan ud fra dette konkludere, at Gunderslev Sogns sammenslutning af medlemmer i et gilde ved en eller flere lejligheder, må have betænkt Skt. Peder klosteret i Næstved, Skovkloster det senere Herlufholm, med en gave for at blive optaget i deres anniversarie- eller årtidebog. Det var slet og ret en slags "huskebog", således at munkene til bestemte tider kunne forrette en messe, for de i bogen nævnte afdøde. Den store skare af anonyme fattigfolk, kunne blot deltage i den katolske kirkes sjælemesse for de afdøde, der blev foretaget én gang om året, nemlig på Alle Sjæles dag den 2. november.

Måske har de Gunderslevbønder, rige som fattige, f.eks. givet klosteret et par bønneholdskøer, et jordlod, et skovstykke, rede penge, eller et gavmildt testamente, hvori det kunne tænkes, at klosteret var blevet betænkt, men vi ved det ikke, da der ikke findes andre skriftlige beviser, der har overlevet, end de ovenstående nævnte anniversariepapirer. Således kan en udlægning af "*Wor Frwess Høring i Gwundersløffwe*" forklares.

Der hersker i hvert fald ingen tvivl om, at Vor Frues Hverving i Gunderslev har bidraget til klosterets økonomi én, eller flere gange, mod at opnå afholdelse af en sjælemesse, der skulle læses: "*Så længe verden står*" – eller rettere sagt, som det viste sig, så længe den katolske kirke eksisterede i Danmark. Den katolske messe blev nemlig ret hurtigt efter reformationen i 1536 ophævet, og efterhånden helt af-

skaffet, messen skiftede nu karakter fra en forankring i den katolske tro til en forankring i den protestantiske tro.

Denne plads i Gunderslev Sogn, i Borup Ris, hvor den såkaldte *danseplads* har været placeret, blev af AS påvist som at være et område Borup Ris, hvor der på dette sted af sognets beboere blev afholdt sammenkomster flere gange om året. Efterhånden var festen pinse-dag, altså ved sommerens begyndelse, dog tilsyneladende den eneste af de mange fester der blev bibeholdt, uden at befolkningen tilsyneladende var klar over, hvorfra skikken oprindeligt stammede.

Traditionen for disse sammenkomster var med fælles spisning af mad lavet i koge-gruberne og med dans på estraden under den store bøg, der nu desværre er væk. Den blev fældet af stormen i 1967. Selve denne tradition holdt sig gennem alle årene helt op til sidst i 1800-tallet.

En undersøgelse af den først kendte danseplads, eller estrade, foretaget af AS, viste sig at være anlagt så tidligt som mellem år 1000 og 1200 – måske i forbindelse med ritualer der havde forbindelse til det hedenske Hvirving eller Hverving, som nok oprindeligt havde været viet til en frugtbarhedsgud og/eller frugtbarhedsgudinden Frøj eller Frøja. Betegnelsen Hverving eller Hvirving er beslægtet med ord som solhverv, tidehverv og hvirvel. Betydningen af disse ord skal opfattes som noget, der kommer/vender tilbage, gentager sig, altså som noget der kommer/går i en kreds eller ring.

Selve pladsen må så senere være blevet helliget gildet *Vor Frue i Gunderslev*. Desværre gik denne efterhånden i forfald i de efterfølgende år, men man kan konstatere, at der i 1400-tallet er blevet foretaget en renovering af dansepladsen, hvilket passer udmærket med kilderne, da denne renovering sandsynligvis skete på samme tidspunkt som Skt. Peters klosteret optog de Gunderslev godtfolk i klostrets "Obituarium".

Spørgsmålet er derfor, om ikke Vor Frues Gilde i Gunderslev har været et værnegilde, som er beskrevet ovenfor. Det var dog det almindeligste i landsbyerne, men også her kan stilles mange spørgsmål, da man f.eks. ikke har en oversigt over medlemmerne, eller anden viden, og derfor heller ikke noget bevis, men der er i hvert fald ikke noget der taler imod denne teori.

Der skal også her tilføjes den artikel, der omtaler Ingrid Rasmussens erindringer der nævnes i årsskriftet fra Fuglebjergegnens Lokalhistoriske Forening, Borup Ris Venner, årgang 2010, og som er nævnt på side 10. Her beretter Ingrid Rasmussen følgende:

"På den måde kom "Kirkeskoven" i Gunderslevholms besiddelse".

Og som hun fortæller videre:

"Måske købt af godset, efter reformationen 1536 af staten (kongen), og måske var skoven langt tilbage i den historieløse tid, af en daværende ejer af Gunderslevholm givet til Gunderslev Kloster, hvis tilstedeværelse antydes i Gunderslevholms historie".

Her kunne benævnelsen Gunderslev Kloster måske også antyde, at Gunderslev Sogn havde haft en forbindelse til Skt. Peders Kloster i Næstved.

Men hvor, det bliver antydet i Gunderslevholms historie, at godset skulle have givet Kirkeskoven til Skt. Peders Kloster, vides ikke, da der ikke er noget som helst som antyder i Gunderslevholms historie om dette gavebrev, og der kendes heller ikke fra anden side noget om et eventuelt dokument, et ”gavebrev” eller noget andet dokument der skulle kunne fortælle om Gunderslevholms gave til klostret.

Dette ”gavebrev” kendes altså ikke, men man kunne måske tænke, at sognets beboere på et givent tidspunkt har overladt skovstykket til Skt. Peders Kloster, men heller ikke her er der nogen skriftlige kilder, der kan bekræfte denne teori.

Hvad der derimod er sandsynlighed for, er måske, at der i beboernes overlevering er sket en sammenblanding af, at Gunderslev Sogns gilde har haft en forbindelse til Skt. Peders Kloster i Næstved, og navnet på det skovstykke, der stadig i dag bliver kaldt for ”Kirkeskoven”, måske af beboerne på et tidspunkt har været deres gave til klostret for afholdelse af sjælemesser. Dette må anses for at være en mere rimelig antagelse.

Man må derfor gøre sig klart, at der i denne udlægning stadigvæk sniger sig et mere eller mindre antal ”gætte” og ”formode” konklusioner ind i historien.

I forbindelse med ovenstående vil man uvilkaarlig stille sig spørgsmålet om sandsynligheden for eksistensen af et gilde i Gunderslev Sogn.

Man kan med rimelighed stille sig nogle spørgsmål i forbindelse med ovenstående:

1: Hvor har et eventuelt gildehus været placeret i sognet?

2: Hvilke personer var bosatte i sognet der måske kan understøtte teorien om et gilde?

3: Hvilken betydning kunne disse personer have haft 1400- og 1500-tallets Gunderslev Sogn?

4: Var der personer i den tids Gunderslev Sogn, der kunne tænkes at have været medlemmer af gildet Vor Frues Hverving, og som har haft økonomien til at skænke gaver til Skt. Peders Kloster for afholdelse af Sjælemesser?
Ad.1.

Man skal ikke tro, at der altid var placeret gildehuse på landet, som det ofte var i byerne. Det er ikke tilfældet for så forfærdelig mange af gilderne i de forskellige sogne, og man må derfor også gøre sig klart, at et gildehus ikke siger noget om gildets art eller det antal personer der var medlemmer af gildet. Der kendes til forhold, hvor gildet og dets hus har været placeret i en landsby, og hvor gildet her havde medlemmer fra ikke mindre end tre tilstødende sogne.

Altså må man kunne konkludere, at der nødvendigvis ikke har været placeret et gildehus i Gunderslev Sogn, men dette har måske været placeret i et nabosogn.

Som en konklusion på dette kan man med andre ord konstatere:

Antallet af gilder har i stor udstrækning overgået antallet af gildehuse, det være sig både i byerne og på landet.

Der er heller ikke fundet nogen antydning af ejerskab, afgifter og skatter i arkivet på Gunderslevholm, og det samme gælder for Gunderslev Kirke vedkommende.

Hvis man mener, at der måske har været et gildehus i Gunderslev Sogn, så er muligheden for dets placering, teoretisk set, en placering midt i sognet, det vil igen sige i den daværende landsby Gunderslevmagle, og det nuværende gods Gunderslevholm og Gunderslev Kirke.

Ad. 2.

At Næstved Skt. Peders kloster ejede gods i Rejnstrup vides med bestemthed, da der findes et gavebrev, hvori det nævnes, at Jakob Nielsen Rintaf af lavadelsslægten Griis i 1422 overlod sin gård og jord til Sct. Peders kloster mod en optagelse, altså en pensionisttilværelse i klosteret, herunder kunne også være indføjet en aftale om afholdelse af sjælemesse for deres slægt. Det skete sandsynligvis for andre af de ret talrige, ganske vist lavadelsslægter, men det skete vel også for nogle storbønder og husmænd der på dette tidspunkt var bosatte i Gunderslev Sogn. Desværre vides ikke, om Kirkeskoven måske har tilhørt ovennævnte Jakob Nielsen Rintaf, men hvis det er tilfældet, så kan denne skov en overgang have tilhørt klosteret, og senere igen efter en periode være overgået til Gunderslev Kirke, måske i

forbindelse med reformationen i 1536. Derfor det nuværende navn, Kirkeskoven.

Sandsynligheden for, at ovenstående er baggrunden for gavebrevet til klosteret, er ganske stor, og indtil nye oplysninger og kilder måske fremkommer, må man anse denne vurdering og konklusion for at være den rigtige.

Ad. 3.

De beboere der i 14- og 1500-tallet var bosatte i området, har givet et solidt grundlag for oprettelse af et gilde i Gunderslev Sogn. Der var da en del slægter der ejede jord og var bosatte i sognet, der godt kunne tænkes at have været medlemmer af et gilde.

Her var forskellige adelsslægter rigt repræsenteret, og udover slægten Rintaf, kan bl.a. også nævnes følgende adelsslægterne: Lunge, Moltke, Basse, Snubbe, Grubbe, Brok, Finckenow og Krag. Disse slægter var en blanding af lavadel og højadel, og alle ejede større eller mindre ejendomme og arealer overalt i det gamle Gunderslev Sogn, ligesom der i disse århundreder foregik en både livlig handel og mageskifte mellem de mange forskellige ejere. Herudover var der også en del frie selvejerbønder der var bosatte på Gunderslev Sogns gårde.

I øvrigt har det vist sig, at der i sognegilderne på landet overalt har været et pænt islæt af lavadelens medlemmer.

En del af ejendommene i Gunderslev Sogn overgik i årenes løb, eller rettede sagt blev testamenteret til Skt. Peders Kloster i Næstved og til Skt. Clara Klosteret i Roskilde mod,

at giveren enten fik ophold i klosteret eller/og mod læsning af messer for familiens afdøde.
Ad. 4.

Mange af de ovennævnte beboere i Gunderslev Sogn kunne godt tænkes at have haft en tilknytning til Vor Frues Hverving, men det vides ikke, da en opgørelse over medlemmerne ikke har overlevet. Sandsynligheden for, at en del af disse beboere har været tilknyttet det lokale gilde er dog ret stor.

Man skal også huske, at Gunderslev Sogn på dette tidspunkt bestod af følgende landsbyer: Gunderslevlille, Gunderslevmagle (nedlagt 1649) med Gunderslevholm, Holløse, Rejnstrup, Tokkerup (nedlagt 1727) og måske også Skov Kastrup (nedlagt ca. 1731), og i alle disse landsbyer og områder boede der adelsslægter og selvejer bønder.

Det må derfor formodes, at en del af disse beboere har haft økonomisk formåen og vilje til at skænke gaver til Skt. Peders Kloster, eller andre klostre, mod enten læsning af sjælemesser eller optagelse i klosteret for her at leve deres sidste år.

Den lokale præst var altid central for gilderne indre liv, han stod for det meste for selve optagelsesproceduren af noviceerne, idet disse med deres ed lovede, at de på bestemte dage resten af deres liv dagligt ville bede fadervor tre gange og Ave Maria ligeledes tre gange. Der har heller aldrig i kilderne været noget gilde, hvor der har været tendens til eller antydning af, at man ville vende den lokale præst og sognekirke ryggen, tværtimod så var ideen med gilderne, at de skulle være en inte-

greret del af den religiøse verden, og bestemt ikke noget fjernt folkeligt som gik egne, kirkeafvisende veje.

Medens oplysninger om gildernes indhold og betydning i middelalderens købstæder i de senere år til dels er blevet undersøgt, forsket og beskrevet, så kniber det straks mere med en undersøgelse af gilderne på landet. Kilderne er her meget sparsomme med oplysninger. Det kan siges, at gilder udenfor købstæderne i dansk forskning er ganske jomfruelig jord, som endnu ikke i større udstrækning er blevet beskrevet. Forholdet er så grelt, at det næppe udenfor en ganske snæver specialistkreds er kendt, at der har været gilder på landet i middelalderen.

Dog har man efterhånden kunnet konstatere ved hjælp af bl.a. sigiller (segl), hvoraf man efterhånden har fundet en del der har haft tilknytning til gilder, at mindst ca. 60 danske gildeseagl eller brudstykker af samme findes bevaret. Et af disse segl, er seglet fra Kristi Legemes gilde i Næstved, som blev købt i en antikvitetshandel i 1870.

Ti af de fundne segl er fra landsbygilder. Landsbyernes gilder var for det meste knyttet til et sogn, men andre gilder kunne dog godt være dækkende for flere sogne, ligeledes kunne et gilde være dækkende for en landsby og et sogn.

Man kan med stor sandsynlighed konkludere, at der i Gunderslev Sogn har været et gilde fra 1400-tallet til op i 1800-tallet.

Konklusion:

Den ovenfor forholdsvis korte præsentation af gildenvæsenet i Danmark giver anledning til at fastslå, at gilderne indbyrdes kunne være noget forskellige.

Man kan i særlig grad savne en beskrivelse af gildernes rolle i den senmiddelalderlige religionsudøvelse, som ikke er særlig godt beskrevet i dansk forskning. Det er der nok flere grunde til. For det første er gilderne primært blevet behandlet af retshistorikere og økonomihistorikere, og for disse har det religiøse tilsyneladende blot været et vedhæng, som man nu engang mente hørte middelalderen til. Man kan vel ikke helt udelukke, at den almindelige protestantiske religionsforskning har været fokuseret på, at studier af middelalderens katolske skikke mest havde interesse, for så vidt som de kunne retfærdiggøre bruddet med Rom.

Der er således anledning nok til at tage fat på historien om de danske gilder, ikke kun byernes, men i særdeleshed også sognenes og landsbyernes gilder.

Vi vil ikke kunne forstå gildernes store betydning for datidens mennesker, hvis ikke deres religiøse og retshistoriske gøremål beskrives, det gælder ikke mindst gildernes gensidige beskyttelse af liv og ejendom. Forståelsen af deres interne ritualer i gilderne må kortlægges og beskrives, herunder drejer det sig ikke mindst om den gildedrik, øllet, som alle gilder havde tilfælles, og som tilsyneladende var andet og mere end almindelig selskabelighed og strafferedskab, men hvad var betydningen?

Betydningen af gildernes religiøse fællesskab fremgår af den tætte forbindelse, der var mellem messer og gildedrik. Omsorgen for de døde og glæden blandt de levende hørte sammen, og derfor kunne gildedrikken vare flere dage. Selv om gildernes enkelte elementer givetvis har kunnet variere, så har dog en lang række af gildernes kernepunkter været de samme.

En gang om året begyndte gildet om aftenen forud for en helgendag eller en større højtid med bøn i kirken for gildets døde medlemmer med mødepligt for medlemmerne. Herefter gik man hjem til oldermanden eller til gildehuset, hvor præsten læste skrænen højt. Derefter blev, formodentlig, de dodes navne også her læst op for første gang. Denne del af ritualet sluttede med, at øllet blev bragt ind til smagning. Muligvis har det også været denne aften, hvor mindesangen for gildets beskytter blev sunget, og mindeskåle for gildets døde blev drukket.

Tidligt næste morgen fortsatte man med sjælemesser, hvor navnene på gildets døde igen blev læst op, og hvor alle gildesøstre og -brødre ofrede fødevarer, øl eller penge. Ved middagstid, eller om aftenen, samlede man sig atter i gildet til den store middag der var indledningen til en fest med dans og lystighed, som varede til oldermanden bestemte, at sammenkomsten var slut. På tredjedagen holdtes så regnskabsaflæggelse, hvor regnskaberne over gildedrikkens omkostninger blev fremlagt, og ligeledes regn-

skaberne for altrets udgifter og indtægter, lån etc.

Et år var forbi i gildets liv, et nyt kunne begynde.

Der er umiddelbart ikke meget i dette ritual, som peger på frygt og stor syndsbevidsthed. Dog var de døde, ved afholdelse af messerne og ved gildefesten, blevet inddraget i gildets liv, og det viser, at de afdøde stadig var at betragte som en del af gildets indre liv.

Det var måske langt snarere en anden måde at praktisere den kristne tro på, en tro som var mere jordnær, og som siden er forsvundet, ædt op af en mere moralsk og forstandsmæssig holdning til religionen.

Gilderne var først og fremmest et fællesskab til gensidig hjælp og en fælles guds frygt der i gilderne var beseglet med en edsaflæggelse.

Når man i dag taler om de glemte altre og gilder, så må man sige, at der i dagens Danmark endnu findes enkelte minder om dem i så forskellige institutioner som f.eks. sygesikrings-, assurance – fugleskydningsselskaber, visse loger etc., disse rudimentære rester er dele af de oprindelige gilder. Der gemmer sig stadig mange hemmeligheder i de gamle gilders ritualer.

Reformationen anfægtede faktisk ikke gilderne videre. Det indre liv i gilderne fandt sig tilsyneladende hurtigt tilrette med den nye protestantiske religion, og gilderne kunne stadigvæk, efter reformationen, dyrke deres religiøse og faglige fester med deres specielle baggrund, ikke mindst på det selskabelige område.

Efter 1500-tallet fik nogle af gilderne efterhånden, et endnu mere snævert og erhvervsrettet sigte, der blev kaldt for lav. Med samme erhvervsbaggrund fik medlemmer af et gilde nu yderligere betydning, de kunne på visse områder begynde at ligne begyndelsen til de senere tiders stærke faglige grupperinger, der senere blev kaldt for fagforeninger. Der kom altså ved hjælp af disse lav en noget tættere forbindelse til beslægtede sociale grupper, det vil sige til andre lav og faglige samfundsgupper, og det førte igen til, at grundlaget for gildet blev mere solidt, bl.a. fordi det rent selskabelige formål i gilderne blev øget til et større og stærkere sammenhold. Derfor kunne man nu se, at strukturerne for gilderne blev de mere faglige købmandsgilder og et utal af forskellige håndværksgilder.

Men reformationen gjorde dog på visse områder indhug i gildernes selvstændighed.

Gildernes formuer blev efterhånden til dels inddraget, og det samme blev deres undertiden betydelige jordejendom, medens deres faglige og/eller selskabelige opgaver dog kunne fortsætte, f.eks. som købmandsgilderne og fugleskydningsselskaber m.fl. indtil næringsfriheden blev indført i 1862. Så var der ikke rigtig mening med den form for gilde, der var ikke mere brug for disse.

Dog var der enkelte gilder der fortsatte efter dette tidspunkt, men nu som en foreningsform, altså rent selskabelige gilder uden faglige formål, men nok med et mål, her er bl.a. det mest kendte gilde vel nok det som findes i Aalborg, nemlig Christian IV's lav.

I skrårerne for de enkelte gilder og lav, viser det sig, at selv om gilderne og deres klientel var forskellige, så bibeholdt de faktisk alle, så godt som, de samme regler og bestemmelser, og der skelnes tilsyneladende aldrig mellem de to ord *gilde* og *lav*, før langt senere. Dog forekommer det, at ordet "gilde" var det hyppigst brugte ord i alle skrårer.

Det betyder ikke, at der ikke var nogen særlig forskel i principperne mellem gilder og lav. Håndværkerlavene havde deres opmærksomhed henvendt på faget, det vil sige den enkelte mesters ret til at drive næringsvirksomhed indenfor faget som et særkende. Et lav tog sig altså af de mere håndværksmæssige gilder, hvor man så kunne bruge tiden på at fokusere på fagets (lavets) fælles problemer.

Det samme kan siges om købmandsgilderne, hvor man skal huske på, at den enkelte købmand, eller flere i fællesskab, selv importerede de varer de handlede med. Der skulle træffes aftaler med hensyn til opkøb, fælles hjemtransport af varerne, priser på varerne på torvedage, etc. Derfor var deres gilder også relateret til faget, altså en sammenslutning, hvor man kunne lave aftaler og handle med hinanden.

De danske gilder blev i løbet af middelalderen præget af kirkens ideer om lighed og broderskab, og derfor kunne man lige fra gildernes grundlæggelse omkring 1100-tallet også se kvinder som medlemmer af gildet, helt på lige fod med mændene.

Gilderne var altså også broderskaber, og medlemmerne var altid gensidigt forpligtet, såvel

overfor levende som døde, ofte udtrykt symbolsk i de sammenkomster, der i Danmark kaldtes gilde- eller lavsdrikken. Den gensidige hjælp gjaldt dog kun dem, der faldt indenfor kriteriet for optagelse i gildet. Dette kriterium kunne baseres på en landsby, en bydel, erhvervsfællesskab, social status, særligt religiøse forpligtelser etc.

Desværre har mange af de af 1900-tallets hovedværker der er skrevet om gilderne, lidt den ejendommelige skæbne ikke at blive offentliggjort, hvorfor samfundets viden om gildernes struktur m.v. bliver af en ganske sporadisk karakter.

Gilderne bevarede også igennem tiderne deres skrå, dog med skyldig hensyntagen til små justeringer gennem tiden.

Altså betyder det ikke, at der ikke var nogen forskel mellem gilder og lav, det var der, gildet havde stærkere forbindelser tilbage i tiden end lavene.

Sammenfattende kan man slutte, at gilderne i senmiddelalderen var et ganske udbredt fænomen, så udbredt, at de forskellige gilders antal i Danmark kunne tælles i tusinder, i byerne kunne der være helt op til 20 gilder, og i mange af Danmarks sogne kunne der være mindst et gilde. Med hensyn til gildernes sociale sammensætning er det klart at det er samfundets øverste sociale - og midtergrupperne der har benyttet sig af gildeformen. Det egentlige aristokrati og samfundets underste grupper kunne dog mødes som enkeltindivider i nogle af sammenslutningerne, men meget sjældent. Man ser ikke de laveste social-

grupper tage egentlige initiativer til at skabe deres egne gilder, hvilket er forståeligt nok på grund af bl.a. deres økonomiske forhold. Gildedrikken overlevede også reformationen, dog efterhånden i en lidt tillempet og amputeret form, det være sig både i byen og på landet. Ritualerne var efterhånden blevet berøvet sit religiøse islæt, og gildedrikken havde nu frit løb til at udvikle sin verdslige side, dvs. nu måtte det protestantiske bornerte Danmark nøjes med biskoppelige formaninger fra Peder Palladius, Sjællands første evangeliske superintendant. Han indskærpede bønderne, at de ikke måtte lade lys brænde for en afdød eller synge andre salmer i gildehusene, end dem som blev sunget i sognekirken. Det var de nye tider.

Det var altså en ny tid, der havde sejret, nu prøvede man for alvor, på en hel anden og mere alvorlig måde at opdrage folk til det, som den nye tids mennesker mente: *"At de var bedre"*, derfor prøvede man på at feje fortiden ud af lav og gilder.

Man kan derfor udrage, at:

I sin ældste skikkelse er gildet og lavet både sygekasse, begravelseskasse, forsikrings-selskab, indkøbsforening, selskabelig klub og fagforening.

Kompagnihuset:

Det eneste købmandsgildehus, der er bevaret i Norden, er gildehuset, kaldet Kompagnihuset, der er beliggende i Kompagnistræde i Næstved.

Kompagnihuset

Dette imponerende stenhus er opført i ca. 1490. Der har været gildesal i øverste stokværk og lagerrum i nederste stokværk. Huset har sikkert oprindeligt også haft kamtakker, men disse blev sandsynligvis nedtaget i ca. 1750 i forbindelse med opførelsen af fæhuset bagved Kompagnihuset, således at begge huse fik et sammenhængende tag. Taget har haft et varierende antal kviste. Det korrekte, men sjældent brugte navn på Kompagnihuset, er Peblingehuset eller Peblingegildets Hus efter det middelalderlige handelsgilde, der vel har brugt huset til både oplagring og møder. I 1568 ejede Skt. Peders Kirke huset. Kirken udlejede de tre boder i den høje kælder og brugte hovedetagen til oplagring. De tre boder, der endnu kan ses i bygningen, var i 1579 udlejet til tre af byens borgere. Omkring 1623 ophørte udlejningen antagelig. I 1622 foranstaltede kirken syn og taksation af:

det gamle forfaldne stenhus i Aastrædet (nuværende Kompagnistræde), som kaldes *Peblingehuset*, og hvoraf der årligt svares *Jordskyld eller Husleje til Skt. Peders Kirke*. Taksationen skete med henblik på salg, og 4. november 1622 fastslog bytinget, at huset var så *brøstfældigt på Tømmer og Tag*, at man måtte frygte, at det snart ville falde ned, og at en køber måtte betale for en større istandsættelse, før huset igen blev brugbart.

Det blev borgmester Hans Duffrich der i februar 1623 købte huset på vegne af Christian IV's (1588-1648) spanske handelskompagni, deraf dets nuværende navn, Kompagnihuset. Siden har det bl.a. været magasin for skiftende storkøbmænd.

Midt i 1920'erne ville Næstved Kommune rive huset ned, men heldigvis blev det i stedet restaureret i årene 1926-30 ved arkitekt Johs. Tidemand-Dal, i samarbejde med kgl. bygningsinspektør Kristoffer Varming for *Foreningen til gamle Bygningers Bevaring* i samarbejde med *Statens særlige Bygningssyn*.

I 1930'erne blev huset brugt som husflidsskole for arbejdsløse, og i 1943 købte Næstved Diskontobank huset og brugte det efter istandsættelse til møder, repræsentative formål og udlån til foreninger. Men forfaldet satte atter ind, da huset ikke tålte vedvarende opvarmning, ligesom det blev udsat for hærverk, når det ikke var i brug.

I 1982 solgte banken huset for 1 kr. til *Næstved Nostalgiske Selskab*. Dette selskab var netop blevet dannet med det formål at restaurere Kompagnihuset. Initiativtager og for-

mand var dir. Flemming Holst, der her repræsenterede Turistforeningen. Efter fundraising og forberedende arbejde ved arkitekterne Knud Toftvad og Mogens Reker, sidstnævnte som repræsentant for bygningsinspektoratet, gennemførtes restaureringen i årene 1983 – 1985 ved Jens Chr. Varmings Tegnestue, København, med arkitekt Leif Topsøe-Jensen som projektleder, i samarbejde med arkitekt Kurt Rosenkrans Høyer fra Fredningsstyrelsen. Arkitekt Varming udtalte ved den officielle indvielse i 1985:

Kompagnihuset har ikke sin mage i Norden. Bygningen har fået Europa Nostra-prisen i 1992 for fornem bygningsrestaurering, overrakt i 1993 af prins Henrik.

Apostelhuset:

Apostelhuset i Riddergade

Næstved har også i Riddergade 5 en anden perle af et hus, her ligger nemlig bindingsværkshuset der kaldes *Apostelhuset*. Huset er

Udskåret knægt på Apostelhuset. Peter med nøglen. Øverst den femkantede stjerne "Marekorset", Ska-veslægtens våbenmærke.

bygget omkring 1510-20, og formodes opført som et gildehus for *Kristi Legems Gilde*.

Huset har fået navn efter de udskårne "knægte" der er placeret under taget, hvor Jesus og de tolv apostle er gengivet. Disse "knægte" anses for at være nogle af de ældste bindingsværkfigurer i Danmark. Sådanne knægte blev brugt, hvor etagen ovenover, som det kan ses på nabohuset, ragede lidt længere ud over gaden. Deraf kan udledes, at huset oprindeligt også var i 2 stokværk, etager, men desværre blev førstesalen fjernet under krisetiderne engang mellem 1682 og 1736, hvor indbyggerantallet var for lille i forhold til udbudet af lejligheder.

Selv om facaden på dette hus er temmelig hårdt restaureret, så er det stadigvæk noget ganske imponerende træskærerarbejde der her kan iagttages. Det er kun husets facade der er bevaret, bagvæggen mv. er i tidens løb forsvundet. På et foto fra 1867 er facaden

omtrent som nu, dog overkalket og med to små pyntelige kviste. Apostelhuset blev restaureret 1884-85 samtidig med nabohuset, Ridderhuset, ved arkitekten V. Ahlmann der kun lod de originale figurknægte opsætte igen på kopien af facaden. Desværre er knægtene så godt som det eneste, der er tilbage af det oprindelige hus, da det i årenes løb flere gange er blevet stærkt restaureret. Ved restaureringen i 1884 måtte tømmerværket for en stor dels vedkommende fornyes, dog kunne, som skrevet, knægtene bevares, disse bærer i dag kun taget.

Huset der har 12 fag, dvs. vindues- og dørpartier, er flankeret af 13 bindingsværksstolper. På hver af disse stolper er der en knægt. Apostelfigurene står som skrevet på konsoller, der bærer nogle ganske fantastiske masker og over disse figurer er der bomærker og våbenmærker, for bl.a. slægterne Krag, Bartsebek, Sparre og Skave. Den sidstnævnte slægts våbenmærke var den femkantede stjerne "Marekorset", hvilken tegn man i middelalderen troede beskyttede mod onde ånder og marer. Denne blanding af borgerlige bomærker og adelige skjoldmærker taler for sandsynligheden af, at Apostelhuset, måske nok kun en overgang, oprindeligt har været et gildehus, for Kristi Legems Gilde, og nogle af medlemmerne var fra de viste slægter.

I mange købstæder var Kristi Legems Gilderne et samlingssted for indflydelsesrige personer i by og i opland, det kan se af de bevarede gilde medlemslister fra bl.a. Aalborg.

Hvem der har udført knægtene vides ikke. Han er anonym, som det var ret almindeligt for middelalderen, men han menes genkendt fra flere altertavler her på egnen. Antagelig har forhuset, som det var almindeligt, oprindeligt også været pakhus, så den toetagers facade har stået ganske tillukket, uden vinduer, kun med læsseluger. Beboelsen har så været bagude med adgang gennem porten.

Der var bageri i huset årene 1736 til 1787. I en årrække op til omkring 1980 ejede Skt. Mortens Sogn huset og brugte det til møde- og foreningsaktivitet.

Der er nu arkitektvirksomhed i huset. Men huset må stadigvæk, på trods af restaureringen, anses for at være en af de kønneste og ejendommeligste bindingsværkbygninger i Danmark.

Figurerne på knægtene viser Jesus med apostlene, hvor apostlene er vist med deres specielle attributter, altså den genstand der identificerer ham – ofte visende det tortur- eller henrettelsesredskab, der gjorde ham til martyr. Hvis man har front mod huset, ses apostlene, fra venstre mod højre:

- 1: **Jacob d. Yngre** – attribut: økse.
- 2: **Filip** – attribut: kors og bog.
- 3: **Simon** – attribut: sav.
- 4: **Matthæus** – attribut: sværd og bogpose.
- 5: **Johannes** – attribut: kalk.
- 6: **Peter** – attribut: nøgle.
- 7: **Jesus** – der gør velsignelsens tegn.
- 8: **Paulus** – attribut: sværd og bog.

9: **Jakob d. Ældre** – attribut: Ibsskaller, stav, flaske.

10: **Bartholomæus** – attribut: kniv.

11: **Andreas** – attribut: andreaskors.

12: **Matthias** – attribut: bogrulle, økse.

13: **Thomas** – attribut: spyd og bog.

Nr. 6. Apostlen Peter, eller Peder, med nøgle og bog er Næstveds skytshelgen: byens hovedkirke er opkaldt efter ham. Nøglen symboliserer nøglemagten:

Og jeg vil give dig Himmerigets nøgler, og hvad du binder på jorden, det skal være bunden i Himlene, og hvad du løser på jorden, det skal være løst i Himlen.

Da Peter også var den første pave, symboliserer nøglen også pavemagten, og nøglen indgår også, dobbelt korslagt, i Næstveds byvåben.

Nr. 7. Jesus har ingen egentlig attribut, men kendetegnes ved sin velsignende og forkyndende gestus.

Nr. 9. Jakob d. Ældre ses som en middelalderlig pilgrim på vej fra Santiago de Compostela, hvor muslingeskaller (såkaldte ibsskaller) er påført hans vandreudstyr.

Nr. 11. Andreas blev korsfæstet på dette specielle græske kors.

Tuesens boder

De såkaldte *Tuesens boder* i Næstved har også tilknytning til de gilder, der var i Næstved. Her findes de senmiddelalderlige boder, kal-

det ”Tuesens boder”, som blev skænket Skt. Peders Kirke i 1484. Det var borgmester Morten Tuesen, der skænkede kirken de syv boder mod at få læst messer for sin sjæl.

Tuesen Boder – i daglig tale kaldet ”Boderne” huser i dag en del af Næstved Museum.

Disse boder står endnu.

Den ældre forskning opfattede ganske vist boderne som håndværkerboliger, men imod dette taler boligernes eksklusive karakter og ikke mindst deres beliggenhed umiddelbart op til kirken. Der er snarere oprindelig tale om udlejningsejendomme med boder i kælderens og ”lejligheder” oven over. Her var de oplagte lejere de mange præster, som fik deres udkomme ved at læse messer for private, altså i f.eks. gilderne og kalenterne, hvis antal var i stadig stigning.

Mange skræer, gildernes love, ligesom mange alterlister, oplyser, at der hørte bolig med til gildealterets præst, derfor kunne det måske tænkes, at nogle af bodernes ”lejligheder” netop var beregnet for disse præster.

Ordforklaring:

Ave Maria =	(latin) hil Maria, katolsk bønns begyndelsesord.
Anniversarie =	(latin) den katolske kirkes årlige mindefest for afdøde, sjælemesse.
Allegorisk =	(græsk) fremstilling som har overført betydning, sindbillede.
Attribut =	(latin) genstand, der kendetegner forskellige allegoriske figurer.
Blide =	krigsmaskine der kaster store sten.
Bønneholdskøer =	køer, hvis udbytte gives som betaling for kirkens bønner.
Calendae =	(latin) den første dag i måneden.
Dobbel (doble) =	terningspil, hasardspil.
Feltskærer =	førhen en slags læge ved hæren, også kaldet Bartskeerer.
Fæhus =	kostald.
Gilde =	(gl. dansk) borgerforeninger, broderskab, lav (ofte opkaldt efter en helgen); findes i dag i navne som f.eks. Skt. Georgs Gilde.
Griis =	lavadelsslægt, hvis adelsvåben var: Lodret delt, 1. felt et blå løveben i hvidt (sølv), 2. felt tre gange tværdelt af blå og hvidt (sølv).

Herold =	(fransk) person der i riddertiden tjente som officiel budbringer, ledede turneringer o.l., og havde et særligt kendskab til våbenskjolde.
Højadelsslægter =	slægter, der havde stor økonomisk fremgang og magt – de kunne derfor fastholde deres adelige placering
Kapitel =	(latin) råd af præster eller munke ved den samme kirke, betegnelsen kaldes således, fordi der læses kapitler af Bibelen ved møderne.
Kindhest =	lusing.
Kleresi =	(latin) klike, slæng.
Konventer =	(latin) f. eks.: møde(r) af provstiets præster.
Lav =	1. forening af en landsbys bønder og til dels også husmænd, 2. sammenlutning af håndværkere med samme erhverv.
Lavadelsslægter =	slægter, der økonomisk havde haft tilbagegang – de kunne derfor ikke fastholde deres adelige placering.
Lod =	Vægtenhed: 1 lod = 15,5 g.
Mark =	1 lybsk mark = 16 skilling. 1 skilling = 12 penning.
Obituarium =	(latin) dødebog – klosterets oversigt over personer, hvorover der skulle læses messer.
Pebling =	1. elev i latinskolen, 2. dukke, 3. skråstiver i bindingsværk.
Rudimentær =	(latin) rest af tidligere udviklingstrin.
Skt. Knud =	Knud den Hellige (?-1086), myrdet 1086.
Sjælemesse =	den katolske kirkes forbøn, mod betaling, for en person/personer.
Skrå =	regler, love der gælder for gilder og lav.
Skråpræster =	præster, der var tilknyttet gilderne – påså om gildets skrå, reglerne, blev overholdt.
Stob =	kande og pottemål: 1 kande øl = 2 eller 4 potter: 1 potte = 4 pægle = 0,966 liter. 1 stob = 2 potter = ½ kande, senere: 1 stob = 2 potter = 1 kande.
Superintendent =	(fransk-latin) overopsyn.
Vantro =	mangel på tro – ikke kristne.
Vesper =	1. (latin) aften, 2. måltid sidst på eftermiddagen, 3. aftensang for hele menigheden på helligdage, 4. tidebøn kl. 6 om aftenen.
Vigilie(r) =	bønner – en nattebøn.
Værnegilde =	gilder der havde til formål at beskytte og hjælpe den enkelte gildebroder.
Årtidebog =	kirker og klostres oversigt over de sjælemesser, der skulle læses i løbet af året.

Litteratur:

”Den Store Danske Encyklopædi” 1997 - bind 7.

”Borups bønder” Axel Steensberg. Wormianum 1983.

”Gilder, lav og broderskaber i middelalderens Danmark”. Redigeret af Lars Bisgaard og Leif Søndergaard. Syddansk Universitetsforlag 2002.

”Kirkeleksion for Norden” Frederik Nielsen. Aarhus 1900.

”Dagligt Liv I Norden i det sekstende århundrede” Troels-Lund. Gyldendal. 1908.

”Dansk kulturhistorisk Opslagsværk. I-II. Red. Erik Alstrup og Poul Erik Olsen. Dansk Historisk Fællesforening. 1991.

”Tidlige klostre i Norden” Lars Bisgaard & Tore Nyberg. Syddansk Universitetsforlag. Odense 2006.

”Gildernes form og funktion i middelalderens Skandinavien”. Christoph Anz.

”Knudsgilde og korstog”. Kurt Villads Jensen.

”Kulturelle aktiviteter i gilder og lav”. Leif Søndergaard.

Nytårgave til Borup Ris’ Venner. 1983. Axel Steensberg, Fuglebjerg.

”Frem” – bind A. I-II side 597.

”Glemte andre”. Lars Bisgaard. Odense Universitetsforlag 2001.

”Fra Svendekro og Lavshus”. Peter Riismøller. Schönbergske forlag. Kbh. 1940.

Biografien om Svend Dyhre Rasmussen

Foreningen har i hundredåret for Svend Dyhre Rasmussens fødsel udgivet en biografi med uddrag af efterladte skrifter. Bogen har titlen ”Svend Dyhre Rasmussen - 1910-1974”.

Bogen kan købes i Georg Christensens Boghandel i Næstved, Superbrugsen i Fuglebjerg, på Næstved Museum og Lokalhistorisk Arkiv i Fuglebjerg.

Bogen kan også købes direkte hos foreningen, henv. til Bertel Hansen (Se kontaktoplysninger bag i årsskriftet).

Pris 150 kr.

Sven Johansen Danmarks stærkeste politibetjent

af Preben V. Andersen

Den 1. januar 1925 fik politibetjent Sven Johansen ansættelse som politiassistent i Øster Flakkebjerg herred med hjemsted i Fuglebjerg. Johansen var født 1894 i Skælskør, hvor faderen var politibetjent. Han blev gift i 1923 og blev far til børne-

ne Carl og Esther. Det var en mand, der – trods sine kun 30 år – havde haft en noget anderledes og spændende fortid end langt størsteparten af hans kolleger - ikke mindst i fritiden.

Johansen var den første inden for Københavns Politi, der begyndte at dyrke sport.

Han havde gentagne gange været danmarksmester i kuglestød og vægtløftning, samt sjællandsmester i diskoskast.

Det var ikke mindre end Danmarks stærkeste politibetjent, Fuglebjerg fik som landbetjent!

Sven Johansens familie ejer en scrapbog, der går helt tilbage til begyndelsen af 1920'erne. Den har vi fået lov at låne til en lille levned-

beskrivelse af landbetjent Frederik Gustafsens forgænger.

Mange af den ældre generation i Fuglebjerg husker den stærke landbetjent eller har fået fortalt om ham af deres forældre. For de ældste vil det være en genopfriskning, ja, måske en erindring af et sammenstød med landbetjenten?

Desværre lider scrapbogen, som så mange andre, af mangel på datoer på udklippene. Johansens søn, Carl Johansen, Kgl. Lyngby, der velvillig har udlånt os scrapbogen, har været behjælpelig med at holde udklippene nogenlunde i kronologisk orden. Udklippene er primært fra københavneraviser, Sorø Amtstidende og Næstved Tidende.

Johansen blev ansat ved Københavns politi den 1. februar 1917, 22 år gammel, ved Store Kongensgades politistation, og havde i tre år patruljetjeneste i Nyhavn. Johansen fortæller, at det både var spændende og interessant, og han havde mod på livet.

Han følte det som en ærespost netop at få det kvarter frem for at have patrulje i de stille gader. I Nyhavn mærkede man rigtig, det var krigens tid, (1. verdenskrig) og alle de udenlandske søfolk kunne godt nu og da have lidt svært ved at styre temperamentet. Fredag, lørdag og søndag var der altid op til en snes anholdelser pr. aften, og det var ikke som nu,

hvor man kan rekvirere udrykningsvognen. Man måtte selv transportere de urolige gemytter til stationen eller se at få hyret en hestedroske. Men man lærte mange forskellige folk at kende og lærte at stå på egne ben. Der skulle tages håndfast på tingene, for det var ikke børn alle dem, der kom dernede.

Johansen fortæller, at han aldrig har lidt nogen overlast i Nyhavn. Bortset fra dengang han blev skåret i fingrene med en kniv. Det var en finne, der havde lidt let til dolken. Der stod 3-4 stykker, som skulle vises bort ved lukketid, og da de ikke forstod meningen, måtte han give dem et lille puf, men samtidig huggede finnen altså kniven ind i tre af Johansens fingre – og så stak han af. Johansen måtte så løbe efter ham helt op til hjørnet af Store Kongensgade og Kongens Nytorv, hvor han faldt foran en sporvogn, der måtte bremse op for ikke at køre ham over. Begge kom på Kommunehospitalet. Det var jo i de gamle træstaves tid! Sådant noget var lige ”mad for Mogens den gang”!

Johansen blev spurgt af en journalist: ”Det påstås, at De kan holde to mand ud i stiv arm. Har de prøvet det?”

”Det skete engang, mens jeg havde civil tjeneste. Der var kommet et par tiggere ind hos en urtekræmmer i Rigsgade, og da han ikke ville give dem noget, overfaldt de ham. Resultatet blev, at hele slagsmålet væltede ud gennem døren og fortsatte på fortovet, hvor de var travlt optaget, da jeg kom til. Så måtte jeg skille dem ad og løfte dem begge op i stiv

arm, men selv om de sprællede og sparkede slemt, lykkedes det mig da at holde fast i begge fyrene, så urtekræmmeren igen kunne blive fri. Den ene var for resten russer og den anden en dansker, der havde haft adskillige års tugthus i udlandet.”

Cigaretmærket "Stadion" havde omkring 1920 en kuglestøder på sine pakninger – det er Sven Johansen, der ses på pakningen.

Samme journalist skriver: Det er Danmarks stærkeste politimand, vi her præsenterer for vore læsere, Johansen, der er mester i vægtløftning og har sat rekord for kuglestødning, er en mand, der har kræfterne i orden, hvad jo også hans atletiske og veltrænede legeme er det bedste bevis på. Og et kraftigere bevis får man, når man betragter vort billede, hvor han løfter en mand på 80 kg op i strakt arm. Johansen er – trods sine enorme kræfter – behagelig fri for praleri og ageren stærk mand, en nobel og fair sportsmand er han, men vi kan så inderlig godt forstå, at Nyhavns urolige hoveder i den tid, Johansen havde post der, var forbavsende stilfærdige og helst drejede om ad en sidegade, når han viste sig.

Følgende var at læse i B.T. 10. november 1920:

Hvad deltagerne i aftenens hovedkamp siger

Med særlig interesse imødeses matchen mellem Tuborg-Bryggerknægten Axel Hansen, Hermod, og den overvældende stærke politibetjent Sven Johansen, I.K. 99. ”Jeg falder jo nok på ryggen denne gang”, siger politimanden, som forleden så det glimrende gulvarmfaldgreb, Bryggeren tog på selve Emil Larsen. ”Selvfølgelig gør jeg mit bedste”, siger Bryggeren. ”Men jeg er slet ikke sikker på at sejre. Jeg er først for nylig begyndt igen og er ikke i mere træning, end at jeg kan brænde mig på et af Johansens jerngreb.”

Efter tre års patruljetjeneste i Nyhavn kom Johansen i civil tjeneste ved Store Kongensgades station. Herfra bliver han 1. marts 1923 forflyttet til Næstved, hvor hans bror H. Gerdrup var ansat, men senere forflyttet til Præstø.

Fra avisen, muligvis 1924. - Atter Danmarks mester

Ved danmarksmesterskaberne i atletik, der afholdtes på stadion i København lørdag og søndag, blev Sven Johansen, Næstved Idrætsklub, nr. 1 i kuglestød, idet han sammenlagt stødte 23,41 m. Det var 4. gang, Johansen har erhvervet Danmarksmesterskabet i kuglestød.

Mange af udklippene fra 1920'erne om Johansens idrætspræstationer har ofte som overskrift:

”Københavns stærkeste politibetjent”, ”Sven Johansen, Danmarks stærkeste politimand, var uangribelig i kuglestød”, ”Danmarks stærkeste politibetjent, Sven Johansen er sejrherre i vægtløftning” og

Danmarks stærkeste betjent skal til Fuglebjerg

”Den landskendte sportsmand, politibetjent Sven Johansen, Næstved, blev i Sorø Amtsråds møde i går beskikket til politibetjent i Øster Flakkebjerg Herred med bopæl i Fuglebjerg. I den korte tid, Sven Johansen har været her i byen (Næstved), har han forstået at sætte de ungdommelige urostiftere, der kan være i enhver by, på plads, og Øster Flakkebjerg Herred vil i ham få en myndig og vågen ordenshåndhæver, men også en overfor publikum både elskværdig og forekommende politimand”.

Om tiden og en travl hverdag i Fuglebjerg

I 1930 byggede Johansen huset Sorøvej 32. Hvor familien havde boet forinden, vides ikke, men allerede i 1934 flyttede de ind i det nybyggede hus Korsørvej 44. At være landbetjent i 1930'erne i et område, der dækkede fra Krummerup i vest til Herlufsholm i øst, var et alsidigt job. I Fuglebjerg Folkeblad fra 1933 kunne man læse en opgørelse over hvilke opgaver, landbetjenten havde haft:

Adoption 2, bedrageri 6, bidragssager 92, færdels- og motorlov 41, folkeregister 4, fri proces 5, krisehjælp 8, lovpligtige forsikringer 38, jagtsager 4, påkørsler 42, faderskab 24, prøver af levnedsmidler 39, politivedtægt 27, separation 19, skilsmisse 7, tyveri 6, vold 3, radio 15, og diverse 188! Det var helt utroligt, hvad en enkelt mand dengang skulle sætte sig ind i og tage sig af.

Sven Johansen foran sin nybyggede villa på Korsørvej.

Fra scrapbogen med avisudklippene fortælles om nogle af de ovennævnte sager i flere ord:

Gadeuorden

”Tre herrer optrådte onsdag på torvet i Fuglebjerg på en sådan måde, at det lå lidt uden for både lovlighed og sømmeligheden. Det medførte, at Sven Johansen lossede de tre herrer ind i sin bil og afleverede dem i arresten i Næstved. Da de havde sovet rusen ud, indvil-

gede de i en bøde på hver 20,- kr. I mangel af mønt begyndte de alle tre at afsone beløbet!”

Biografteatret

”Biografen havde i aftes fuldt hus, hvilket ikke er nyt. Det er derimod sjældent, at forestillingerne forløber i så stor ro og orden som i aftes. Mon ikke det var, fordi landbetjent Johansens flotte kasket og respektindgydende skikkelse lyste op i landskabet?”

Så blev der stille

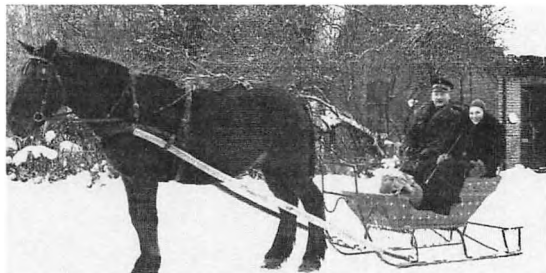
En af spektakelmagerne her fra byen (Næstved) var forleden kommet til stede ved et forningsmøde, men da han ikke kunne lade taleren tale i ro, måtte et par af foreningens medlemmer efter nogen parlamentaren lodse ham ud af lokalet. Da han imidlertid ikke ville gå længere end til forlokalet, blev politiet underrettet, og landbetjent Johansen, der tilfældig opholdt

sig på stationen, fulgte med to af betjentene derop. Så snart den urolige mødedeltager så Johansens kraftige skikkelse dukke op, blev han så stille, og næppe havde Johansen sagt sit: ”Skal vi så se at komme hjem”, før manden luskede af! Han ønskede åbenbart ikke at modtage et af Johansens berømte ”håndtryk”.

Landbetjenten som snekaster

Sent i aftes kørte en række privatbiler og en rutebil fast i de store driver, som havde samlet sig ved Lystagertorp. Landbetjent Johansen blev underrettet, men da man på det tidspunkt af aftenen ikke kunne få fat i snekastere, måtte landbetjenten sammen med et par unge

mennesker i rutebilen tage fat på at kaste sne, og efter nogen tids arbejde blev vejen så vidt farbar, at trafikken på ny kunne passere stedet.

Snevejret indbød til en rask kanetur – Johansen ses her sammen med sønnen Carl.

Hest og kane var lånt hos gårdejer Holger Olsen, Kristensminde.

Så var han leveret!

Påskedag blev maskinmesteren på en damper, der lå i Korsør havn, frastjålet et beløb på 80,- kr. Maskinmesteren havde været sammen med en mand, der havde oplyst at være lærersøn fra Falster, og han mistænkte den unge mand for at være gemingsmanden til tyveriet. Da politiet fik den unge mands signalement opgivet, var man straks klar over, at ”lærersønnen” var en flere gange straffet plattenslager. Men fyren var som forsvundet fra jordens overflade.

Da landbetjent Johansen, Fuglebjerg i går kom kørende ved Damhussøen, lagde han mærke til en ung mand, der var ved at ”stan-ge” en lastbil for at komme med til København. Fyren forekom Johansen bekendt, og da han tog ham nærmere i øjesyn, viste det sig, at det var den unge mand, der var efterlyst for

tyveriet i Korsør. Landbetjenten tog ham med i bilen, og i aftes blev kalorius afleveret til Korsør politi.

Landbetjenten i kamp med en kæmpegedde!

Selvom Johansen var travlt beskæftiget i hverdagen, blev der da også tid til en fisketur indimellem, blandt andre sammen med købmand Arthur Henriksen, Fuglebjerg.

I går eftermiddag var købmand Arthur Henriksen taget på geddefiskeri i en mose i Rugkrogen. Pludselig forsvandt flåddet under vandlinjen, og købmanden begyndte at trække til, men fisken, som havde bidt på krogen, ville ikke give sig så let, og landbetjent Johansen, der var med på turen, måtte assistere for at få gedden på land.

Det var en gammel, meget stor gedde, ikke mindre end 135 cm lang og med en vægt af 28 pund. Ved forenede kræfter fik de to lystfiskere gedden halet på land, men pludselig ”sprang” den og bed sig fast i landbetjentens knæbenklæder, som den flængede på et stort stykke. Sven Johansen fik dog hurtigt gedden rystet af sig og med et velrettet slag dræbt den glubske fyr.

Der er ikke mange nulevende tilbage i Fuglebjerg, som har kendt Sven Johansen, men en del som har hørt om ham gennem deres forældre. Johansen var med nutidssprog det, man kalder ”en hård negl”. Urostiftere på værtshuse og ved baller i forsamlingshusene fik ofte kontant afregning, uden at der blev skrevet nogen rapport.

Afdøde fotograf Henry Rasmussen, ”Ras”, holdt meget af, at fortælle om hans sammenstød med Johansen. Lige efter 9. april 1940, hvor vi var blevet besat af tyskerne, var der indført påbud om mørklægning og om tildækning af cykellygter, således at man kun havde en smal stribe, hvorfra lyset kom ud. Henry var da 16 år, og boede hos sine forældre i Sneslev Overdrev. Han havde læreplads i Fuglebjerg. En aften, han kom kørende hjemad med fuldt blus på dynamolygten, mødte han Johansen, der straks standsede ham, og spurgte ham, om han ikke havde hørt, at man ikke måtte have så meget lys på. Det havde han ikke hørt. Johansen forklarede ham om reglerne og bad ham få ordnet det straks. Det skulle Henry nok.

Det fik Henry selvfølgelig ikke gjort. Nu ville skæbnen, at da han et par dage senere kørte hjem fra arbejdet, mødte han igen Johansen. Det gik ikke straks op for landbetjenten, at det er samme unge mand, som han forleden havde fortalt, hvordan forholdene nu var. Henry dukkede også hovedet for ikke at blive genkendt, men pludselig fik Johansen en fornemmelse af, at han vist tidligere havde mødt ham. Johansen spurgte: ”Var det ikke dig, jeg mødte for nogle dage siden?” Joe, det måtte Henry indrømme! ”Nu har du et valg”, sagde Johansen, ”enten får du en på kassen eller vi kører hjem til din far!” Henry tænkte et øjeblik: ”Hvis vi kører hjem til min far, vil jeg også få en på kassen af ham”. – ”En på kassen!”, sagde han. Henry fortalte senere, at det fortrød han bitterligt: ”Jeg fik en på siden af

hovedet, så jeg landede vandret nede i grøften!”

Statsbanedetektiv ved Slagelse banegård

I 1943 blev Sven Johansen dømt for spirituskørsel og afskediget fra Politiet. Borgerne i Fuglebjerg og omegn blev meget kede af, at de skulle miste deres meget afholdte landbetjent.

Man indsamlede over 1.100 underskrifter i Johansens distrikt; det var en meget stor del af indbyggerne. Underskrifterne blev sendt til rigspolitichef K. Begstrup Hansen med anmodning om at få lov at beholde deres landbetjent. Men indsamlingen og henvendelsen var forgæves. Rigspolitichefen har sikkert været lige så ked af at miste den gode mand i Fuglebjerg. Han sørgede for, at Johansen blev statsbanedetektiv ved Slagelse banegård. Et job der i hvert fald krævede sin mand.

Johansen fik hurtigt store opgaver at løse. Der var gennem længere tid stjålet en del forsendelser, sendt med Statsbanerne til Slagelse Banegård. Tyvekosterne var dame- og herretøj, som var blevet afsat mange forskellige steder, blandt andre til marskandisere i København. Tyven var som sunket i jorden. Johansen opgav dog ikke tanken om at finde tyven, og efter et omfattende og vanskeligt eftersøgningsarbejde, der blev besværliggjort af besættelsen, kunne han i Holtug anholde en mand, der tjente på en gård under påtaget navn. Hans virkelige navn var Børge Larsson, og han var den eftersøgte ”kufferttyv” fra Slagelse.

Andre overskrifter vidner om Johansens store ihærdige og aldrig opgivende arbejde for at opklare tyverier og andre ulovligheder. Pengepose stjålet på Slagelse banegård: Ung trafikmedhjælper har tilstået tyveriet. Han havde gravet pengene, 1.165 kr., ned i Slagelse Lystskov.

Overportør i Kalundborg afsløret som jernbanetyv: Stor tyveriaffære – der er tilstået 179 tyverier til en samlet værdi af 11.000 kr. Opklaret af jernbanedetektiv Johansen, Slagelse.

Anden gang gik det galt: Søgte at snyde DSB med falsk anmeldelse.

En 25årig arbejdsmand fra Tåstrup fik i Retten i Sdr. Birk 50 dages fængsel for et noget for veludviklet forretningstalant.

Engang i foråret forsvandt en kuffert for ham på DSB, og han fik den erstattet ved en falsk opgørelse med 700 kr. eller 100 kr. mere, end det stjalne var værd.

Det gav ham ”Blod på Tanden”, og han skyndte sig at anmelde endnu en stjålet kuffert til DSB, og forlangte denne gang 1016 kr. men nu gik den ikke. DSB detektiven Sven Johansen fra Slagelse rykkede ud og satte en stopper for den 25åriges lille ”virksomhed”.

25 års jubilæum søndag den 1. februar 1942

I et interview i Næstved Tidende den 28. januar 1942 fortalte Johansen om de 25 år i politiets tjeneste, om sine Danmarksmesterskaber og sin måde at tage tingene på.

”Hvis alle betjente var af den kaliber, tror jeg nu ikke, der skete ret meget, som ikke måtte

ske, rundt om på gaderne, og hvor folk ellers færdes”, sagde en af de overordnede inden for politiet forleden, og ordene gjaldt overbetjent Sven Johansen, Fuglebjerg, der den 1. februar fejrede sit 25 års jubilæum i politiets tjeneste. Sven Johansen var ganske afgjort også en polititype, der ved sin blotte nærværelse indgød respekt; men han var meget mere end en bringebred og bomstærk betjent, der udelukkende virkede i kraft af sin rent korporlige styrke; han var den smilende og forstående politimand, der så sundt og menneskeligt på mange ting og derfor ikke alene havde vundet respekt, men også popularitet. Helt i modstrid med det indtryk, man uvægerlig fik af overbetjent Sven Johansen, virkede den undseligt, rødmende forlegenhed, hvormed han indvilgede i at fortælle lidt om de 25 år, der var gået, og da samtalen kom ind på hans forskellige og bemærkelsesværdige præstationer, blev det oftest til et ”nå-ja, men det var såmænd ikke så slemt”, og så kom en tommetyk scrapbog frem med udklippene fra de aviser, der tid efter anden havde fortalt om ”Danmarks stærkeste betjent”. Så måtte intervieweren selv læse sig tilrette med, hvad der var sket.

”I Nyhavn er der glæde”

”Det har været en brat overgang fra Nyhavn til det fredelige Næstved? Jeg spekulerede allerede, da jeg kom ind ved politiet, på at komme ud på landet og få et distrikt for mig selv, og så ville det være rart at prøve tjenesten i en provinsby også. Det var for øvrigt

ikke noget helt fremmed for mig, Far var nemlig politimand i Skelskør fra 1883 til 1912.”

Johansen tyer atter til den digre bog med avisudklippene og finder et fra et københavnerblad, der i muntre vers og tegning behandler den stærke betjents flytning fra Nyhavn til Næstved. ”I Nyhavn er der glæde på alle mindre snasker, hvor man til daglig kaster med stoleben og flasker”, begynder afskedskvadet til den populære lovens håndhæver.

Fra Nyhavn til Næstved.

Tegning af Otto Frederiksen.

Københavns stærkeste Politibetjent har forlagt sin Virksomhed til Næstved.

I Nyhavn er der Glæde paa alle mindre Snasker,
hvor man til daglig kaster med Stoleben og Flasker,
og hvor Be-Lente ikke er netop populære,
og navnlig ikke gerne maa alt for stærke være,
den Slags dem er der nemlig sj meget Fæm ved,
saa dem ser allerhelel man med Toget sendt til Næstved!

Men Næstved hvis der findes i denne By en Belle,
som ellers skjult af Mørket, slog Folk med Tøjrekølle,
saa gaar han nu og gyser 4g semmer Tøjrekøllen,
for Uha, hvis hann Kræmpen fik fat paa Næstvedbollen,
saa ved han fra Kollegor i Nyhavn, hvad der vanker!
I Nyhavn Fryd og Glæde! Næstved mærke Tanker!

Den fede Herre.

”Selvfølgelig var det en forandring at komme til Næstved”, fortsætter Johansen, ”men også det lærer man noget af. Politimester Schmit var en udmærket chef, og der var flinke kolle-

ger, men da stillingen i Fuglebjerg blev ledig, søgte og fik jeg den, og det er gået stille og roligt siden da. Ikke mindst under politimester Dyrland har jeg fået lov at arbejde frit, men selvfølgelig under ansvar.”

Man skal på talefod med folk

”Hvem er den ubehageligste, De har mødt under arbejdet som politimand?” - ”Egentlig har der ikke været nogen, der var særlig ubehagelig. Når vi har fået snakket lidt, er vi gerne kommet til forståelse. Man skal søge ind på vedkommendes psyke, så kan man næsten altid komme på talefod med dem. Det er dog glippet en gang imellem, og så må der prøves en anden medicin” - ”og den var ved hånden?” - ”Ja, lige i nærheden, når det endelig skulle ske! Men det har nu ikke været ret mange gange, det blev nødvendigt.”

”De kan lide at være ved politiet?” - ”Jeg kunne simpelthen ikke være andet! Jeg har følt mig vældig godt tilpas i de 25 år - Jeg aner ikke hvor de er blevet af! Nu er det ingen sag at være politimand. Da jeg begyndte, fik vi 85,- kr. om måneden og fri uniform, men jeg var ikke så godt vant den gang. Nu er det gode vilkår. Vi får en anstændig løn, glimrende udrustning og gode hjælpemidler. Og så kender jeg mit distrikt ud og ind, og det kender mig.”

”Så har De nået alt, hvad De ville?” - ”Ja, jeg ville gerne nå at se min søn, der nu er 18 år, som politimand i tredje generation. Han har fået sin bedstefars navn og er en kernekarl, som han var det.”

Når loven lukkede sit øje

”Polititjeneste er interessant; men der skal lyst til. Selvfølgelig kan den have sine ubehageligheder til tider, men hvad har ikke det? Det gælder derfor om at stå så godt udrustet, at man ikke er fremmed overfor noget i sit arbejde.” – ”Lukkede loven så aldrig sit Sven Johansen’ske øje?” – ”Adskillige gange – og jeg tror, det var uden skade for tjenesten. Tværtimod! Den slags lærer man ganske automatisk.”

Næstved Tidende, 2. februar 1942

Overbetjent Sven Johansen, Fuglebjerg, fejrede i går under overmåde stor opmærksomhed sit 25 års jubilæum i politiets tjeneste. Hjemmet blev aldeles fyldt med store smukke blomsterdekorationer, der vidnede om det gode forhold, den populære politimand har haft med befolkningen gennem årene. Fra politiet mødte der en deputation bestående af politimester L. Dyrland, politifuldmægtig Nyholm, kriminalassistent Koue, politiassistent E. L. G. Petersen og jubilarens to kolleger Bentsen, Glumsø og Eggers Hansen, ligesom sognefogederne fra Fuglebjerg, Krummerup og Rejnstrup gav møde. På statens vegne overrakte politimester Dyrland overbetjent Johansen en kontant penge-gave på 200 kr., og fra personalet ved politigården forærede kriminalassistent Koue Sven Johansen et smukt bronzefad med indgravering.

Sven Johansen døde i 1954, 60 år gammel.

Familien Johansen blev fotograferet i forbindelse med sølvbrylluppet i 1947. Ægteparret Sven Oscar og Frandsine Marie Johansen flankeret af datteren Esther og sønnen Carl.

Om sønnen Carl Johansen

Sven Johansen fik sit ønske opfyldt om at se sin søn som politimand i tredje generation. Carl tog præliminæreksamen fra Hindholm Kost- og realskole i 1941 og var herefter landvæsenselev på Førsløvgård i 2 år. Han meldte sig som frivillig til Civilforsvarets Udrykningstjeneste – CBU i Næstved, blev uddannet til undergruppeløfter på Bernstorff Slot, hvorefter han gjorde tjeneste i Sandholmlejren, hvor man modtog de første tyske flygtninge efter krigen. I sommeren 1945 blev han indkaldt til Livgarden, hvor han blev udtaget til tropslærer. Han gjorde tjeneste som kornet og sekondløjtnant i Tønder.

Efter et ophold på Krogerup Højskole kom han på løjtnantskole på Kronborg, hvor han efterfølgende gjorde tjeneste som lærer på kornetskolen. I 1951 kom han på Politiskolen

og gjorde tjeneste på Vesterbro. Fra 1953 og 8 år frem gjorde han tjeneste ved militærpolitiet. Han sluttede sin militære karriere som kaptajn af reserven. Fra 1961 til 1985 var han ansat som fuldmægtig ved Københavns Kommune, hvor han varetog socialforvaltningens opgaver under krigs- og katastrofeforhold.

*Carl Johansen
1950.*

Vi er Carl Johansen tak skyldig for oplysninger og lån af scrapbog og billeder til denne artikel.

Billedet på årsskriftets bagside er fra den 1. januar 1925 og forestiller Sven Johansen med alle de medaljer, han på dette tidspunkt havde vundet i kuglestød, vægtløftning og brydning. Han var danmarksmester flere gange i kuglestød og vægtløftning.

Minder fra byfester i Fuglebjerg, 1986 - 2010

v/ Preben V. Andersen

Hvor de 25 første byfester holdt fast i traditionen fra den første byfest i 1961, begyndte der efterhånden at komme fornyelser i programmerne. Man stod i den vanskelige balancegang mellem både at opretholde de gode traditioner, som byfestens trofaste publikum ikke ville undvære, og skabe fornyelse for alle aldersklasser.

Den lange kaffebord i Kirkestræde.

I 1990'erne bliver der tænkt mere på børnene og ungdommen, hvilket også skyldtes at medlemmerne i byfestkomitéen var yngre mennesker.

Men traditionen tro startede den 26. byfest op med stort reklamebankospil i Fuglebjerg-Hallen, som indledning til fire festlige byfestdage, og selvfølgelig med åbning af Tivoliparken "Sjælland", eller som det hed i dagligtale, "Johannes Tivoli". Det var også 26. gang Tivoliparken gæstede Fuglebjerg.

Ellers var rammerne omkring byfestdagene som nævnt ret traditionelle. Dog kom et nyt tiltag i 1986. For mange år siden blev der hvert år med stor succes opført revy i Fuglebjerg. FIF-scenens aktører havde taget opgaven op og kaldte revyen "Hvor ligger Fuglebjerg Torv?". Det blev en vældig succes, over 300 overværede revyen.

Blomsteroptoget var helliget H. C. Andersens eventyrfigurer.

Byfesten i 1987 bød også på en nyhed og endda en udvidelse af festområdet, idet bestyrelsen havde besluttet at afholde kræmmermarked sammen med byfesten.

Af kendte solister var Bjarne Liller og Arne Lundemann.- Lillers "Ensom dame 40 år" fra 1979 var stadig meget populær - og er det vel stadig? Lundemann har givet haft Kai Norman Andersen og Aage Stentoft melodier,

sange fra Sommer i Tyrol og May Fair Lady på repertoire. Blomsteroptøget var dette år tegneseriefigurer.

I 1988 indførte man to reklamebankospil, tirsdag og torsdag. Som sædvanlig manglede man blomster til optøget, men de kom gerne i sidste øjeblik. Det samme var tilfældet med damer til kaffeteltet. På scenen var det den populære Jodle Birge. Selvom det var fire år siden hans egen ”Rigtige Venner” kom på dansktoppen, har den stadig været meget populær og aktuell sammen med ”Tre hvide duer”.

Således fulgte de kommende år, hvor man altid sikrede sig de meste populære kunstnere indenfor dansktopgenren og havde øjne og ører åbne for, hvad der netop det år havde størst interesse på børne- og ungdomsområderne. Det kunne være serier fra fjernsynet, eller en helt ny kunstner, eller en kunstform, der var dukket op først på året.

I 1989 blev der sat byfestrekord med et over-skud på 84.000 kr., der ikke siden er blevet overgået.

Til traditionerne hører blomsteroptøget gennem byens gader lørdag og søndag – sådan har det været i samtlige 50 år. Optøget i 1991 havde temaet ”karakteristiske danske blomster”. Det var der arbejdet på fra det tidlige forår, idet mange af blomsterne blev lagt i jorden som frø og dyrket på friland med henblik på byfestoptøget. Én eller flere personer på de enkelte vogne symboliserede den enkelte blomst, og enten det var Morgenfrue, Bru-

deslør, Fattigmands Orkidé, eller hvad de enkelte blomster hed, havde der været frit slag for fantasien under opbygningen.

Blandt fornyelserne i 1991 var der et indslag ”Leg uden grænser”. En lokal konkurrence med mønster i de store tyske tv-shows dystede om fredagen to hold af kommunalrådsmedlemmer, nemlig et udvalgt hold fra den socialdemokratiske gruppe mod et udvalgt hold fra den borgerlige gruppe. Om lørdagen var det et hold fra Fuglebjerg Brandvæsen, der dystede mod Fuglebjerg Idrætsforening, og om søndagen var der finale.

Søndag eftermiddag præsenteres stuntshow på festpladsen. Det var to mand fra Martin Spang Olsens stuntman-skole, der illustrerede, hvorledes man slipper godt fra et styrt fra en høj stige, deltager i et forrygende slagsmål uden at få en skramme og lignende drabelige aktionscener.

1991-byfesten fik en ublid optakt, et par timer før Slagelse-Garden og blomsteroptøget skulle starte turen gennem byen, regnede det uafbrudt et par timer før, og mange fik det indtryk, at dette års byfest nok gik i vasken. Heldigvis blev det tørvejr, inden optøget startede. Da folk kom på festpladsen, lagde de mærke til, at tivoliet ikke var som tidligere, men større og meget flottere. Man havde udskiftet ”Tivolipark Sjælland” med ”Winthers Tivolipark” efter 30 års samarbejde. ”Tivolipark Sjælland” var efterhånden blevet noget nedslidt.

Som altid havde byfesten et væld af boder, tombolaer og sjove forlystelsesaktiviteter, så der hele tiden var noget at se på og engagere sig i efter lyst og behag. En stab på op mod 100 frivillige fra byen og omegnen stod bag opbygningen og afviklingen af byfesten, som – ud over at more – også gerne skulle give et pænt overskud til Fuglebjerg Idrætsforenings og Badmintonklubbens ungdomsfonde. Flere tusinde mennesker besøgte festpladsen lørdag og søndag.

Et meget flot festfyrværkeri søndag aften var en værdig afslutning på en god og vellykket byfest i Fuglebjerg. Overskuddet blev 37.500 kr.!

Byfestoptoget 1992 går op ad Sandvedvej.

Udover nogle forhåbentlige pæne overskud, hvert år til Badminton Klubben og Idrætsforeninger har forretningslivet også glæde af byfestdagene, hvor der kommer rigtig mange mennesker udefra.

Fuglebjerg Erhvervsforening har gennem mange år stået for gratis morgenkaffebord i Kirkestræde, og det har rigtig mange benyttet sig af, sammen med det gratis sildebord på festpladsen om lørdagen.

Landbetjenten dumpede ned fra himlen

Man kan sige, at byfesten 1994 indledtes med et spring af helt store dimensioner, idet FIFs tidligere formand, politiassistent og kommunalbestyrelsesmedlem Jan Aage Rasmussen havde sagt ja til at springe ud med faldskærm over Fuglebjerg fra 2 km højde, og forventede at lande på festpladsen. Det skete som et tandemspring fra et fly sammen med en instruktør fra faldskærmsklubben Phønix, Hillerød. Klubben havde dog taget forbehold over for navnlig de vindmæssige forhold, idet det skulle blæse mindst 4 sekundmeter, før Jan Aage Rasmussen som følge af sin vægt, måtte hvirvle sig ud i luften. Han ville i givet fald blive erstattet af Knud Pøhl, også kommunalbestyrelsesmedlem og tidligere FIF-formand, der ifølge vægtskalaen var ca. 30 kg lettere. Spændende blev det således for publikum hvem af de to kommunalbestyrelsesmedlemmer, der kom til at svæve over byen.

Det blev Jan Aage Rasmussen. "Det var simpelthen fantastisk, det prøver jeg en gang til", sagde Fuglebjergs sherif, da han fredag aften som optakt til byfestens forskellige begivenheder lod sig kaste ud fra et fly 2,7 kilometers højde og efter godt 1200 meter frit fald med en hastighed på op til 200 km/t fik udløst faldskærmen og under resten af nedturen

kunne nyde Fuglebjerg fra luften i et lidt mere adstadigt tempo.

Keglebanen – fra byfesten i 1988.

Stadigvæk kom kræmmere fra fjern og nær strømmende til Fuglebjerg, de kom som regel i god tid, og dannede deres egen ”lille by” i tilknytning til festpladsen.

I 1995 var der en stor hoppeborg til børnene. Søndag eftermiddag fik børnene besøg af ”Den gule Bamse”, der til ukendelighed lignede DRs populære figur ”Bamse”, og som inviterede alle Fuglebjerg og omegns børn til en kæmpe fødselsdagsfest, hvori også deltog bamsens helt nære venner blandt andre Panda Bamsen, Pinky, Den hvide Kanin og aben Hannibal, og der var en stribe konkurrencer, som fødselsdagsselskabet næppe glemte lige med det samme. Det var en rigtig stor succes! Lørdag aften var teltet helt fyldt op, idet det var lykkedes byfestkomitéen at engagere det meget populære showband ”Natsværmerne”,

og de gjorde stor lykke. I pausen var der sandelig optræden af superstripperen Miss Cee Cee. Derudover havde byfesten besøg af den da meget kendte ”Frøken Lise Lotte Lohmann”.

Blomsteroptoget 1996 havde ”Danmarks Øer” som tema, og en stab af idemagere og kreative personer havde gennem længere tid forberedt dette års imponerende skue, der fik sidste finish med løv og friske blomster i de sidste timer før rundturen. I spidsen for optoget var den farvestrålende og velspillende Slagelse-Garden.

Fredag aften blev der budt på helstegt gris i teltet. For 30,- kr. fik man grillstegt gris, kartoffelsalat, flûtes og salat.

I 1997 havde Fuglebjerg Erhvervsforening stadig traditionen tro dækket op til gratis morgenkaffe i Kirkestræde. Og der var virkelig stort besøg. På to timer blev der fortæret 500 rundstykker og næsten 600 kopper kaffe plus the og kakao til børnene, så de ca. 200 stole, der var stillet op, skiftede personer flere gange, inden de flittige hjælpere fik skænket og serveret for alle de glade gæster, der rigtig hyggede sig og nød den dejlige musik fra Karl Hermanns Trio.

Der var virkelig topnavne fra dansk show-biz, der underholdt, Troels Trier og Rebecca Brüel med deres Rock & Roll Stand Up Comedy Show 1997. Med den udgave var de søgt tilbage til rødderne og spillede vintage rock’n’roll.

Om søndagen gav den flotte Vedbækgarde koncert foran kroen, før den trak op i spidsen for blomsteroptøget.

Og der blev traditionen tro sat punktum for byfesten 1997 med et flot festfyrværkeri.

Det er ligesom det år efter år skal være underholdning med mere og mere spænding i, voldsomt og faretruende, som for eksempel hvor en dødsudspringer var på programmet i 1998 - en mand, der tidligere havde brækket ryggen to gange ved at foretage et skrækslagent stunt, hvor en enkelt fejlregning kan betyde liv eller død.

Han kravlede op i en ca. 20 meter høj mast, hældte brændstof udover sig selv, antændte brændstoffet, og sprang herefter ud fra masten og landede i et vandbassin, der var 4 meter i diameter og kun 2 meter dybt! - og det gik godt i Fuglebjerg. Mange af tilskuerne har sikkert holdt vejret, indtil han kravlede op af bassinet. Så var politibetjent Jan Aage Rasmussens tandemspring, for år tilbage, det rene vand ved siden af.

Der var underholdning for børn og barnlige sjæle ved "Banterne" og en konkurrence, hvor man kunne vinde tegnefilm med Snurre Snup, Supermus, Skipper Skræk m.m.

Til alle børn kastede "Banterne" over 1000 dejlige karameller ud, som man kunne gribe, hvis man var heldig - og dygtig nok.

Birthe Kjær underholdt de ældre gæster, og ungdommen havde "Cahir Live" en underholdning af pop, rock, rock'n'roll, sing-a-long

og masser af skæg og ballade under mottoet "No rules - just fun!"

"Mange kendte navne finder vej til den store byfest i Fuglebjerg"

var overskriften i avisen for 1999. Navnene var Diskotek Seven'th Heaven, toporkestret Tennessee, Tina Siel og flere andre. Børnene fik igen besøg af "De sjove Baner" Om søndagen var der børneunderholdning af "Postmand Per" og Ankers Tivoli fik stadig nye udfordringer til børn og unge.

2002 kom Birthe Kjær igen, mon hun ikke har været her til omkring 10 af de 50 gange der har været byfester? Hun kan den kunst at sprede glæde med sin sang, og det har hun gjort, siden hun som barn i 1960 optrådte i trio'en Sunshine.

Peter Larsen som Erna Iversen og tjener Frandsen dukkede op til byfesten 2003. Han blev landskendt, da han var med i Hans Otto Bisgaards lørdagsunderholdning på DR TV, hvor figuren som tjener Frandsen gik rent ind hos publikum. Han gjorde også lykke i Fuglebjerg.

For første gang i mange år var der uroligheder i 2003. Nogle 2. generationsindvandrere lagde op til slagsmål, men politiet mødte talstærkt op med patruljevogne både fra Næstved og Ringsted. Derfor mødte politiet stærkt op fra først på aftenen i 2004. Desværre betød det at mange unge blev hjemme i 2004, der var et

par hundrede mindre end året før. Det kan også ses på overskuddet, som var betragteligt lavere i forhold til 2003 og 2005.

For at det ikke skulle gentage sig i 2005, havde festudvalget tilknyttet vagtfolk til festpladsen, og det holdt ro i gemytterne. Men på bus-terminalen lavede fire unge ravage og endte i detentionen på politigården i Slagelse.

Om byfesten 2006 siger Nanna Kessel om det store arbejde med tilrettelæggelsen: ”Vi gør det, fordi der skal ske noget i Fuglebjerg. Vi er 7-8 stykker i byfestudvalget, og vores timeløn er selvsagt helt hen i vejret. Men det samler hele egnen, og folk hygger sig generelt. Vi troede, at vi kunne undgå ballade i år, men sådan skulle det altså ikke være. Vi oplever, at når der er lidt uro, står der stort set ikke andet om byfesten i uge- og dagbladene, selv om der har været nok så store oplevelser på byfestdagene!”

Hovedformålet med byfesterne er selvfølgelig at indsamle penge til Fuglebjerg Idrætsforenings og Badmintonklubbens ungdomsfonde.

Indtægter fra diskotek, øl og kaffesalg, kræmmerpladsen, lege fra Ankers Tivoli for pladsen er med til skabe et overskud. Af udgifter er kunstnere og indkøb af øl langt det største beløb, 67% af de samlede udgifter.

Det har ikke været muligt at finde alle årenes overskud, men fra 1995 til 2009, altså 15 år, har det gennemsnitlige overskud været på 42.839,- kr., hvilket må betragtes som ganske flot. Det største overskud i denne årrække var

på 73.793 kr. og det mindste 9.140 kr. Det største overskud på samtlige 50 år var 84.000 kr. i 1989.

Ved jubilæumsfesten 2010 var ”De glade Sømænd” fra Karrebæksminde det helt store trækplaster, ligesom året før. I 2009 underholdt de på scenevognen, hvor der var samlet omkring 1000 ellevilde fans. I 2010 underholdt de i ølteltet, hvor der knapt kunne være så mange, men der var fyldt til sidste mand. Man havde holdt fast i flere traditioner her i jubilæumsåret. Som en selvfølge var der blomsteroptog som for 50 år siden, det var denne gang årtierne, der skulle gættes. Men en tradition blev også brudt – gennem alle årene har den stedlige landbetjent gået foran optoget, men i 2010 var det Birger Jensen, som banede vejen for Slagelse-Garden og de mange vogne. Der har kun været tre landbetjente foran optoget i de 50 år, nemlig Frederik Gustafsen, Mogens Eriksen og Jan Aage Rasmussen. Ingen fornærmes vist ved at sige, at Gustafsen var den mest statelige – man kunne ligefrem se, at han elskede at gå foran. Den gamle tradition med reklamebankospil om torsdagen blev genoplivet.

Nostalgien blev dyrket ved at have en af de gode gamle solister med til jubilæet, nemlig Johnny Reimer. Ankers Tivoli og kræmmermarkedet hører også med til traditionen.

I kaffeteltet var der lavet en lille udstilling med billeder, programmer og plakater samt andre ting fra de 50 byfester.

Desværre var man uheldig med helikopterflyvningen. Det viste sig, at papirerne om

tilladelse ikke var i orden. Man måtte i sidste øjeblik ty til et andet selskab med deraf følgende større udgifter.

Den halvtredsindstyvende byfest sluttede med et rigtig flot festfyrværkeri.

Jeg håber, at nærværende giver et lille indblik i, hvad der er præsenteret for publikum i tiden fra 1986 til 2010.

Det forlyder, at der, for første gang i de 50 år, ikke har været overskud, hvilket er meget trist, da der var lagt et utrolig stort arbejde i forberedelserne, og som sædvanlig var der næsten 100 frivillige, som på en eller anden måde havde givet en hånd med.

Vi må håbe, at det ikke har taget modet og lysten fra alle de unge mennesker, som har lagt så mange arbejdstimer og kræfter i opgaven.

Fuglebjerg har på mange områder brug for en årlig byfest. Der er ingen tvivl om, at den også nu samler den nye generation af unge, som den samlede vores generation. Fuglebjerg har ikke mange attraktioner, men én af dem er den årlige byfest i august - det ved man fra de omliggende byer og meget længere fra. Derfor glæder vi os til, at vi skal til den enoghalvtredsindstyvende byfest i august 2011!

Der skal lyde en stor tak til halinspektør Bjarne Nielsen, Kirsten Petersen, alle i Idrætsforeningen og Badmintonklubben og på Lokalhistorisk Arkiv, der har været mig behjælpelig

med at finde materiale frem om alle byfesterne.

Kilder: Fuglebjerg Folkeblad, Næstved Tidende, Sjællands Tidende, byfestprogrammer og -plakater.

Byfest 2010 - Slagelse-Garden i spidsen for optoget.

Byfest 2010 – Vogn nr. 1, "Johnny Reimar" og smølferne.

Gartneriet Brunemosehus

af Bertel Hansen

Handelsgartner Niels Flensted Andersen erhvervede i 1923 ejendommen ”Brunemosehus”, matr.nr. 1-k af Brunemose By, Tystrup Sogn.

Ejendommen blev udstykket omkring 1910 fra Langebjerggård, matr.nr. 1-b. Det var en københavnsk grosserer, som erhvervede de ca. 14 tdr. land og opførte et stilfuldt bindingsværkshus – en slags jagtslot.

Niels Flensted Andersen var født i 1881 i Vester Brønderslev Sogn (den senere Brønderslev Købstad), hvor forældrene var bestyrerpar på fattiggården i Vrangdrup. Han blev uddannet hos L.P. Nielsen i Brønderslev 1895-1896 og hos C. Sørensen i Aalborg 1896-1900. Han fortsatte med at arbejde hos sidstnævnte indtil 1903, men samtidig drev han en frugt- og grøntforretning i Aalborg fra 1898 til 1903. I 1905 nedsatte han sig som handelsgartner i Vejgård ved Aalborg. De første år var det på lejet jord, men i 1912 købte han ejendommen ”Harildshøj”. I 1912 blev han gift med en gårdmandsdatter fra Elsnap (eller Elsnab) i Ulsted Sogn nordøst for Aalborg, Anna Louise Jensen, født i 1881. Senere benyttede hun efternavnet Elsnab. Inden giftermålet drev hun en blomster- og grøntforretning. I ægteskabet blev født to piger, Margrethe, født i 1913, og Kristiane, født i 1917.

Anna blev som ung ramt af tuberkulose, en sygdom der gav hende mén for resten af livet. Det barske vejrlig i Nordjylland var ikke godt for hendes helbred, og familien valgte derfor at flytte til Sjælland, hvor klimaet var mildere. Brunemosehus var til salg – tiden efter verdenskrigen havde været hård ved grossereren. Niels Flensted købte hele herligheden, jagtslot med møbler, malerier, sølvbestik og musselmalet stel for 40.000 kr. En spiseske vejede 100 g, så det krævede ligefrem armkræfter at skovle suppen ind!

Niels Flensted overlevede hele sin familie. Datteren Margrethe døde i 1925, angivelig af en ryglidelse. Hustruen døde i 1943, og den yngste datter Kristiane døde af knoglekræft i 1950. Flensted døde i 1957.

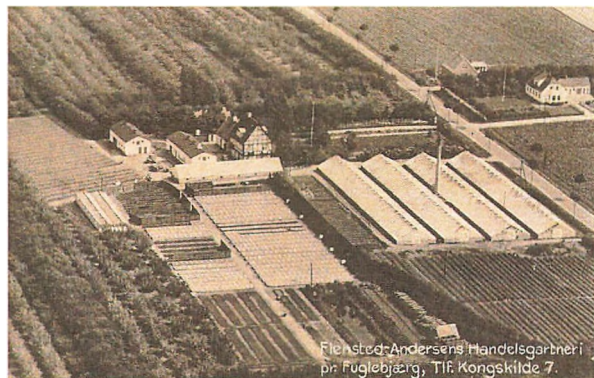
Niels Flensteds gravsten på Tystrup Kirkegård.

Han giftede sig i 1950 med Agnes Elisabeth Mariane f. Høigaard, født i 1907 i Nautrup Præstegård i Salling. Hun havde også en gartnerisk baggrund og havde arbejdet som vandregartner og konsulent for Østifternes Haveselskab i Sorø Amt. Hun var uddannet på Vilvorde Havebrugsskole og var først selvstændig gartner i Ålestrup. Senere havde hun Mindelunden Handelsingartneri ved Flakkebjerg. Efter Niels Flensteds død drev hun gartneriet i Brunemose videre. Hun døde i 1989 og er bisat i fællesgraven på Skørpinge Kirkegård.

På billedet ses Niels Flensted-Andersen længst til venstre. Hvem de andre på billedet er, vides ikke.

Agnes Flensted har efterladt sig et skriftligt materiale, dels om sin tid som vandregartner og havebrugskonsulent, dels en opgørelse af regnskabstallene i gartneriet fra 1929 til 1956 med fyldige kommentarer. Der er dog enkelte huller i regnskabstallene. Derudover har Arne Larsen, Lynge Eskilstrup, skrevet en lille beretning om gartneriet, hvor han blandt andet gengiver en beretning fra Helge Larsen, Frederiksberg ved Sorø, som var gartnerelev hos Agnes Flensted fra 1958. Dette materiale har dannet grundlag for denne artikel.

Postkort fra 1938. Brunemose Handelsingartneri.

Flensted begyndte som ”persillegartner”. Der var stor omsætning på persille, som også blev eksporteret til Norge og Tyskland. I Hamborg er det skik at spise kogt helleflynder med persillesovs skærtorsdag. I 1929 var der mangel på persille, men Flensted havde varen og skabte sig en god indtægt. Der var ansat en flok koner og piger, som plukkede og bundtede persillen. Blandt de ansatte var også et ægtepar ved navn Jørgensen. Fru Jørgensen

blev kaldt ”Persillemutter”. Hun forlystede damerne ved at synge skillingsviser – hun var rap på fingrene, og når der ikke var mere at bundte, sang hun ”Persille, persille, persille, persille”. Hun skaffede også det oprindelige plantemateriale til de liljekonvaller, som indgik i gartneriets sortiment.

Medarbejderne på Brunemosehus omkring 1950.

Af regnskabet for 1929 fremgår, at der var en samlet indtægt på 83.000 kr., hvoraf persillen indbragte ca. 25.000 kr., tomater 22.000 kr., agurker 2.100 kr. og chrysanthemum 600 kr. Året efter indbragte persillen 7.000 kr.

Der blev opført drivhuse. Til melonerne blev der bygget mistbænke. Og der blev plantet 4.000 frugttræer.

Op gennem 1930'erne kom der flere afgrøder til. Meloner, forglemmigej, primula samt mirabeller og æbler. Det gik jævnt og støt fremad.

Det bedste regnskabsår blev 1945, hvor salget af tomater, meloner, chrysanthemum, æbler og mirabeller toppede. I alt en indtægt på 269.000 kr. Der blev solgt mirabeller for 38.200 kr. mod 3.700 kr. året før og 6.200 kr. året efter. 1946 blev knapt så godt et år – den store frugtsætning havde tæret på træernes kræfter.

Mirabelleplukningen var et større projekt. Der blev averteret efter plukkere. Der var mange, som ringede og tilbød arbejdskraft – og de blev ansat efter først til mølle princippet. Det var en broget flok, som gik i gang med at håndtere de lange stiger – de længste wienerstiger var på 18 trin.

Melonerne blev dyrket i bæk. Det var en arbejdskrævende kultur. Der var undervarme i bænkene – der blev lagt halm, som blev tilsat kalkkvælstof og gennemvædet med vand, hvorved det kom i gæring og udviklede varme. Agnes Flensted skriver, at lugten af den gærende halm og lappedykkernes parringssang fra den nærliggende mose for hende var forårsstemning på Brunemosehus – dette sagt i god betydning!

Under 2. verdenskrig gik det godt på gartneriet. Der var godt nok maksimalpriser på fødevarer, hvilket begrænsede indtjeningen på eksempelvis tomater, men til gengæld var der fri prisdannelse på blomster og dermed gode priser på f.eks. chrysanthemum.

Postkort fra 1945 med Flensteds karakteristiske håndskrift.

I 1947 blev der opført en funktionærbolig "Villa Galina" med 2 lejligheder, 2 elevværelser, garage, vaskehus og kælder. Det hele til en pris af 20.500 kr.

Der kom mange mennesker i det store gartneri. Konsulenter og blomsterhandlere, som skulle bedømme gladiolus. Hver vinter var der møder for gartnere og bekendte med kendte havefolk som talere – Klougart, Bjerggaard, Rønø, der var kommunegartner i Roskilde, og Sennels, der var ansat hos Ohlsens

Enke. Sidstnævnte beskrives som en vittig foredragsholder.

Der kom også selskaber af gartnere og haveforeninger. Et selskab havde anmeldt sin ankomst kl. 14. Der var bagt og bestilt ekstra hjælp. Kl. 15 var der ikke dukket nogen op – aftalesedlerne blev tjekket en ekstra gang. Kl. 16 myldrede gæsterne ind, det viste sig, at der var kommet mange flere end der var regnet med, så der skulle skaffes ekstra biler, inden turen kunne starte. Serveringen gik ikke helt efter planen, men der var da æblemost på lagere, og huset blev ryddet for sigtebrød og franskbrød. Agnes Flensted var ikke helt sikker på, at alle fik noget. Hun fortæller også om et besøg fra Østifternes Haveselskab, hvor der kom 200. Antallet var dog kendt i forvejen. Et stort drivhus var blevet ryddet, og der var sat borde og bænke op. Der var bagt 18 lagkager og 23 æblekager, og kaffen blev båret ud i junger. Den store deltagelse skyldtes nok hendes tidligere ansættelse som vandre-gartner og konsulent i selskabet. En gammel landsretssagfører fra Skælskør holdt tale for hende.

Agnes Flensted fortæller om blomster og afgrøder, som blev dyrket i gartneriet: Chrysanthemum, de dejlige blomster passerer revy for mit indre syn. De storblomstrede – eller halvstore, i min tid dyrkede vi ikke "blomkålshoveder". Flensted har rimeligvis gjort det tidligere. Hovedsorterne var "Coralia" i fire farver, bronze, shell-pink og to var-

me rødlilla. Den var bolleformet, blomsten umådelig holdbar – det kneb lidt mere med løvet, bladene var ret små, men dejlig var den. Den afløstes af ”Adonis”, ligeledes i fire farver. Desuden ”Pink Queen”, en yndig rosa og en hvid. den havde korte stængelled, en god stiv stilk. En smuk, rent rød, ”Red Velvet”. En gul, ”Topscore”, den havde den særlige egenskab, at blomsterbladene dryssede af ved det mindste stød, så den hed ”Topskør”! Og mange andre. den gamle, fine sort ”Joseph Nactarin” – hvid med et grønligt øje. ”Gletsjer” – skøn, men sart og vanskelig. De yderste hængende blomsterblade filtrer sig sammen, så bundterne måtte skilles med yderste forsigtighed. Der var også en rosa, den var først i blomst henad jul, meget holdbar og derfor meget efterspurgt til julebuketter. Den er nydelig, den ser ud, som den er lavet af silkepapir.

De småblomstrede – et par gode frilandssorter. En gul pompon, vi kaldte den ”Jante Wells”. Jeg fik omsider opklaret, at den hed ”Jeanette Wells”. En lidt større, gul med brunt øje, ”Bright Eye”. De to var i nogenlunde normale vintre hårdføre på friland.

Og så de småblomstrede i hus – ”Sirius”, en rigt blomstrende gul. ”Kristiane”, en lille yndig bronze, men ikke rigtig noget, der faldt i øjnene, så vi havde den nærmest af veneration. Og så især de store pomponer ”Thyra” kraftig lillarosa, og den rødbrune sort ”Anna Elsna”. Efter Flensteds død begyndte den at

sporte¹, en gul og en hvid ”Jonna” og ”Vita”. Når en sort begynder at sporte, gør den det ofte flere gange, arveanlægget må have fået et skub.

Chrysantemum blev stukket i kasser sidst på vinteren, de storblomstrede plantet ud i spande, de mindre plantet i rækker. Plejet om sommeren med vand, gødning, opbinding og knibning. Knibningen var en videnskab, endeknoppen bliver altid fjernet, den giver ikke veldannede blomster. Så var der valget mellem 2. og 3. kronknop - jeg ved ikke, hvordan konerne fandt ud af det, men blomster blev der i alt fald. Om efteråret blev de flyttet ind, de store midt i huset, hvor der var højt til loftet, de små ude ved siderne. Så gik det løs med at skære, sortere, banke og bundte. Banken var grundtonen på Brunemosehus i efterårsmånederne – det skulle blødgøre stilken, så den bedre trak vand op. Jeg har en mistanke om, at de undertiden blev banket mere end godt var. Vi gik til sidst over til at koge ”Nactarin”

Rabarber var en virkelig stor kultur under krigen, da al import af frugt jo var stoppet. det var den fine, røde ”Elmsfeuer”. Den dyrkedes ude på skovlodden. Om efteråret blev blokke-

¹ Iflg. Ordbog over det danske Sprog betyder at **sporte**: En pludselig optrædende forandring i en races beskaffenhed, en artstype, især om (del af) en plante (skud), som har en fra det normale helt afvigende karakter (form, farve); knopvariation; knopmutation; også om en på denne måde dannet varietet.

ne gravet op. de skulle helst have lidt frost, før de blev lagt under bordene. Så kunne man trække de fine, røde stilke. De kunne også syltes i den roesirup, man havde, og bruges som rosiner. Jeg antager, at blokkene kunne plantes ud igen og efter et års hvile anvendes på ny.

Der bundtes primula.

Primula – Flensteds og mine hjerte børn. Fra en spæd begyndelse blev det til en virkelig storkultur. 1946 var en meget våd sommer, da trivedes de. 1947, den meget tørre sommer, da vansmægtede de. Frøet blev sået kort efter høst. Det blev hvert år sået i en bænk. Det har altid rørt mit hjerte, når de små planter med de karakteristiske kimblade kom frem. Frøet er temmelig længe om at spire, så det første hold ukrudt kunne svides af med flammekaster. Om vinteren blev bænken dækket med vinduer, der lå på urtepotter, altså med luft under, så slår vinduerne ikke kolbøtter, når

det blæser. Jeg fandt ud af, at planterne egentlig havde det bedre uden vinduer, så de kunne blive dækket af sne. Udplantet om foråret, de første år i 50'erne endnu på bede med 6 rækker. Ak, ja, arbejdskraften var billig. Omsider fandt formanden da ud af at plante i rækker, så der kunne radrenses og hakkes. Næste forår den store blomstring. Flensted gik dem igennem, ledsaget af gartner Buch eller mig. Vi forsynede med stokke og etiketter. Flensted pegede med stokken: ”Den dér”. Så blev planten mærket med stok og etikette, den sidste forsynet med et eller flere kryds efter smag. Det var klasse A – de øvrige klasse B. Men den rent blå, han påstod, han havde haft før de strenge vintre først i 40'erne, fandt vi aldrig. Hver gang vi stødte på en blå, var det en violet, der var falmet. Genet for blå fandtes simpelthen ikke. En dag kommer 3-4 folk fra Ohlsens Enke for at mærke ud – og få en god frokost. Bagefter blev Buch sendt ud for at sætte flere stokke i, ellers blev der alt for lidt klasse A.

Flensted og jeg havde forskellig smag. Flensted sværmede for de ualmindelige, lidt grumsede farver, ”Kaffe med Fløde” og ”Den grimme ælling” – (det var nu en gladiolus, gråblå). Jeg foretrak de rene farver. Blomsternes størrelse var naturligvis af betydning. Jeg har senere lagt vægt på lange, stive stilke, velsiddende blomster samt tidlighed, da Flensteds stamme skulle være tidlig. Primula angribes praktisk talt aldrig af svampesygdomme. Derimod kan unge planter blive slemt udtyndet af knoporm, også af oldenbor-

rer, men det har aldrig været den store plage her. Derimod får bladene spindemider om sommeren, og det kan være svært at gøre noget ved, da de sidder på bagsiden af bladene. Det store problem er jordtræthed. Flensteds stamme bliver kun 6-7 år, modsat de gamle primula, der kunne deles i det uendelige. Primula efter primula kan til nød gå én gang, men ikke mere. Så sygner planterne hen og får brune rødder. Hvis vi ikke havde ryddet frugttræer på Brunemosehus og således fået nye arealer, var vi nok kørt fast. Og så skal primula passes med tilførsel af mangan, hvis jorden har høj reaktion.

Om efteråret blev der gravet planter op til at fylde et par huse. De blev plantet i kasser og sat på borde. Det fortælles, at man engang havde fået stillet kasserne nydeligt op på den ene side af bordet, man skulle netop i gang med den anden side, da – ak og ve – bordet tippede over og hele herligheden landede på gulvet. Omsider fandt vi da også ud af, at primula klarede sig udmærket frit udplantede i bunden af huset. Ja, de kommer måske i blomst lidt senere, men primula er utroligt lidt lyskrævende.

Så blomstrede de – og hvilken farverigdom og variation. ”Der er ikke ien, der er iens” sagde Ruth (en ansat). Så gik det løs med at bundte og svøbe blade om. Her opdager man, at også bladene er forskellige. Det er ikke alle blade, der duer til at svøbe om, det kræver et bestemt tag.

1946-47 har Flensted forsøgt sig med levkøjer. De sås i bænk og udplantes. De enkeltblomstrende giver frø. De dobbelte skæres. Tænk, hvilken fryd det er at skære levkøjer, men det er også en vanskelig kultur fra først til sidst; den blev da også opgivet.

Det var meget svært at skaffe porrefrø under krigen. Det kræver en lang god sommer for at modnes, og 1946 var en meget våd sommer. Men Flensted var naturligvis i stand til at skaffe porrefrø.

Flensted havde ord for at være en krævende arbejdsgiver. Det fortælles, at når eleverne lå og prikledede de spæde planter ud om foråret, sad Flensted og holdt øje med den enkeltes arbejdsindsats. Og hvis der blev holdt en kort pause for at rette ryggen, løftede Flensted sin stok.

Helge Larsen fortæller, at den store produktion af chrysantemum, fresia og primula blev solgt som afskårne blomster på Københavns Grønttorv og GASA i Slagelse. Persillen blev for en stor dels vedkommende pakket ind i våde aviser og kørt til Sorø Station til Esbjerg for at blive sejlet til England. Han har endvidere nedskrevet en beretning fra Helge Larsen, som blev gartnererelev i 1958, hvor gartneriet i sæsonen beskæftigede 6-8 ansatte:

I sommersæsonen gik megen tid med vanding af de mange mistbænke, hvor nogle af kulturerne blev startet for senere at blive plantet ind i drivhusene. Når man havde gået en hel

dag med vandslangen i den ene hånd og løftet 400 vinduer med den anden, ja så var man tjenlig til aftensmaden. En anden stor opgave var at plante blomster og andre ting i spande. De tomme spande lå i store, fine stabler i et hjørne af gartneriet. Når så vinteren nærmede sig, skulle disse tusindvis af spande med blomster bæres ind i drivhusene, hvor planterne blev sat i jorden, og spandene kom tilbage på "lageret".

Jeg var ansat med kost og logi og en månedsløn på 59 kr. Kosten var udmærket – dog kunne efteråret med nedfaldsfrugt og flere uger med æbleflæsk blive lidt ensformigt. Ved siden af gartneriet boede købmand frøken Laursen sammen med sin mor, og her kunne man købe sin daglige sodavand m.v. I vintre med sne skulle Flensted også stille med mandskab til snerydning, og vi blev gerne sat til at rydde fra mejeriet og hen mod Storskov. Når vi trængte til at få varmet fingrene var der dejligt varmt på mejeriet. Her var også sognets bibliotek, og af mejeribestyrer Petersen fik jeg overdraget hvervet med at passe det hver tirsdag aften.

Om vinteren skulle frugttræerne beskæres. Det kunne være et meget, meget koldt arbejde og varede i flere uger. Gartner Ejner Jensen fra Stenstrup kom hver dag i ugevis og fore-

stod dette arbejde. Som elev syntes jeg, at flere af de ansatte var "originaler", f.eks. "Storskovens Ruth", som var meget stærk og kunne holde til utrolig meget arbejde.

I 1966 solgte Agnes Flensted det hele til Kongskilde Maskinfabrik. Drivhusene blev fjernet og udhusene blev brugt til tømmerværksted. Frugttræerne blev trukket op, og der er nu opført fabrikshaller på en stor del af arealet. Det flotte jagtslot forfaldt og blev nedrevet i 1997. Agnes Flensted købte et husmandssted i Vinstrup Lindekrog, hvorfra hun drev et mindre gartneri i nogle år.

Tak til tidligere havebrugskonsulent Elise Møller, Fuglebjerglund, som har overladt Agnes Flensteds beskrivelser til Lokalhistorisk Arkiv. Agnes Flensteds erindringer som vandregartner og havebrugskonsulent i 1940'erne vil blive bragt senere i en særskilt artikel. Tak til Helge Larsen, Sorø, som har stillet fotos til rådighed.

Kilder:

Materiale fra Lokalhistorisk Arkiv, Fuglebjerg.

Wancher, Danske Hortonomer 1970.

Bestyrelsens beretning 2010

v/ Preben V. Andersen

Året 2010 har været et godt og travlt år med mange aktiviteter og god tilgang af nye medlemmer.

Generalforsamlingen blev afholdt den 20. marts i Fugleparken, og havde som sædvanlig Hans Jørgen Heegaard som myndig dirigent. Bestyrelsen havde ønsket vedtægterne ændret, således at der kunne være indtil 7 medlemmer i bestyrelsen, hvilket blev vedtaget af generalforsamlingen. De nye regler blev straks taget i brug, da der blev valgt to nye bestyrelsesmedlemmer, Majbritt Thomsen, Fuglebjerg og Poul Erik Pedersen, Sandved. Peter Schou havde meddelt, at han ikke ønskede genvalg. Derfor skal der lyde en stor tak for det arbejde Peter har udført i bestyrelsen. Vi er så heldige at have Peter som medhjælper i Lokalhistorisk Arkiv, hvor vi stadig får lov at trække på ham, ikke mindst i forbindelse med udstillinger sammen med arkivet. Alle øvrige valg var genvalg. Kassereren aflagde regnskabet, der blev godkendt, ligesom bestyrelsens beretning. Bertel Hansen gav de forskellige artikler et par ord med på vejen. Årsskriftet havde sneget sig op på hele 104 sider, det største nogensinde.

Det er bestyrelsens opfattelse, at vort årsskrift er blevet et populært skrift, man ser hen til hvert år.

Vi bestræber os på at dække så mange områder som muligt med artikler fra den gamle

Fuglebjerg Kommune. Vi har afholdt fem bestyrelsesmøder, og mindst lige så mange redaktionsmøder. Vi har afholdt fire arrangementer i kalenderåret 2010.

Efter generalforsamlingen fortalte Anne Wrist Sørensen om ”Fiskerne i Kællerød”. Det var utrolig interessant at høre om - Anne er en god fortæller. Det var imponerende at høre om det enestående familiesammenhold, de gennem mange år havde haft dernede ved søen, et af de skønneste områder i vor gamle kommune.

Anne Wrist Sørensen fortæller om fiskerne i Kællerød.

Vi startede allerede den 14. januar med en filmaften i Kulturladen i samarbejde med Lokalhistorisk Arkiv. Det var arkivar Rasmus Nielsen, Næstved, der ledede aftenen. Vi viste film fra møbelhandler Henry Grøndal, Fugle-

bjerg, optaget i 1940'erne og 1950'erne. Det var en vældig succes; vi havde gjort mødet offentligt, og der deltog ikke mindre end 75!

Godsejer Nick de Neergaard viser rundt i parken på Førsløvgård.

Den 2. juni var vi på Førsløvgård, hvor vi blev modtaget af godsejerparret, der viste rundt og fortalte om alle de interessante genstande og malerier, der fandtes i hovedbygningen..

Efter rundvisningen inde gik vi en tur i parken, hørte om de store sjældne træer og om det store flotte rododendron bed.

Det var en vidunderlig dejlig sommeraften - de mange deltagere var begejstrede for aftenen og den gæstfrihed, vi mødte.

Den 26. juli var det 100 års dagen for Svend Dyhre Rasmussens fødsel. Det ønskede vi i bestyrelsen at markere. Kl.10.00 nedlagde vi krans på gravstedet på Tystrup Kirkegård. Der var mødt 30 for at deltage i højtideligheden. Formanden talte ved graven om Dyhres store indsats og læste den tale, professor Axel Steensberg holdt ved kisten i Tystrup Kirke den 19. januar 1974. Herefter nedlagde han

kransen med et æret være Svend Dyhre Rasmussens minde, og vi var stille sammen. Flere af de mennesker, der havde stået Svend Dyhre Rasmussen nær ude i Hammersmølle, glædede os ved at møde op og deltage i højtideligheden.

Ved kransenedlæggelsen på Tystrup Kirkegård.

Herefter kørte vi alle til mindestenen på Kirkeskovvej, hvor Bertel Hansen nedlagde en krans og blandt andet sagde ”Hvem var han i grunden, denne sære mand med talefejl, astma og kun ét øje, som ledte forskere og videnskabsmænd på sporet af en hel unik landsby fra sen vikingetid og tidlig middelalder med utrolig velbevarede spor af et komplet agersystem?”

Bertel Hansen sluttede med ”Senere på året – i november måned – udkommer der en lille biografi om Svend Dyhre Rasmussen, som sammen med denne sten, der blev afsløret i december 1996 (det er Bertel, der har skrevet teksten til stenen), skal sikre hans eftermæle.”

Herefter blev kransen lagt med et æret være Svend Dyhre Rasmussens minde.

Vi var også denne dag begunstiget med et rigtig skønt sommervejr.

Efter kransenedlæggelsen serverede Karen Bjerre kranskage og et glas portvin til alle deltagerne. Der udspandt sig en god og hyggelig snak med dem, der kom langvejs fra, og der blev taget mange billeder.

Uden Svend Dyhre Rasmussen havde vi ikke haft vor lokalhistoriske forening!

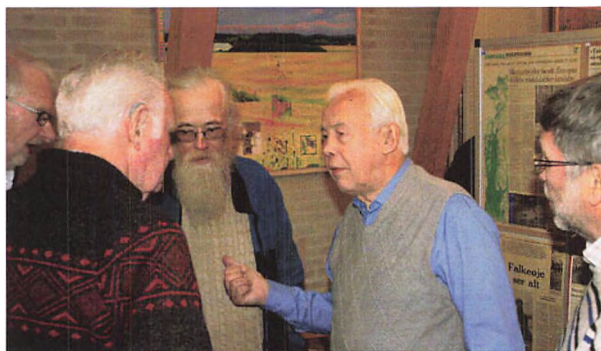
Museumsinspektør Susanne Outzen fortæller om ødekirken i Bøgeseø.

I september måned var vi rundt og se ødekirkerne i Næstved kommune sammen med museumsinspektør Susanne Outzen. Det var interessant at høre om de fire ødekirkers historie. Det er fire meget forskellige kirker – og det er meget forskelligt, hvad man kan se de enkelte steder. Vi er meget glade for det gode samarbejde, vi har med Næstved Museum, og ikke mindst med Susanne Outzen. Det er af meget

stor værdi, at vi kan give vore medlemmer den topprofessionelle fortælling af de steder, vi besøger.

Den omtalte bogudgivelse fandt sted i Kulturladen i weekenden 20. og 21. november. I samarbejde med Lokalhistorisk Arkiv havde vi arrangeret en lille udstilling om Svend Dyhre Rasmussen og hans arbejde. Udstillingen var rigtig pænt besøgt - om lørdagen var der 60-70 besøgene og om søndagen ca. 80. Mange købte bogen ” Svend Dyhre Rasmussen 1910 – 1974”.

Omkring udgivelsen har vi fået pæn presse-dækning, som vi i redaktionsudvalget har været meget taknemlig for.

I forbindelse med bogudgivelsen blev der også lejlighed til at udveksle synspunkter.

Vi har i år fået registeret og prissat vores store lager af gamle Nytårs Gaver, Årsskrifter og Steensbergs bøger, som vi sælger til billige penge.

Vi har flere gange i år været rundt og dele brochurer ud - i Dyres kvarter, Stjernelunden, Møllegårdsparken, Biblioteket og Fugleparken samt ved Netto og Brugsen. Det har givet en pæn medlemsfremgang, hvilket også er nødvendigt, da medlemmernes gennemsnitsalder er ret så høj, og vi derved ikke undgår en naturlig afgang. I skrivende stund har vi 125 medlemmer mod 107 på samme tidspunkt sidste år.

Som det fremgår af ovennævnte og som nævnt indledningsvis har det været et meget travlt år. Vi gamle bestyrelsesmedlemmer har derfor været glade for, at vi er blevet én mere i bestyrelsen. Samarbejdet fungerer rigtig godt, og de to nye medlemmer, Majbritt og Poul-Erik er hurtigt faldet til i kredsen.

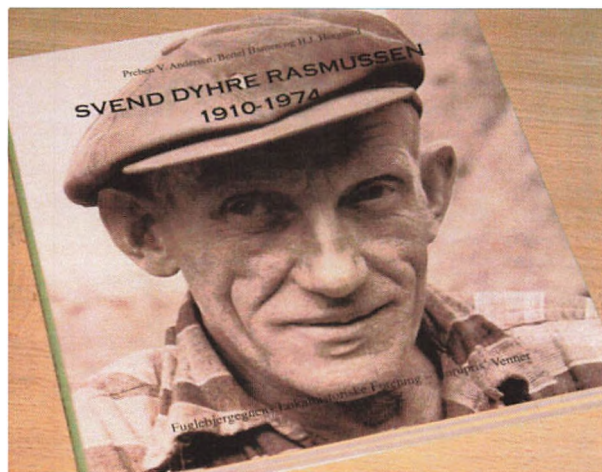

Der er gang i bogsalget på udstillingen.

Uden støtte udefra havde vi ikke været i stand til at udgive et årsskrift på 104 sider i farver. Der skal derfor lyde en stor tak til Næstved kommune, Sparekassen Den lille Bikube og P. H. Sørensen, Slagelse, for kontante bidrag.

Vi skylder også folkene på Lokalthistorisk Arkiv en stor tak for samarbejdet i årets løb og ikke mindst for hjælp i forbindelse med biografien om Svend Dyhre Rasmussen og udstillingen i november måned.

Til Hans Jørgen Heegaard skal der lyde en særlig tak for artikler til årsskriftet og for hans meget store indsats i forbindelse med biografien om Svend Dyhre Rasmussen.

Regnskab 2010

for Fuglebjergens Lokalhistoriske Forening – Borupris` Venner

	2010	2009
<u>Indtægter</u>		
Indgået kontingent	18.600,00	16.050,00
Modtagne tilskud	4.500,00	13.883,70
Renter	40,17	37,07
Salg af bøger og CD	12.160,50	200,00
Indtægt ved møder	<u>3.500,00</u>	<u>280,00</u>
Samlede indtægter	38.800,67	30.450,77
<u>Udgifter</u>		
Årsskrift 2010	21.803,75	22.630,00
Trykning af S.D.R. biografi	24.815,00	
Administration	7.115,91	3.681,63
Arrangementer	<u>3.914,96</u>	<u>1.280,00</u>
Udgifter i alt	57.649,62	27.591,63
Periodens over/underskud balance	- <u>18.848,95</u>	<u>2.859,14</u>
38.800,67		30.450,77
<u>Status:</u>		
<u>Aktiver</u>		
Den lille Bikube	13.195,09	30.855,28
Kontant beholdning	<u>83,44</u>	<u>1.272,20</u>
Samlet beholdning	13.278,53	32.127,48
<u>Passiver</u>		
Beholdning pr.01.01.10	32.127,48	29.268,34
Periodens over/underskud	- <u>18.848,95</u>	<u>2.859,14</u>
Egenkapital 01.01.2011	13.278,53	32.127,48

Karen Bjerre.

Regnskabet revideret. Bank og kassebeholdning afstemt. Intet fundet at bemærke.

Fuglebjerg den 18. januar 2011. Erling Nielsen.

Foreningens bestyrelse

Formand

Preben V. Andersen

Ved Kildevældskirken 3.1.th, 2100 København Ø

Tlf. 20612773

e-mail von-a@get2net.dk

Næstformand

Ulla Mynster

Rejnstrupvej 18, 4250 Fuglebjerg

Tlf. 55454616

e-mail u.jankovic@privat.dk

Kasserer

Karen Bjerre

Haldagermaglevej 7, 4250 Fuglebjerg

Tlf. 55453365

e-mail karen.bjerre@postkasse.net

Bestyrelsesmedlem

Majbritt Thomsen

Dalsgårdsvej 143, 4250 Fuglebjerg

Tlf. 31174495

e-mail privat@christensen.mail.dk

Bestyrelsesmedlem

Poul-Erik Pedersen

Ahornvej 18, 4262 Sandved

Tlf. 55456411

e-mail pedersen.danmark@mail.dk

Sekretær

Bertel Hansen

Skovhusvej 2, Arløse

4262 Sandved

Tlf. 55456348 - 24863711

e-mail bertel@arlose.dk

Redaktionsudvalget

Preben V. Andersen

Ved Kildevældskirken 3.1.th.

2100 København Ø

Tlf. 20612773

e-mail von-a@get2net.dk

Hans Jørgen Heegaard

Riddergade 12.1 tv.

4700 Næstved

Tlf. 55450025

e-mail h.j.hg@stofanet.dk

Bertel Hansen

Skovhusvej 2, Arløse

4262 Sandved

Tlf. 55456348 - 24863711

e-mail bertel@arlose.dk

Foreningens hjemmeside:

www.borupris.dk

